

Masteroppgave

ADM750 Samfunnsendring, organisasjon og ledelse

"Det var min beslutning"

Utdanningsvalg i det sen-moderne samfunn

Trygve Grydeland

Totalt antall sider inkludert forsiden: 117

Molde, 21.12.2009

Høgskolen i Molde

Publiseringsavtale

Tittel på norsk: "Det var min beslutning" Utdanningsvalg i det sen-moderne samfunn

Tittel på engelsk: "It was my decision" Educational choices in the late-modernity

Forfatter(e): Trygve Grydeland

Fagkode: ADM750

Studiepoeng: 45

Årstall: 2009

Veileder: Turid Aarseth

Fullmakt til elektronisk publisering av oppgaven

Forfatter(ne) har opphavsrett til oppgaven. Det betyr blant annet enerett til å gjøre verket tilgjengelig for allmennheten (Åndsverkloven. §2).

Alle oppgaver som fyller kriteriene vil bli registrert og publisert i Brage HiM med forfatter(ne)s godkjenning.

Oppgaver som er unntatt offentlighet eller båndlagt vil ikke bli publisert.

Jeg/vi gir herved Høgskolen i Molde en vederlagsfri rett til å

gjøre oppgaven tilgjengelig for elektronisk publisering: ja nei

Er oppgaven båndlagt (konfidensiell)? ja nei

(Båndleggingsavtale må fylles ut)

- Hvis ja:

Kan oppgaven publiseres når båndleggingsperioden er over? ja nei

Er oppgaven unntatt offentlighet? ja nei

(inneholder taushetsbelagt informasjon. Jfr. Offl. §13/Fvl. §13)

Dato: 21.12.2009

Forord

Det er med stor glede, og en viss stolthet, at jeg nå avslutter mastergraden min ved Høgskolen i Molde. Om noen hadde sagt at jeg dette året ikke bare ville fullføre en Mastergrad, men at jeg i tillegg ville ha fått meg en jobb hvor jeg får bruke mye - om ikke alt - av det jeg har lært i løpet av studiekarrieren min, ville jeg nok vært en vanskelig mann å overbevise, selv for relativt få år siden. Utdanningen min har blitt lengre enn hva jeg først hadde planlagt, men den har vært en utrolig lærerik og spennende periode i mitt liv. Lærerik, fordi jeg har fått utfordret og utviklet meg akademisk. Spennende, fordi jeg har møtt utrolig mange interessante mennesker, tanker og ideer.

Det er mange som skal ha takk for at jeg er kommet meg hit, sannsynligvis flere enn jeg selv aner, og uheldigvis flere enn jeg selv får takket. Først og fremst vil jeg takke min veileder Turid Aarseth. God veiledning innebærer ikke bare solide faglige vurderinger og innspill, men også evne til å vise vei. Dette gjør Turid på en forbilledlig måte, og veien virker både kortere og tryggere når Turid peker på kartet.

Jeg vil også takke min gode venn og akademiker Martin for gode samtaler og innspill både og utenfor oppgaven. Selv om vi skrev hver vår oppgave, føler jeg likevel at vi i realiteten har skrevet to sammen. I relativt lite studiemiljø er det viktig å ha noen som møter opp og skaper det humøret og entusiasmen som kreves for å komme i mål, og her har Martin vært av stor betydning.

Sist, men ikke minst, vil jeg takke min samboer Ildrid, for å ha stått ved min side og støttet meg gjennom mange år. I arbeidsbelastende perioder er det ekstra godt å ha deg ved min side, og min takknemmelighet kan vanskelig uttrykkes her.

Takk til dere alle!

Trygve Grydeland, 21.12.2009

Sammendrag

Utdanning har fått en svært sentralt betydning i forhold til individenes evne til å realisere seg selv i dagens samfunn. Samtidig velger mange elever å slutte i videregående skole. Denne oppgaven har hatt som mål å belyse hva det er som gjør at elever velger bort videregående skole i dagens samfunn.

For å kunne svare på oppgavens problemstilling, "*Hvordan tar elever i videregående skole bortvalg i det sen-moderne samfunn?*" ble modernitetsteoriene til Beck og Giddens hentet inn for å danne bakteppe for handlingene til elevene. Hvordan ungdom reflekterer og handler preges i stor grad av samfunnet de lever i. Valgene de tar vil være preget av ulike former for rasjonalitet, og oppgaven henter inntak fra March knyttet til ulike former for handlingslogikk.

Ut av de teoretiske inntakene ble to underproblemstillinger formulert, "*Hvordan kan Beck og Giddens sine teorier være med på å belyse hvordan ungdom i videregående opplæring fatter sine utdanningsvalg?*" og "*Hvilken form for rasjonalitet preger slutternes fremstilling av bortvalg?*".

Analysen av datamateriale fra spørreundersøkelser blant elever i videregående og ungdom som har sluttet, viste at ungdom i dagens samfunn opplever stor usikkerhet knyttet til egen fremtid. Samtidens frihet til å forvalte egen skjebne fremstår som en tung bølge for mange unge, og det ser også ut til å ha ulike konsekvenser avhengig av kjønn. Både gutter og jenter opplever usikkerhet i forhold til egen fremtid, men i møte med denne usikkerheten rådfører de seg i liten grad med andre, og det ser ut til at de mangler støttespillere som de har tillit til. Det er deres egne ønsker som er utslagsgivende, selv om de både opplever ønske og behov for rådgivning knyttet til egen fremtid, spesielt for jentene.

Den viktigste faktoren for bortvalg er manglende motivasjon, uten at det kommer klart frem hva som forklarer dette fenomenet. I forhold til bortvalg preges guttenes rasjonalitet av en konsekvenslogikk, og de fokuserer på konsekvensene nå, mens jentenes rasjonalitet preges av en passendelogikk, og fokuset deres er på konsekvensene lengre frem i tid. Guttene opplever beslutningstakingen som enklere, og vurderer valgene de har tatt som riktige i større grad enn jentene, som ser ut til å oppleve ett større normpress på å fullføre videregående og utdanne seg.

Innhold

Kapittel 1. Innledning	8
1.1 Presentasjon av tema	8
1.2 Problemstilling	11
1.3 Oppgavens oppbygging	13
Kapittel 2. Teori og analyseramme.....	14
2.1 Innledning.....	14
2.1 Vitenskapsteoretisk ståsted	14
2.2 Kunnskapsstatus på feltet	16
2.3 Hvilken rolle spiller kjønn?	20
2.4 Ny modernitet og individualisering?	23
2.5 Beslutningsteoretiske perspektiver.....	29
2.5.1 Rasjonell beslutningstaking	29
2.5.2 Begrenset rasjonalitet	31
2.5.3 Beslutninger som følge av identitet?	33
Kapittel 3. Metodisk tilnærming.....	36
3.1 Innledning.....	36
3.2 Valg av metode.....	37
3.3 Kvantitativ tilnærming.....	38
3.4 Spørreskjema som metode	39
3.5 Elevundersøkelsen.....	42
3.6 Gjennomføring av undersøkelsen blant slutterne	43
3.7 Validitet og reliabilitet.....	44
3.8 Etske betraktninger	47
Kapittel 4. Stayere og tvilere	50
4.1 Innledning.....	50
4.2 Elever i videregående skole.....	50
4.2.1 Hvem vurderer bortvalg?	51
4.2.2 Hvorfor har de vurdert å avbryte studiet?	54
4.3 Hvem påvirker elevenes valg?.....	58
4.3.1 Rådgivning – Om hva, fra hvem og med hvilken betydning?	59

4.4 Avslutning.....	70
Kapittel 5. Bortvelgerne	73
5.1 Innledning.....	73
5.2 Bortvalg.....	74
5.3 Hvorfor foretok de bortvalg, og hvordan opplevdes beslutningstakingen?	75
5.4 Hvem hadde betydning for beslutningen, og hva gjør bortvelgerne nå?	84
5.5 Avslutning	94
Kapittel 6. Avslutning	97
6.1 Egne valg en tung bør.....	97
6.2 Videre forskning	100
Litteraturliste.....	102
Vedlegg.....	106
Vedlegg 1. Tabeller elevundersøkelsen.....	106
Vedlegg 2. Tabeller <i>Slutterne</i>	109
Vedlegg 3. Utvalgte del av elevundersøkelsen, med frekvenser.	110
Vedlegg 4. Informasjonsskriv til <i>slutterne</i>	114
Vedlegg 5. Spørreskjema slutterne med frekvenser.....	115

Figurer og tabeller

Figur 1 - <i>Oversikt over ulike utdanningsløp.</i>	s.9
Figur 2 - <i>Andel som har vurdert å avbryte studiet.</i>	s.51
Tabell A - <i>Hva gikk slutterne til?</i>	s.19
Tabell B - <i>Fordeling kjønn og skole.</i>	s.43
Tabell F - <i>Vurdert å avbryte studie mot kjønn og skole.</i>	s.53
Tabell I - <i>Vurdert å avbryte studiet mot Jeg gleder meg vanligvis til å gå på skolen.</i>	s.54
Tabell J - <i>Vurdert å avbryte studiet mot trivsel i friminutt/fritimer.</i>	s.55
Tabell K - <i>Vurdert å avbryte studiet mot trivsel i timene.</i>	s.55
Tabell P - <i>Vurdert å avbryte studiet mot valgt utdanningsprogram som passer for meg.</i>	s.56
Tabell R - <i>Vurdert å avbryte studiet mot Jeg har angret på valg av fag.</i>	s.58
Tabell S - <i>Vurdert å avbryte studiet mot besøk hos rådgiver – fag på videregående.</i>	s.60
Tabell V - <i>Beskrivelse av info fra rådgiver sist besøk mot skole.</i>	s.61
Tabell W - <i>Vurdert å avbryte mot mer behov for rådgivning - velge fag på VGS.</i>	s.62
Tabell X - <i>Vurdert å avbryte studiet mot behov for rådgivning videre studier.</i>	s.63
Tabell Y - <i>Behov/ønske om rådgivning - videre studier mot klassetrinn.</i>	s.64

Tabell Z - <i>Behov for rådgivning videre studier, mot kjønn og klassetrinn.</i>	s.64
Tabell AC - <i>Vurdert å avbryte studiet mot Jeg vet hva rådgivningstjenesten kan...</i>	s.65
Tabell AD - <i>Vurdert å avbryte studiet mot Økt fokus på rådgivning vil føre til mindre frafall..</i>	s.66
Tabell AE - <i>Påvirket valg av fag på VGS.</i>	s.67
Tabell AF - <i>Vurdert å avbryte mot Påvirkning valg av fag - egne ønsker.</i>	s.68
Tabell AG - <i>Hvem har så langt påvirket deg mht. valg av type utdanning etter videregående skole.</i>	s.69
Tabell AH - <i>Hvor sikker er du er du mht. hvilken utdanning du skal ta etter videregående skole.</i>	s.70
Tabell AI - <i>Hvor langt var du kommet mot tidspunkt vurdert å ta bortvalg.</i>	s.75
Tabell AJ - <i>Hvor viktig var følgende faktorer for at du valgte å slutte på VGS.</i>	s.76
Tabell AK - <i>Ønske om å gå på en annen skole / linje mot Mistrivsel på skolen.</i>	s.77
Tabell AL - <i>Studiespesialisering svarte ikke. Mot Var studiespesialisering 1. eller..</i>	s.78
Tabell AM - <i>Hvor viktig var følgende faktorer for at du valgte å slutte på VGS?</i>	s.79
Tabell AN - <i>Hvordan opplevde det å ta beslutningen om å slutte?</i>	s.80
Tabell AO - <i>Hvordan opplevdes det å ta beslutningen om å slutte, mot kjønn.</i>	s.81
Tabell AP - <i>Hvor sikker var du på at det var riktig å slutte mot Kjønn.</i>	s.81
Tabell AQ - <i>Ønske om lønnet arbeid i stedet mot kjønn.</i>	s.82
Tabell AR - <i>Private forhold mot kjønn.</i>	s.82
Tabell AS - <i>Studiespesialisering svarte ikke til mine forventn. mot kjønn.</i>	s.83
Tabell AT - <i>Hovedaktivitet.</i>	s.84
Tabell AU - <i>Hovedaktivitet nå.</i>	s.86
Tabell AV - <i>Kjønn mot omkodet hovedaktivitet.</i>	s.86
Tabell AW - <i>Hadde noen av de følgende betydning for din beslutning om å slutte?</i>	s.87
Tabell AX - <i>Besøkt rådgiver hjelp til - velge fag/linje.</i>	s.89
Tabell AY - <i>Besøkt rådgiver hjelp til - sosiale spørsmål.</i>	s.89
Tabell AZ - <i>Kontakt med rådgivningstjenesten ift å slutte.</i>	s.90
Tabell BA - <i>Hvordan vil du beskrive info fikk hos råd.</i>	s.90
Tabell BB - <i>Hvem har påvirket dine valg av videregående skole / linje.</i>	s.91

Kapittel 1. Innledning

1.1 Presentasjon av tema

Videregående opplæring er ikke bare en arena for læring, men også en del av det å bli voksen. Det er et steg videre mot å bli en del av samfunnet, en samfunnsborger, enten som student eller arbeidstaker. Utdanning kan åpne muligheter, bedre livskvaliteten og ikke minst gjøre det enklere for individet å forstå verdenen en lever i. Valgene en tar i forhold til utdanning har ikke bare konsekvenser for en selv, men også for samfunnet:

Arbeidslivets behov for kompetanse og omstillingsdyktig arbeidskraft har i betydelig grad gjort videregående opplæring til et minimumskrav for vellykket inntreden i arbeidsmarkedet for unge. (...) Dersom man ikke gir barn og unge et solid læringsfundament, kan man risikere at de forsvinner ut av både skole og arbeidsliv med de individuelle og samfunnsøkonomiske kostnadene det kan medføre (NOU 2003 16:38).

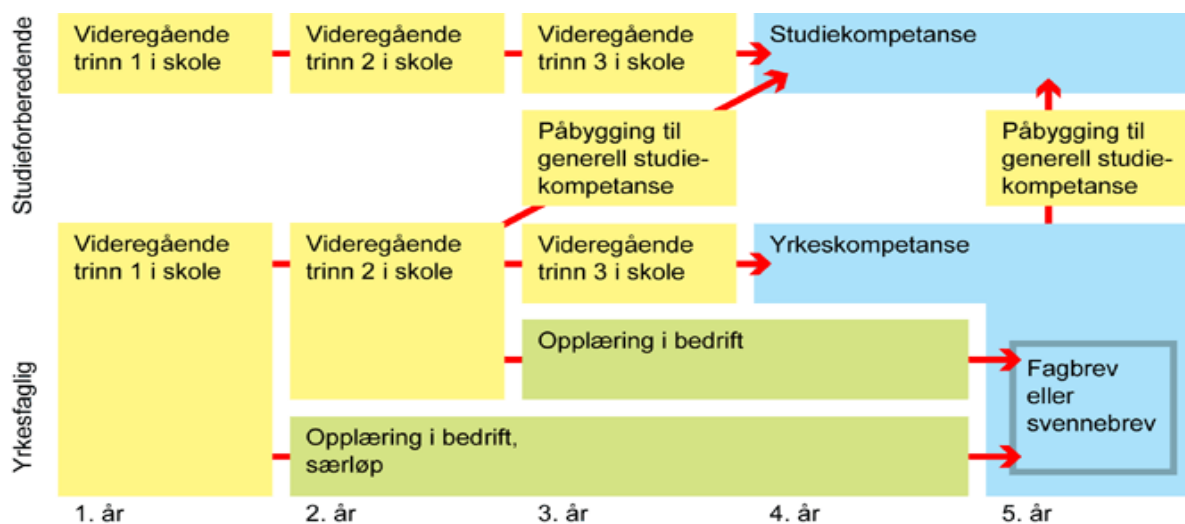
Fra politisk hold omtales dagens arbeidsliv som mer kompetansefokusert enn tidligere, og en viser (eksempelvis i St meld nr.44, *Utdanningslinja*) sågar til et *kompetansesamfunn* som utfordrer opplæringsinstitusjonene til både å skape gode samfunnsborgere, men også gode arbeidstakere til den medfølgende kompetanseøkonomien. Det som skiller *kompetansesamfunnet* fra eksempelvis *kunnskapssamfunnet* eller *informasjonssamfunnet* er forståelsen av at sentrale samfunnsverdier ikke lenger utvikles gjennom ”boklig” kunnskap, men gjennom individets egen evne og motivasjon til å tilegne seg informasjon, kunnskap og ferdigheter. Denne evnen er knyttet opp mot individets egen identitet og livsstil. Det handler altså om individer som motiverer seg selv til å lære nye ting, utvikle egen kompetanse og forstå mer av verdenen rundt seg. Stikkordene i så måte er kontinuerlig læring og en forventning om at en hele tiden må tilegne seg ny kompetanse.

Den videregående opplæringen kan i en slik sammenheng oppfattes som fundamentet for individenes kompetanseutvikling, og skal sikre at unge enten får innpass i arbeidslivet eller tar videre utdanning. All ungdom i Norge mellom 16 og 19 år har rett til videregående opplæring (Opplæringsloven § 3.1), og kan velge mellom *studieforberedende* eller *yrkesrettede*

studieretninger. Den videregående opplæringen bygger på grunnskoleopplæringen, og kan kvalifisere til *studiekompetanse*, *yrkeskompetanse* eller *kompetanse på lavere nivå*. Opplæringen gis vanligvis enten som tre års skole, eller over fire år hvorav to år er i praksis ved en bedrift etter to års skole. Generell studiekompetanse er det faglige grunnlaget en må ha for å kunne søke om inntak på høyskoler eller universitet¹, og er basert på tre år med studier etter grunnskolen.

En som slutter underveis eller stryker i ett eller flere fag vil få tilsendt et bevis som dokumenterer den kompetansen en har tilegnet seg gjennom opplæringen, og vil senere kunne bygge på denne slik at en til slutt kan sitte igjen med generell studiekompetanse eller yrkeskompetanse. Dette defineres som kompetanse på lavere nivå.

Figur 1. Oversikt over ulike utdanningsløp:²

Hvilken type utdanning som velges, hvor lenge en studerer og hvor mange det er som utdanner seg, har også sammenheng med hvilken kompetanse som etterspørres i arbeidsmarkedet. Mange land opplever en nedgang i den tradisjonelle industrisyssetningen. I Norge blir perioden fra 1981 til 1992 betegnet som en ”avindustrialisering”, hvor over 100.000³ industriarbeidsplasser ble lagt ned. Dette må antas å ha hatt en sterk signaleffekt i forhold til hvilken kompetanse som fremstår som aktuell og etterspurt.

¹ Enkelte studier stiller riktignok krav om *spesiell studiekompetanse*, det betyr at søkeren må ha hatt utvalgte (vanligvis *realfag*) fag for å komme inn, mens enkelt andre studier har opptaksprøver.

² Hentet fra Utdanningsdirektoratets hjemmeside for videregående opplæring www.vilbli.no

³ Basert på industrisyssetningstall fra SSB, mer om dette finnes på <http://www.ssb.no/indsys/>.

Humankapital blir gjerne forstått som den kompetansen en ansatt besitter, og hvilken verdiskapning den står for i bedriften. Men i *kompetansesamfunnet* blir også humankapital et uttrykk for den samfunnsverdien individet skaper. På den måten blir utdanning og kompetanse ikke bare noe som genererer verdier i et selskap, men også en katalysator for utvikling i samfunnet. Betydningen av humankapital i forhold til verdiskapning blir i noen sammenhenger beskrevet som den viktigste ressursen et land kan ha. I en offentlig utredning som omhandler tidlig innsats for livslang læring blir det hevdet at ”*Befolkningens kompetanse blir i dag vurdert som den viktigste enkeltfaktoren i et lands økonomiske yteevne*” (NOU 2003 16:33).

Opplæringen unge får vil altså danne grunnlaget for individets deltakelse i yrkes- og samfunnslivet. Tall fra Statistisk Sentralbyrå (SSB) viser imidlertid at (totalt) en av fem⁴ som startet på videregående opplæring høsten 2002, sluttet underveis. Dette fenomenet kan være vanskelig å forstå sett i sammenheng med den betydning og posisjon utdanning har i dagens samfunn. Tallene som presenteres i media knyttet til frafall varierer. En av årsakene til dette er at enkelte av artiklene som tar opp denne problematikken, slår sammen tallene som omhandler de som slutter med de som fullfører uten å ha bestått. Eksempelvis skriver Dagbladet ”En av tre hopper av videregående” (06/09 2006), mens andre artikler viser at ”En av seks dropper ut av videregående” (Dagens Næringsliv 12/08 2005) eller ” En million nordmenn med bare grunnskole” (Aftenposten 26/05.2009). Men felles for alle oppslagene er at frafallet i videregående vurderes som overraskende høyt, og at frafallet representerer et problem både for individene det gjelder, og for samfunnet. Aftenpostens artikkel er basert på SSBs befolkningsfremskrivninger, som viser at det i 2030 vil være over 1 million nordmenn med kun grunnskole, om utdanningsvalgene i perioden 2002 – 2006 fortsetter fremover⁵.

Temaet for denne oppgaven vil være bortvalg av utdanning i en samtid hvor nettopp utdanning og kompetanse ikke lengre anses for å være et privilegium, men en nødvendighet. Denne samtiden preges av en økt individualisering hvor individet får ansvaret for egen utvikling og selvrealisering, med de konsekvensene dette har for beslutningstakingen deres.

⁴ Basert på SSBs utdanningsstatistikk, hentet fra <http://www.ssb.no/vgogjen/>

⁵ Basert på SSBs befolkningsfremskrivninger. <http://www.aftenposten.no/jobb/article3091430.ece>

1.2 Problemstilling.

Denne oppgaven skal belyse hvordan og hvorfor de som slutter i videregående skole kommer frem til denne beslutningen. I den sammenheng adopteres begrepet *bortvalg* som ble presentert av Markussen m. fl (2004) i rapporten ”*Bortvalg og prestasjoner*”. Bortvalg begrepet viser til at de som slutter i videregående opplæring, faktisk har foretatt et valg. De har tatt en beslutning om at de skal gjøre noe annet enn å fullføre den videregående opplæringen, på samme måte som de som fullfører videregående, har valgt nettopp det. Tradisjonelle begrep som ”frafall” eller ”dropout” kan signalisere at det å slutte er noe viljeløst og passivt som skjer uten elevene selv er innblandet. Markussen m. fl (2006) påpeker at det er ungdommene som foretar valget, de takker nei til retten til videregående opplæring, og det er de som må leve med konsekvensene av sitt valg, både på kort og lang sikt. På den måten ansvarliggjør bortvalg-begrepet ungdommene i forhold til valget de tar, i større grad enn de tradisjonelle begrepene.

Som vist innledningsvis, er det en rekke forskjellige studieretninger i den videregående skolen, og bortvalg vil sannsynligvis variere mellom de ulike retningene både i forhold til omfang og årsak. I denne oppgaven er det bortvalg ved *studiespesialisering* som står i fokus. Kjennetegn ved denne studieretningen er at det er relativt få som slutter. Omtrent 10 % av guttene og 6 % av jentene som startet på grunnkurs høsten 2001 og 2002, hadde sluttet fem år senere, mens en omtrent tilsvarende andel sluttet uten å ha bestått⁶. Det er heller ikke store kjønnsforskjeller i forhold til frafall (eller bortvalg) ved studieretningen, og den er også relativt kjønnsbalansert.

Det er gjort lite forskning på beslutningstakingen til ungdom som slutter ved studiespesialisering. Strukturelle utfordringer som kan forklare hvorfor elever slutter, som eksempelvis lærlingordningen ved yrkesfagligstudieretning, har ikke forklaringskraft her. Av den grunn vil det kunne være nærliggende å anta at de som slutter ved denne studieretningen, i større grad har valgt dette selv, enn hva som er tilfelle for elever ved andre studieretninger.

⁶ Basert på tall hentet fra SSB, <http://www.ssb.no/vgogjen/tab-2008-10-16-02.html>

Oppgaven vil fokusere på de som velger bort videregående opplæring som individuelle aktører, som fatter en beslutning. Disse beslutningene vil ses i lys av teorier om rasjonalitet og modernitet. En kort definisjon av rasjonalitet kan hentes fra den tyske sosiologen Max Weber (2002), som hevdet at en handling er rasjonell dersom den gjennom systematisk refleksjon er den mest gunstige for å nå et bestemt mål. En nærmere diskusjon rundt rasjonalitet og ulike former for handlingslogiker vil bli presentert i neste kapittel.

Modernitetbegrepet brukes gjerne for å vise til det *moderne* samfunnet eller *industrialsamfunnet* (Giddens 1990:14-15). Gjennomgående har modernitet blitt brukt i litteraturen til å beskrive det ”nye” samfunnet, og dets beskrivelser har følgelig variert over tid, i samsvar med utviklingen. Det har ”alltid” vært en modernitet, i den forstand at et hvert samfunn skiller seg fra det foregående, og vil på den måten oppleves som noe nytt og moderne. I denne oppgaven vil jeg se på de konsekvensene sentrale modernitetsteoretikere som Ulrich Beck og Anthony Giddens mener dagens modernitet vil ha for individet.

Min problemstilling kan mer eksplisitt framstilles som et spørsmål: ”*Hvordan tar elever i videregående skole bortvalg i det sen-moderne samfunn?*”

For å belyse problemstillingen vil jeg benytte data fra en elevundersøkelse gjennomført ved fem videregående skoler i Møre og Romsdal (2008), samt data fra en undersøkelse blant ungdom som har sluttet ved disse skolene (2009). Ulrich Beck og Anthony Giddens sine teorier danner konteksten for å forstå beslutningstakingen - både for de som fortsatt er i skole, og for de som har sluttet. Elevenes svarmønstre vil blir tolket i lys av beslutningsteori for å kunne se nærmere på hvilken form for rasjonalitet som synes å prege de valgene de tar.

Et sentralt spørsmål blir dermed om en vil kunne se indikasjoner på om den nye moderniteten har konsekvenser for ungdom i forhold til beslutningstakingen deres. Kanskje er det slik at ungdommene som slutter, opplever samtiden annerledes enn de som valgte å fortsette. Er det slik at dette også kan ha sammenheng med hvilken form for rasjonalitet de benytter i beslutningstakingen deres? Et annet sentralt moment vil være å belyse i hvilken grad ungdommene fremstår som individualiserte. Fatter de selvstendige formålsrasjonelle valg i tråd med sine egne ønsker og planer, eller som uttrykk for egen selvidentitet? Og hvilken betydning vil dette ha for innholdet i valget de tar.

1.3 Oppgavens oppbygging.

I dette kapitlet har jeg presentert temaet og problemstillingen for oppgaven. I kapittel to vil jeg gjøre rede for oppgavens teoretiske inntak og analyserammer, samt presenter kunnskapsstatusen på feltet, og utvikle nye underproblemstillinger på bakgrunn av de teoretiske inntakene.

I kapittel tre vil jeg redegjøre for den metodiske tilnærmingen som er benyttet i datainnsamlingen og drøfte styrker og svakheter ved det valgte opplegget.

Kapittel fire består av analysen av datamaterialet fra elever som fortsatt er i videregående opplæring, mens jeg i kapittel fem analyserer datamaterialet fra undersøkelsen blant de som har valgt å slutte (*slutterne*). I kapittel seks vil jeg på bakgrunn av analysekapitelene forsøke å komme med en konklusjon i lys av problemstillingen. Avslutningsvis vil forslag til videre forskning bli presentert.

Kapittel 2. Teori og analyseramme

2.1 Innledning

For å kunne belyse *hvordan* elever i videregående skole foretar bortvalg ser jeg det som nødvendig å få på plass en teoretisk grunnmur. I dette kapitlet vil jeg først presentere oppgavens vitenskapsteoretiske ståsted. Så følger en generell diskusjon rundt kunnskapsstatusen på feltet, hvor foreliggende forskning presenteres, spesielt knyttet til hva den sier om betydningen av kjønn i forhold til bortvalg. Videre vil jeg redegjøre for oppgavens teoretiske tilnærming. De teoretiske inntakene har også betydning for videreutvikling av oppgavens problemstilling, og nye underproblemstillinger blir presentert etter hvert som de teoretiske byggeklossene legges.

2.1 Vitenskapsteoretisk ståsted

En diskusjon av vitenskapsteoretiske retninger vil først og fremst være en diskusjon av en filosofisk art, om hvordan virkeligheten ser ut, hva sannhet er og om hvordan vi kan vite noe om virkeligheten. Hvilken vitenskapsteoretisk retning en ”bekjenner” seg til vil legge føringer på valg av metode, altså hvordan en går frem for å hente inn data om det en studerer.

Begrepet *ontologi*, som løst kan oversettes til ”slik ting faktisk er”, og handler om hvordan virkeligheten faktisk ser ut. Dette er det til dels stor uenighet om, og debatten rundt hva som er det ”riktige” synet, har en lang akademisk tradisjon. Innen samfunnsvitenskapen er spesielt debatten rundt hvordan en skal forstå sosiale systemer sentral, det vil si hvordan mennesker samhandler. Tilhengere av *positivismen* vil hevde at det finnes lovmessigheter også i sosiale systemer (som eksempelvis innen fysikken), og at en som forsker kan prøve å avdekke disse lovene. Motstandere av dette synet er de som mener en kun kan forstå det unike, og at det ikke er mulig å overføre naturvitenskapens idé om generelle lover til studie av sosiale

systemer. Sentralt her er den iboende forskjellen mellom mennesker, og ikke-levende gjenstander. Jacobsen poengterer at ”studiet av mennesker – hva de gjør og hva de tenker – i liten grad kan fange opp generelle lover slik man gjør i naturvitenskapen, nettopp fordi mennesker lærer, reagerer på ny kunnskap og endrer adferd, noe ikke døde ting gjør” (2005:24). Kunnskap om mennesker vil derfor i større grad være tidsavgrenset og kontekstavhengig – noe som gjør den unik. Dette synet kalles en fortolkningsbasert eller *hermeneutisk* tilnærming.

Et annet sentralt begrep i vitenskapsteorien er *epistemologi*, som handler om hvordan det er mulig å tilegne seg kunnskap om virkeligheten. *Positivismen* har tre teser, som sier at; det finnes en objektiv verden utenfor oss selv; den objektive virkeligheten kan studeres på en objektiv måte; og at vi kan opparbeid en kumulativ kunnskap om den objektive verden (Jacobsen 2005:26-27). Den fortolkningsbaserte (hermeneutiske) tilnærming sier på sin side at det er meningsløst å snakke om én objektiv (sosial) virkelighet som er lik for alle og som blir oppfattet og forstått likt. Det finnes ikke én objektiv sosial virkelighet, men heller ulike forståelser av virkeligheten, som forskere kan kartlegge ved å sette seg inn i hvordan mennesker fortolker og legger mening i spesielle sosiale fenomener. En kan ikke opparbeide kumulativ kunnskap når alt må forstås ut av dens spesifikke kontekst. Som en logisk konsekvens vil forskning i et slikt perspektiv kun forstå det unike.

Ofte fører ulike vitenskapsteoretiske perspektiv over i metodisk debatt hvor uenigheten kommer til syne i spørsmål om en skal gå fra teori til empiri eller omvendt (induktiv eller deduktiv), om det er individet som bør analyseres eller om det er samspillet mellom individer, om en skal være distansert fra eller nær forskningsobjektet og avslutningsvis om en skal måle ved hjelp av tall eller ord.

I denne oppgaven ligger det ontologiske synet nært opp til det som presenteres av Jacobsen (2005). Han bygger på vitenskapsfilosofen Karl Popper, som forkastet både den positivistiske antagelsen om lovmessigheter og den hermeneutiske antagelse om at alt er unikt i sitt arbeid. Her poengteres det at en kan observere hendelser i sosiale systemer som gjentar seg selv med en viss grad av regularitet. Det er ikke snakk om lovmessigheter, men Popper innfører i stedet begrepet sannsynlighet. På den måten kan man si at det er sannsynlig at en hendelse finner sted som følge av at en har observert at dette ofte har skjedd tidligere, noe som åpner for en ny studie av hvorfor dette da finner eller ikke finner sted (igjen). Det epistemologiske synet vil være basert på *intersubjektivitet*, antagelsen om at all kunnskap er subjektiv, og at enighet

mellom mennesker i forståelse og forklaring ”erstatte” sannhetsbegrepet. Som Jacobsen formulerer det;

”.. jo flere som er enige om hvordan et fenomen ser ut eller kan forklares, desto større sannsynlighet er det for at dette er en ”sann” beskrivelse. Jo mer uavhengig av hverandre slik enighet oppstår, desto større sannsynlighet er det for at vi snakker om noe som kan kalles ”sant”.” (Jacobsen 2005:33).

Sett fra et slikt vitenskapsteoretisk ståsted vil elevenes beslutninger, i forhold til fullføring av videregående skole, bli sett på som et sosialt fenomen som både må forstås som unike forløp og som mulige identifiserbare systematiske mønstre, der flere deler de samme oppfatningene av den situasjonen de står i.

2.2 Kunnskapsstatus på feltet

Problemstillinger knyttet til frafall eller bortvalg av videregående skole er et viet en del oppmerksomhet innen forskning. I det følgende vil relevante bidrag gis en kort presentasjon for å kunne plassere oppgaven i en større sammenheng, og for å se om og eventuelt hvordan foreliggende forskning forklarer bortvalg.

I norsk sammenheng er NIFU STEP's (Norsk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning) prosjekt om Bortvalg og Kompetanse det mest omfattende. Prosjektet er presentert slik på deres hjemmeside:

”Denne longitudinelle studien har fulgt 9749 ungdommer fra de gikk ut av tiende klasse våren 2002, og til de forlot videregående opplæring enten når de skulle eller før de var ferdige frem til og med 1.oktober 2007, dvs. fem og et halvt år etter at de gikk ut av grunnskolen. Prosjektets har kartlagt omfang av og beskrevet, analysert og

forklart variasjon i gjennomføring, bortvalg og kompetanseoppnåelse blant ungdom med rett til videregående opplæring.” (NIFU STEP, 2009)

Prosjektet har resultert i en rekke rapporter som omhandler bortvalgproblematikken. Først kom ”*Bortvalg og Prestasjoner*”(Markussen og Sandberg 2004) som omhandlet erfaringene fra undersøkelsen etter 1 år. Deretter fulgte ”*Stayere, sluttete og returnerte.*” (Markussen og Sandberg 2005) som kategoriserer forskjellige ”typer’ elver, på bakgrunn av erfaringene etter tre år. ”*Forskjell på folk – hva gjør skolen?* (Markussen, Lødding, Sandberg og Vibe 2006) ga oppsummeringer og konklusjoner tre og et halvt år inn i studien. ”*Bortvalg og kompetanse i videregående opplæring*” (Markussen, Lødding og Sandberg 2007) omhandler hvilken kompetanse de som foretok bortvalg forlot den videregående skolen med. Den hittil siste rapporten fra prosjektet er ”*Gjennomføring, bortvalg og kompetanseoppnåelse i videregående opplæring blant 9749 ungdommer som gikk ut av grunnskolen på Østlandet våren 2002. Hovedfunn, konklusjoner og implikasjoner fem år etter*” (Markussen, Frøseth, Lødding og Sandberg 2008).

Prosjektets empiriske nedslagsfelt har vært Østlandet, i de syv fylkene Østfold, Akershus, Oslo, Hedmark, Buskerud, Vestfold og Telemark. Forskerne har gått inn ved forskjellige studieretninger, og brukt både kvantitative og kvalitative tilnæringer. Ikke bare har de forsøkt å finne ut hvem som slutter, men også hva de går til, hvilken kompetanse de forlater skolevesenet med og om de kommer tilbake.. De har introdusert begrepet bortvalg – som også benyttes i denne oppgaven. I prosjektet har de ikke valgt en spesifikk studieretning, men sett på samtlige i de forskjellige fylkene.

Forskningen som er gjort har hovedsakelig vært kvantitativ, gjerne supplert med statistikk fra SSB. De kvalitative studiene NIFU⁷ gjennomførte ble gjort ved studieretningene *Hotell- og næringsmiddelfag, Byggfag og Helse- og sosialfag*, som henholdsvis er relativt kjønnsnøytralt, guttedominert og jentedomintert.

Om en skal forsøke å oppsummere funn av relevans for min studie, kan en trekke ut følgende (Markussen m. fl 2008:20-22):

⁷ Norsk institutt for studier av forskning, innovasjon og utdanning

- De som kom inn på førstevalget sitt, hadde høyere kompetanseoppnåelse og sannsynligheten for å slutte var lavere enn for de som kom inn på andrevalg eller lavere
- De som oppnådde studiekompetanse, hadde bedre karaktersnitt fra ungdomsskolen enn de som ikke oppnådde studiekompetanse.
- De som sluttet, hadde høyest fravær på ungdomsskolen.
- Mesteparten av de som sluttet, gjorde dette det første året eller mellom VK1 og VK2.

Samtidig avdekket disse studiene en rekke faktorer som økte sannsynligheten for å slutte. Det gjaldt ungdom som:

- Ikke viste innstats gjennom å bruke tid på lekser, eller ved å ta et skippertak
- Manglet ambisjoner om høyere utdanning
- Følte seg sosialt utenfor på skolen
- Ikke var pliktoppfyllende

Studien viser at sosiale faktorer (som kjønn, foreldres utdanning, majoritetsbakgrunn/minoritetsbakgrunn, bosituasjon, foreldres syn på utdanning og støtte i skolearbeidet) påvirker den faktoren som har størst effekt, nemlig karakterer fra grunnskolen. Følgelig vil disse forholdene både direkte og indirekte påvirke gjennomføring, bortvalg og kompetanseoppnåelse. Ene og alene vil disse faktorene spille en mindre rolle, men når alle eller flere spiller inn samtidig, har de en langt større effekt (Markussen m. fl 2008:26-27).

Totalt sett fant en at 66 % av ungdommene i studien gikk ut av grunnskolen med studie eller yrkeskompetanse etter fem år, men bare 3 % av disse var elever som hadde returnert etter å ha sluttet. Av de 34 % som ikke oppnådde studie- eller yrkeskompetanse, var det 15 % som hadde sluttet før de var ferdige, mens 19 % fullførte uten å bestå. Studiespesialisering allmenne økonomiske og administrative fag var den retningen med høyest andel oppnådde studiekompetanse, her var det hele 80 %, mens gjennomsnittet for alle var 66 % (Markussen m.fl. 2008:28).

Studien fokuserte også på hva ungdommene som sluttet gikk til, og hva de oppga som grunn. Tre år inn i studien hadde 13 % av ungdommene sluttet, dette tilsvarer 1220 av de 9756 som deltok i undersøkelsen.

Tabell A. *Hva gikk slutterne til.* N=1220. Prosent.

Aktivitet	Prosent
Arbeid	26
Praksis plass	6
Annet	4
Flyttet annet fylke	12
Ikke noe	11
Ukjent	41
Totalt	100

(Markussen og Sandberg 2005:106)

At omkring 30 % går til arbeid (arbeid eller praksis plass) kan være positivt ifølge Markussen og Sandberg. De vurderer det slik:

”For de som gikk over i en jobb, er det vår vurdering at disse ungdommene kan ha valgt en løsning som var den beste for dem. Hvis alternativet var å fortsette med en utdanning de ikke var fornøyd med og hvor sjansene for å oppnå studie- eller yrkeskompetanse kanskje var svært små, kan jobbalternativet være langt bedre.” (Markussen og Sandberg 2005:109)

Videre har de vurdert det slik at gruppen *ukjent* (41 %), som de ikke fikk inn noen sikker informasjon om, gikk ut i ledighet. Dette fordi de i Oppfølgingstjenesten⁸ registre var oppført med såkalte OT-administrative koder, som ville indikert om de var i arbeid eller hadde fått praksis plass. Følgelig blir gruppen som gikk over i ledighet over 50 %, noe som korresponderer bra med hva slutterne oppgav som årsaker. Den viktigste årsaken oppgitt i undersøkelsen var at de var skolelei, mens den nest viktigste var ønske om arbeid i stedet

⁸ Oppfølgingstjenesten er et fylkeskommunalt organ som skal bistå ungdom under 21 år med å søke skoleplass, læreplass/opplæringsplass, arbeid eller arbeidspraksis i ordinær eller skjernet virksomhet, og er lovfestet i Opplæringslovens § 3.1.

etterfulgt av ønske om friår eller at de hadde valgt feil linje. Det kan være verdt å merke seg at andelen av slutterne som gikk over til jobb, var langt høyere blant elever fra yrkesfaglig studieretninger (38 %) enn hos de som gikk studiespesialisering (16%). Dette kan trolig forklares gjennom at de allerede har opparbeidet seg en viss kompetanse og kjennskap til et yrke gjennom den utdanningen de har fått og følgelig er mer attraktive for arbeidsmarkedet enn de som har gått studieforberedende (Markussen og Sandberg 2005).

Fremstillingen av frafall eller bortvalg av videregående skole i media er ofte knyttet til kjønn. Overskrifter av typen ” *Jenter er bedre enn gutter i videregående*” (Aftenposten 31/3-2003) eller ” *Gutta er samfunnets nye tapere*” (Dagbladet 01/2-2006) kan skape et inntrykk av at problemene med frafall først og fremst knytter seg til gutter, og i mindre grad jenter. I lys av dette vil det være relevant å se om disse fremstillingene har støtte i den forskningen som foreligger på feltet, og hva som eventuelt kan forklare forskjellene.

2.3 Hvilken rolle spiller kjønn?

Når bortvalg (eller frafall) omtales eller forklares, kommer en ofte inn på kjønnsforskjeller. Tallene viser at det er flere gutter enn jenter som slutter i videregående opplæring. Markussen m.fl viser at det var om lag 5 % flere gutter enn jenter både i antallet som sluttet i videregående opplæring, og som fullførte uten å ha bestått (Markussen, Frøseth, Lødding og Sandberg 2008:12). Vogt (2008) argumenterer for at kjønnsforskjeller i større grad skyldes strukturelle forskjeller og sosial bakgrunn, og at de i større grad bør ses i lys av den institusjonelle konteksten i de mannsdominerte studieretningene. Eksempelvis er karakterer (og fravær) i stor grad avgjørende i forbindelse med å bli tilbudt praksisplass, noe som er mer vanlig på de mannsdominerte studieretningene. Mangel på praksisplass vil følgelig sette en (midlertidig) stopper for utdanningsløpet, mens eksempelvis dårlige karakterer og fravær ikke er like alvorlig for elever ved studieforberedende studieretninger. Manglende praksisplass vil føre til at en stopper opp mellom VK1 (2. år) og VK2 (3. år), og som tidligere nevnt var dette et tidspunkt hvor mange sluttet. Vogt argumenter følgelig for at det følgelig er større strukturelle hindringer for guttene, og viser til Støren m. fl 2007, som sier at det rent praktisk

er ”.. færre tilgjengelig læreplasser enn det er kvalifiserte søkere” (Støren, Hellan og Grøgaard 2007:294).

Karakterer og fravær er sterkere knyttet til sosial bakgrunn enn kjønn. Men relasjonen mellom institusjonelle forhold, sosial bakgrunn og frafall har fått liten oppmerksomhet, og følgelig er frafallet blitt oppfattet som et problem for gutter. Samtidig er frafallet på de mannsdominerte yrkesretningene langt høyere enn frafallet på de yrkesretningene som er kjønnsnøytrale eller kvinnedominerte, hvor frafallet ligner mer på det en finner ved studieforberedende - hvor frafallet er lavt eller moderat, og det er små kjønnsforskjeller (Markussen m. fl. 2006:89-91). Av den grunn blir også frafallet totalt sett langt høyere blant gutter enn hos jentene. Markussen konkluderer med at ”... de mange guttene som hadde sluttet på byggfag, mekaniske fag og elektrofag bidro sterkt til at det totalt var større andel gutter enn jenter som hadde sluttet” (Markussen m. fl. 2006:16). Dette fordi frafallet ved disse studieretningene er langt høyere enn ved andre studieretninger, Støren m. fl (2007) viser at kun 55 % fullførte i løpet av fem år ved disse studieretningene.

Videre argumenterer Vogt mot at forklaringer som går ut på at en del gutters kjønnsroller ikke går overens med samtiden og utdanningssystemets verdier. Han mener at fokuset på kjønnsroller fører til at en kan overse betydningen av den bredere sosiale konteksten frafallet skjer i, og at kjønn ofte gis ”enerådende og overveldende betydning for adferd og holdninger” (Vogt 2008:529).

Vogt drøfter videre tema knyttet til individualisering og begrepsendringer innen litteraturen. Han påpeker at gamle begrep som ”drop-out” og ”fracfall” blir brukt stadig sjeldnere, og erstattes med begrep som bortvalg eller ”*self-exclusion*” som er mer handlingsteoretiske begrep, noe som representerer samtidens trender innen forskning med individsentrering i tolkningen av fenomenet. Ungdommenes valg er frie, og de må selv ta mer av konsekvensene av sine handlinger og valg i et slikt perspektiv, de ”.. *tilskrives mer individuelt handlingsrom (agency) i sluttingen.*” Dette knyttes opp mot sosiologiske teorier om historiske endringer de siste tiårene, hvor eksempelvis tanken om en overgang fra en *sosialt foreskrevet* biografi til en *selvprodusert biografi* – hvor individene tar valgene som en del av å skape seg selv (Beck 1992). Her viser han til NIFU STEPs forskning, men også andre studier som har samme tilnærming (eksempelvis Heggen, Jørgensen og Paulgaard 2003).

Kritikken mot individualiseringsteoriene går ut på at de problemene en tidligere så på som klasseavhengig, nå blir sett på som resultat av individuelle valg, også av de som er berørt. Mens begrep som også ivaretar denne dimensjonen, som *sosial eksklusjon* og *marginalisering* er blitt mer tidsriktig. Vogt påpeker videre at også disse begrepene representerer en individsentrering og konsensusorienteringen sett i forhold til begrep som klasse (Vogt 2008:533).

Empiri fra tidligere forskning viser altså at det er flere gutter enn jenter som slutter, men at dette i stor grad skyldes overvekten av gutter på yrkesrettede studieretninger, hvor bortvalget (eller frafallet) er høyest som følge av manglende læreplaner.

Den vanligste årsaken til bortvalg i NIFU STEP's prosjekt var skoleleitet, etterfulgt av ønsket om lønnet arbeid eller omvalg av studieretning (Markussen m.fl 2006:116). Teoretisk sett forklares bortvalget med at elevene er aktører som handler ut i fra en *begrenset rasjonalitet*, og som lever i en tid med sterk individualisering som stiller store krav til ungdommene om å ta hånd om sin egen skjebne og realisere seg selv.

Den foreliggende forskningen har i stor grad fokusert relativt helhetlig på bortvalgsproblematikken, og har som følge hatt et bredt fokus i forhold til hvilke studieretninger som er blitt tatt med i de ulike studiene. Som vist tidligere, er problemene knyttet til bortvalg størst ved yrkesfaglige studieretninger, og den foreliggende forskningen knytter dette opp mot strukturelle utfordringer ved disse studieretningene.

Valget av studieretningen studiespesialisering, som er en relativt kjønnsbalansert studieretning uten spesielle strukturer som skaper utfordringer for gjennomføring, vil forhåpentligvis gjøre det enklere å se spor av ungdommenes egne ønsker og valg i beslutningstakingen både i forhold til de som foretar bortvalg, men også de som forblir i utdanning. At oppgaven utelukkende ser på denne studieretningen vil gjøre det mulig å holde den strukturelle og institusjonelle konteksten konstant, noe som blant annet vil gjøre det mulig å følge opp spørsmål knyttet til eksempelvis betydningen av kjønn, uten at datamaterialet vil være påvirket av de ulike kontekstene ved forskjellige studieretninger. Slik sett mener jeg at min tilnærming ikke blir rammet av Vogts kritiske merknader om at forskningen selv blir fanget av den samme individsentreringen som studieobjektene antas å være preget av. I min studie vil jeg nettopp være opptatt av samspillet mellom konteksten og individuelle valg, og

min "fordel" er at denne konteksten er mer enhetlig enn hva som er tilfelle i NIFUs prosjekt der en forholdt seg til en rekke ulike studieretninger.

Denne oppgaven tar sikte på å se nærmere på det å velge vekk utdanning i dagens samfunn. Et sentralt moment her blir om og på hvilken måte trekk ved den moderne samtiden har betydning for hvordan ungdom fatter valg, hvilket valg de tar, og om eventuelle konsekvenser av samtiden påvirker ungdommene som henholdsvis slutter eller forblir i skolen eller kjønn ulikt.

2.4 Ny modernitet og individualisering?

Oppgavens problemstilling ble i innledningen i kapitlet presentert på følgende måte: ”*Hvordan tar elever i videregående skole bortvalg i det sen-moderne samfunn?*”. Her har jeg brukt begrepet "sen-moderne", men jeg vil også bruke betegnelsen "den nye samtiden". Min oppmerksomhet er knyttet til hvilke konsekvenser det sen-moderne / den nye samtiden tenkes å ha for ungdom når de skal fatte sine utdanningsvalg. Sentralt her er tesene om den individuelle friheten som både byr på nye muligheter, men også plasserer langt mer ansvar på enkeltindividet for å realisere seg selv.

Innen sosiologien er det mange som hevder at samfunnet er blitt langt mer individualisert i overgangen fra det tradisjonelle samfunn til det post-tradisjonelle samfunnet. Det nye samfunnet har mange navn, Beck (1992) snakker om *risikosamfunnet*, Giddens (1990, 1991) om *høy-moderne* og *sen-moderne* og Bauman (2000) om en såkalt *flytende modernitet*. Dette nye samfunnet kjennetegnes ikke bare av økt individualisering, men også av ”*globalisering, utleiring av tid og rom, nye former for risiko, miljøtrusler, opphoping av internasjonal kapital, omstrukturering av arbeidslivet, økt behov for utdannet arbeidskraft, radikal tvil, en vitenskap som har svekket autoritet, nasjonalstater som mister makt, endrede familieformer og nye rammer rundt oppvekst*” (Krange og Øia 2006:13). Gamle institusjoner forvitrer, og rammene en tidligere opplevde svinner hen. Dette uttrykkes gjennom Marx sitatet: ”*All that is solid about organized capitalism, class, industry, cities, collectivity, nation-states, even the world, melt into air*” (Lash og Urry 1987:313).

Ulrich Beck argumenterer for at nye former for risiko er med på å endre samfunnsinstitusjonene og følgelig også individuelle livsbetingelser. Mens industrialismen representerte en periode hvor en kunne dele inn mennesker i sosial klasser, og hvor alt fra deres forbruk, interesser, kompetanse og politiske oppfatninger ville henge sammen med hvor mye (eller eventuelt lite) rikdom de akkumulerte, beveger vi oss nå over i en ny modernitet hvor *”kategorier som deler befolkningen inn i store grupper, som sosial klasse og kjønn, blir irrelevante og meningsløse”* (Krange og Øia 2006:96). Samfunnet var tidligere bundet sammen med industriproduksjonen, og de sentrale politiske motsetningene hadde sin rot i materielle forskjeller. Verdier og interessekonflikter dannet grunnlaget for institusjoner som igjen virket stabiliserende på samfunnsstrukturen.

Risikoene, som Beck mener blir den viktigste materielle drivkraften i samfunnsutviklingen, definerer han som:

”By risks I mean above all radioactivity, which completely evades human perceptive abilities, but also toxins and pollutants in the air, water and foodstuffs, together with the accompanying short- and long-term effects on plants, animal and people” (Beck 1992:22).

Selv om Beck vedgår at risiko også følger klasselinjer i den forstand at den akkumuleres på bunnen, mens velstand akkumuleres på toppen, er poenget hans likevel at risikoene i sin natur er ikke-diskriminerende, men heller egalitære og demokratiske. Risiko vil være grunnlaget for en ny basis i samfunnet.

Becks andre tese er at den nye moderniteten har en destabiliserende effekt på samfunnet, som medfører økt frihet, valgmuligheter, men også mer ansvar for enkeltmennesket i forhold sin egen skjebne. Krange påpeker at dette vil ha konsekvenser for ungdom; *”Den unge stilles ovenfor uoversiktlige handlingsalternativer, svakt normtrykk og få samfunnsmessige orienteringspunkter”* (2004:17).

Denne individualiseringen kommer som et resultat av individets forsøk på å navigere i det nye turbulente samfunnet, èn vil ikke lengre være et resultat av samfunnet, men heller av hva eller hvem en selv ønsker å være.

”Sosiale klasser, arbeid og yrkesroller, utdanning, kjønnsroller og familier tappes for funksjon og betydning, og kan ikke lengre anspore til handling. Derfor kan slike kollektive størrelser heller ikke gi folk svar på hvem de egentlig er. Resultatet av dette er individualisering” (Krange og Øia 2006:99).

Individet blir utfordret til å sette seg selv i sentrum for sitt eget liv, som følge av manglende handlingsanvisninger fra det turbulente samfunnet. Denne friheten skaper samtidig uforutsigbarhet og usikkerhet når individet skal fatte sine valg. Ikke bare får individet langt flere valg, men også langt færre ”instruksjoner” i forhold til hva som er riktig *fra* samfunnet.

Giddens teori om *sen-modernitet* viser til at det moderne samfunnet har tre kjennetegn som skiller seg fra det tradisjonelle samfunnet. Det er *refleksivitet, separasjon av tid og rom og utleiringsmekanismer* (Giddens 2001:16-22). Sistnevnte forklares gjennom såkalte *ekspertsystemer* som i den moderne kulturen legger stadig nye områder under seg. Dette gjennom en vitenskapliggjøring av stadig flere områder av samfunnet, som også fungerer som motorer for stadig (raskere) endring og utvikling - som kjennetegner det moderne eller sen-moderne samfunnet. Dette medfører at det oppstår nye situasjoner, problemer og utfordringer for mennesket. Omgivelsene vil i stadig større grad være produsert av ekspertsystemer, med medfølgende former for (ny) risiko. Tillit til disse ekspertsystemene er en forutsetning for å leve i det moderne samfunn. Et individ kan ikke rasjonelt vurdere ekspertsystemene, de er for mange, for kompliserte og abstrakte. Men tillit kan skapes, og Giddens sammenligner individets tillit til ekspertsystemene med et barns tillit til sine nære omsorgspersoner, som danner et fundament for alminnelig tillit til omgivelsene. På den måten skapes det en tillit mellom individ og aktører og institusjoner som en ikke har direkte relasjoner til.

Ekspertsystemene skaper også en separasjon av tid og rom, og Giddens etterlyser en gjennomtenkning av dette i samfunnsteoriene. ”*Sosiale systemer strekker seg gjennom tid om rom, og måten de gjør dette på har fundamentale konsekvenser for samfunnets sosiale integrasjon*” (Krange og Øia 2006:106). Det tradisjonelle samfunnets oppfatning av tid, knyttet til en bestemt aktivitet på et bestemt sted forsvant med den universelle klokketiden, og i det moderne samfunnet er tid fullstendig løsrevet fra rom. Ifølge Giddens har dette ført til at mennesket må planlegge tiden, uavhengig av hva den skal brukes til, og peker på en

fremvekst av *empty time* (tom tid, mekaniske klokker o.lign.). På samme måte peker Giddens på såkalt *empty space*, som har mindre (der nest ingen) betydning lenger, grunnet nomadiske bosetningsmønstre, nye kommunikasjonsmidler, reising og flytting. Grensene som avstand skapte tidligere, er borte, og den lokale kulturen mister følgelig sitt fotfeste. Dette er i øyefallende når en ser på ungdomskulturene, og deres sans for musikk og mote som kan være uttrykk for identiteter uten referanse til lokalmiljø (Giddens 1991:16-17).

Med *refleksivitet* mener Giddens at individet i det *sen-moderne* samfunnet ofte blir stilt ovenfor ulike konkurrerende kunnskapsbaserte handlingsalternativer, og det er dette momentet som i størst grad skiller det tradisjonelle samfunnet fra modernitet. En må ha et bevisst og aktivt forhold til kunnskap, være det seg i forhold til hva man spiser eller hvordan en opptrer i arbeidssammenheng. Ifølge Giddens har det sen-moderne mennesket tilegnet seg evnen til å sette seg selv utenfor handlingssituasjonen, og reflektere over alternativene før det til slutt fatter sitt valg. Dette gjelder ikke bare eksterne faktorer, men også hvordan individet forholder seg til seg selv, de er *selvrefleksive*. Det er denne refleksiviteten som danner grunnlaget for begrepet *selvidentitet*, som omhandler det moderne menneskets refleksjoner over egne livsprosjekt, aspirasjoner og planer for seg selv. Selvidentiteten er ifølge Giddens ikke et produkt av livserfaringer til det enkelte individet eller som et produkt av samfunnet, men et resultat av hvilken identitet individet selv *velger* og reflekterer over. Det er ikke en biografi som er dannet gjennom hva individet har opplevd, men en biografi som individet selv arbeider for å skape, opprettholde og utvikle, og slik knytte sammen fortid, nåtid og fremtiden i en sammenhengende fortelling om seg selv.

Som både Beck og Giddens viser, er individualisering, akkompagnert med økt frihet og ansvar for egen skjebne, en sentral dimensjon i den nye samtiden. Ungdom vil i følge deres teorier stå fritt til å velge uavhengig av forhold som tidligere hadde betydning for valgene ungdom skulle ta. Når en i dag ser at mange avslutter, eller velger bort, videregående opplæring, kan en stille spørsmål om dette har sammenheng med denne individualiseringen. Kan det være slik at valget er et uttrykk for at ungdom selv opplever å bestemme over egen skjebne og handler refleksivt? Eller kan det være en konsekvens av at ungdom opplever seg presset til å velge noe som i realiteten ikke stemmer overens med deres egen *selvidentitet*? Individet i Giddens *sen-modernitet* reflekterer over sin egen biografi, og skaper den identitet de selv velger. Om dette er tilfelle vil utdanningsvalgene ungdommene tar i større grad være basert på egne ønsker, enn av omgivelsene de har rundt seg. Valget om å begynne på

videregående vil være basert på egne ønsker, og et eventuelt bortvalg vil også være basert på egne ønsker.

Giddens tese om at individet møter utfordringer i konkurrerende kunnskapsbaserte handlingsalternativer, synes relevant i forhold til ungdoms valgsituasjoner. Ikke bare er dette et spørsmål om hva man vil bli, men også om et uttrykk for sin egen selvidentitet, og vil være et ”kapittel” i selvbiografien individet streber med å realisere.

Slik Beck og Giddens presenterer samtiden, vil individene i stor grad være overlatt til seg selv i forhold til de beslutningene de skal ta. Beslutningene vil i stadig større grad stille krav til beslutningstakeren både i forhold til beslutningens kompleksitet, men også i forhold til hva som er normativt ”riktig”. Hvilken betydning har dette for ungdom når de skal fatte sine beslutninger i forhold til egen utdanning?

Her kan det være fruktbart å formulere en underproblemstilling med bakgrunn i disse teoriene.

1. Hvordan kan Beck og Giddens sine teorier være med på å belyse hvordan ungdom i videregående opplæring fatter sine utdanningsvalg?

Med utgangspunkt i Beck og Giddens teorier ønsker jeg å utforske hvorvidt elevene selv opplever en verden som er langt mer dynamisk og *moderne*, hvor individet står fritt til å gjøre som det selv vil - uavhengig av sosial bakgrunn og andre forhold. Fokuset vil gjennomgående være om de som har vurdert å avbryte studiet sitt, vurderer ulike forhold på skolen annerledes enn de som ikke har vurdert bortvalg. De som har vurdert å slutte, har i realiteten vurdert å velge bort skolegang, kanskje til fordel for en annen aktivitet. Et sentralt spørsmål i min analyse blir om de som har vurdert å avbryte studiet, opplever det å gå på skole annerledes enn de som ikke har vurdert avbrudd. Samtidig vil det være relevant å se om respondentene fremstår som individualiserte og setter seg selv, og sin egen fremtid, i fokus.

Ifølge Beck og Giddens har tradisjonelle kontekstuelle forhold fått redusert betydning i valgsituasjoner. Jeg ønsker å utforske eventuelle variasjoner i påvirkning fra omgivelsene. For eksempel kan det tenkes at bosituasjon har betydning. Kan det være slik at de som bor hos foresatte i mindre grad er individualiserte enn de som bor på hybel? Det kan hende de har

flyttet fordi de i utgangspunktet bor langt unna skolen, og sånn sett flytter av mer praktiske årsaker. Eller er det slik at de som flytter, er mer selvstendige og vil bo for seg selv? Men det kan også være at de flytter av praktiske årsaker, men som konsekvens av å bo borte blir mer individualisert.

Videre vil det være relevant å se om den nye samtiden påvirker kjønnene likt. Vil økt vekt på individuelle valg ha de samme konsekvensene for gutter og jenter? Kan det være slik at jentene tenker mer på mulige konsekvenser av beslutningene sine, mens guttene er pragmatiske både når de tar valg og i forhold til hvordan de vurderer egne valg.

Innen skoleverket er det bygget opp en ordning som nettopp tar sikte på å "informere elevenes valg". Jeg tenker da spesielt på rådgivningstjenesten. Ungdommenes bruk av rådgiver, i hvilken grad de lar seg påvirke av andre i valgene de tar, og ikke minst om de ønsker eller føler behov for mer rådgivning, vil kunne si oss noe om hvor selvstendige de er. Er det slik at de har en selvbiografi som de ivaretar og at de har valgt (funnet?) sin egen identitet? Oppfatter de og benytter de rådgivere (være det rådgivere på skolen, eller andre personer de kan rådføre seg med) som ekspertsystemer?

Med bakgrunn i de teoretiske bidragene fra Beck og Giddens har jeg utviklet en underproblemstilling som retter fokus mot modernitetens betydning for ungdom når de skal fatte beslutninger. Ungdommene er ifølge teoriene friere og mer individualiserte enn tidligere, men har dette betydning for rasjonaliteten bak beslutningen, og hvilke ulike former for rasjonalitet kan det tenkes å prege ungdommens beslutningstakingen?

I neste underkapittel vil ulike beslutningsteoretiske inntak presenteres slik at beslutningene kan ses i lys av ulike former for rasjonalitet. Dermed vil det være mulig å utforske om det er forskjeller mellom de som foretar bortvalg og de som blir værende i skolen, i forhold til hvilken form for rasjonalitet som preger beslutningstakingen deres. Oppgavens tema er bortvalg av utdanning i en tid hvor utdanning anses for å være viktig, men dette betyr ikke at bortvalg må være noe irrasjonelt. Samtidig sier modernitetsteoriene at individene i større grad vil realisere seg selv, betyr dette at de tar beslutninger for å realisere egne mål, eller er det slik at beslutningen styres av hva som antas å gi dem mest nytte?

2.5 Beslutningsteoretiske perspektiver

2.5.1 Rasjonell beslutningstaking

Det å fatte en beslutning blir gjerne knyttet opp mot rasjonalitet. Handlingsalternativet en velger forventes å være det som er *best* for individet eller organisasjonen. Hva som er *best* kan være det som oppfattes å være det mest intelligente eller fruktbare av de alternativene en står ovenfor, det kan være det alternativet som rent materielt gir best avkastning, eller bare det alternativet som virket mest fornuftig.

March (1994) definerer rasjonalitet i forhold til beslutninger som bestemte og gjenkjennelige prosesser i forhold til å ta valg. I det prosessuelle synet er rasjonalitet noe som *kan* føre til et positivt utfall. Det eventuelle positive utfallet er et resultat av prosessens rasjonalitet og *intelligens*, men det er ingen selvfølgelighet at rasjonalitet medfører ”suksess” (March 1994:2). Rasjonelle beslutningsteorier antar ifølge March at beslutningsprosessen er konsekvent og basert på preferanser. Det betyr at en forventer at det valget en tar har konsekvenser for en fremtidig situasjon, som en kan vurdere før en fatter beslutningen, og det er slik en forstår de alternativene en står ovenfor. Hvilken beslutning en tar, er basert på hvilke preferanser en har, og i hvilken grad de forskjellige alternativene vil påvirke de preferansene. Beslutningen vil ifølge March være avhengig av svaret på fire sentrale spørsmål;

1. Alternativ: Hvilke alternativer er tilgjengelig?
2. Konsekvenser: Hvilke konsekvenser har disse alternativene, og hvor sannsynlig er det at de inntreffer om en velger gitt alternativ?
3. Preferanse: Hvilken verdi (for beslutningstakeren) har konsekvensene ved hvert alternativ?
4. Beslutningsregel: Hvordan skal en velge mellom de forskjellige alternativene i forhold til verdien av konsekvensene.

Disse spørsmålene brukes som et rammeverk for å komme frem til hvilken beslutning en bør, fra et rasjonelt ståsted, velge.

De rasjonelle beslutningsprosessene vil være avhengig av de alternativene som er tilgjengelige, men også om to gjettinger (eller forventninger) om fremtiden. Først må en danne seg en forventning om hvordan fremtiden blir som følge av beslutningen er tar, og deretter hvordan en selv i fremtiden vil reagere på konsekvensen av beslutningen når en opplever den. I sin reneste form vil rasjonell beslutningsteori forskuttere at beslutningstakeren(e) har en del basispreferanser, og at alternativene og konsekvensene av disse er definert av omgivelsene, samtidig som beslutningstakeren(e) har full eller *perfekt* informasjon om disse alternativene og konsekvensene de eventuelt vil ha. Enkelte versjoner gir aktøren mer subjektive oppfatning av preferanser, men viderefører troen både på at alle alternativene er kjente, og deres medfølgende konsekvenser. De meste utbredte versjonene er derimot de som behandler konsekvensene av beslutningene som usikre, og viser til *sannsynlige konsekvenser* og sannsynligheten for at de finner sted.

Konsekvensene kan være usikre fordi enkelte prosesser i sin natur er usikre, eller fordi beslutningstakeren(e) ikke er klar over mekanismer som fører til at utfallet av prosessen blir usikkert. Av den grunn opplever mange at de angres på en beslutning – uavhengig om den objektivt sett var *god* eller *dårlig* – i ettertid når en har all informasjon, noe som også kjennetegner beslutningstaking generelt. En føler fort at konsekvensene enten kunne vært enda bedre, eller unngått om en hadde hatt all informasjonen på forhånd. Usikkerhetsaspektet gjør seg som oftest gjeldene i beslutninger under usikkerhet, hvor en ikke kan med sikkerhet si hva konsekvensene vil være, men kan vurderer hvor stor sannsynligheten for at de inntreffer er. Beslutningstakeren vil da velge det alternativet som, hvis det ble gjort flere ganger, i gjennomsnitt skapte mest nytte eller verdi for henne eller han.

Videre vil også grad av usikkerhet komme inn i vurderingen av alternativene. På den måten blir det ikke bare et spørsmål om hvilket alternativ som gir mest verdi, men en vurdering av hvilket alternativ som gir mest verdi og sannsynligheten for at dette skjer. Altså, vil et alternativ som potensielt kunne gitt beslutningstakeren den høyeste verdien bli forkastet fordi et alternativ som gir mindre verdi har større sannsynlighet for å inntreffe. Dette vil selvfølgelig avhenge av beslutningstakerens preferanser i forhold til risiko. Hvordan individer forvalter sin egen formue kan være et godt eksempel. De kan velge å kjøpe aksjer, som vil

kunne gi større avkastning enn innskudd i bank, mens som samtidig er forbundet med langt høyere risiko.

Introduksjonen av usikkerhet rundt utfallet av en beslutning førte til at en i moderne teorier om rasjonelle valg også endret synet på eksempelvis informasjonen en som beslutningstaker kan ha, antagelser om hvem aktøren(e) er, hvilke preferanser de har og følgelig hvilken beslutning de vil velge og hvilken beslutningsregel som skal være gjeldene. De fleste teoriene vil dog ikke endre flere av disse forholdene (samtidig), men eksempelvis si at det er mange aktører, men at utfallene er sikre, eller vice versa, eller at det både er usikkerhet rundt utfallet og mange aktører, men at deres preferanser er stabile.

Tilhengere av rasjonell beslutningsteori viser til at rasjonalitet blir brukt som bakenforliggende forklaring i de fleste sammenhenger, og at teoriene er svært populære (March, 1994:8). De forklarer hvordan individer handler, og kan brukes til å forutse hvordan de vil handle. Skeptikerne på sin side hevder at teoriens popularitet og bruk ikke nødvendigvis er ensbetydende med at den er relevant, og at den ikke kan brukes til å forutse hvordan individer handler i alle sammenhenger. Det både skeptikere og tilhengere derimot er enig om, ifølge March, er teorien om begrenset eller bundet rasjonalitet:

”Both enthusiast and skeptics endorse limited rationality, the former seeing limited rationality as a modest, natural extension of theories of pure rationality, and the latter seeing limited rationality as a fundamental challenge to pure rationality and a harbinger of much more behaviorally based conceptions of decision making” (March, 1994:9).

2.5.2 Begrenset rasjonalitet

Fremveksten av begrepet *begrenset rasjonalitet* ble først present av Herbert Simon i ” *A Behavioral Model of Rational Choice*” (1957), og er en videreutvikling av rasjonell beslutningsteori. Individet er i utgangspunktet rasjonelt, men dets rasjonalitet i forhold til

beslutninger er begrenset i den forstand at de aldri vil ha full eller *perfekt* informasjon på forhånd. Beslutningstakeren har ikke de kognitive egenskapene som kreves om en skulle behandle alle eventualitetene i forhold til informasjon og mulige konsekvenser, og det uendelige antallet beslutninger en må ta gjør at en ikke har mulighet til å gå gjennom en slik prosess for hver enkelt beslutning.

March (1994:9-10) påpeker at beslutningstakere i realiteten ikke vet om alle mulige alternativ, de vurderer ikke alle de mulige konsekvensene og de rangerer ikke alternativene opp mot alle deres preferanser samtidig når de fatter beslutninger. I stedet velger de ut et par alternativer som de vurderer i tur og orden, de ser på utvalgte (mulige) konsekvenser. De fokuserer på konsekvensene de prioriterer, og ignorerer de som anses for å være mindre viktige eller irrelevante. Det legges heller ikke ned et stort arbeid for å finne informasjon om mulige konsekvenser, og en bruker ikke all informasjon som foreligger. Det er heller ikke slik at beslutningstakeren(e) har stabile og fullstendige preferanser. Målsetningen(e) bak beslutningen(e) kan også være ufullstendig og varierende, noe som fører til at beslutningsregelen også kan avvike fra den en finner i beslutningsteori. Beslutningstakeren(e) vil gå fra å vurdere *forventet nytte* eller *risiko*, som vil være et uttrykk for *det beste alternativet*, til å lete etter et alternativ som er *godt nok*. Observasjon av denne typen for beslutningstaking har utfordret synet på de "rene" formene for rasjonell beslutningsteori, dette har ført til at de gradvis har innlemmet begrepet *begrenset rasjonalitet* i teoriene.

March oppsummerer dermed at kjernen i begrepet *begrenset rasjonalitet* er:

"The core notion of limited rationality is that individuals are intendedly rational. Although decision makers try to be rational, they are constrained by limited cognitive capabilities and incomplete information, and thus their actions may be less than completely rational in spite of their best intentions and efforts" (March 1994:9).

Oppmerksomhet er i teorier om *begrenset rasjonalitet* ansett for å være en begrenset ressurs, noe som må rasjoneres og brukes der den kan skape mest nytte. Tid er blitt den ressursen vi har minst kontroll over, og beslutningstakere må bruke den effektivt for å finne og avdekke alternativer, mulige konsekvenser og preferanser. Jo mer informasjon en har på forhånd, jo bedre kan beslutningen bli, og en må dermed bruke "oppmerksomheten" rasjonelt.

Samtidig viser March (1994:25-35) at rasjonelle teorier om oppmerksomhet påpeker at beslutningstakere *søker* etter informasjon (kun) frem til det punktet hvor kostnaden knyttet til

søkingen møter forventet nytte. Går en forbi dette stadiet vil søkingen ikke ha noen nytte, og av den grunn vil det heller ikke anses for å være rasjonelt. På den andre siden finnes det teorier som forteller at søken etter informasjon og oppmerksomhet styres gjennom forholdet mellom mål eller forventning og resultat. Det handler først og fremst om å komme frem til noe som er tilfredsstillende. Hvis et resultat er under det som er forventet vil beslutningstakeren dedikere mer oppmerksomhet og bruke mer tid til å finne alternativer, mulige konsekvenser og preferanser.

2.5.3 Beslutninger som følge av identitet?

March (1994:57-58) presenterer også en alternativ forståelse av beslutningstaking som ikke bygger på konsekvenslogikken (*The logic of consequences*) som en finner både i rasjonell valghandlingsteori og begrenset rasjonalitet, nemlig en *passendelogikk* (*The logic of appropriateness*) hvor individet handler og tar beslutninger ved å følge regler, eller ved å ”oppfylle” identiteter. I et slikt syn vil individet eller organisasjonen følge regler eller prosedyrer for hva som er passende (*appropriate*) i den situasjonen de befinner seg i. Følgelig vil både deres egne preferanser og eventuelle nytte være satt til siden når de skal fatte sine valg. Valgene en tar er basert på formelle og uformelle regler, normer og forventninger, og en forestiller seg at beslutningstakere stiller seg selv (implisitt eller eksplisitt) tre sentrale spørsmål når de skal ta valg; (March 1994:58)

1. Gjenkjenning: Hvilken situasjon er det her?
2. Identitet: Hvilken person er jeg ?
3. Regler: Hva gjør en person som jeg, i en situasjon slik som denne?

Regler og identitet er altså sentrale begrep i *passendelogikken*. Identitet er både knyttet til en individuell aktør og til institusjoner (March 1994:61-66). Christensen og Røvik definerer identitet for den individuelle aktør som noe som er ”... *constructed by the individual actor, imposed from the environment, and influenced by a broader cultural context*” (1999:161),

mens de bygger Selznick (1957) når de definerer identitet i forhold til institusjoner. Her blir institusjoners identitet knyttet opp mot utviklingen av felles individuelle- eller gruppe-identiteter, som et resultat av felles erfaringer - som igjen er med på å utvikle er felles normer, holdninger og verdier.

March og Olsens definisjon av *regler* er bred i den forstand at de både ser på regler i forhold til organisering og som måten en tenker på. De definerer regler som:

”By rules we mean the routines, procedures, conventions, roles, strategies, organizational forms, and technologies around which political activity is constructed. We also mean the beliefs, paradigms, codes, cultures, and knowledge that surround, support, elaborate, and contradict those roles and routines” (March og Olsen 1989:22).

Individet blir påvirket av institusjoner og strukturer i forhold til informasjonsflyten, hvilken informasjon de *søker* etter, og tolkningen av informasjonen (March & Olsen 1996:251). De blir sosialisert og ”utdannet” i mange sammenhenger, være det seg som rollen som elev ved en utdanningsinstitusjon, som arbeidstaker på jobben eller lignende. Med hver rolle følger det med en identitet med egne regler for hvordan en skal handle. En vil eksempelvis stille ulike forventninger avhengig av beslutningstakerens kjønn, alder eller sosiale posisjon. Beslutningene vil i et slikt syn være langt på vei bestemt av rollen beslutningstakerens har, enten som individ eller som organisasjon.

March påpeker også at mange overser betydningen til både identitet og regler fordi de er så iøynefallende at både beslutningstakere og observatører oppfatter de som konteksten beslutningstakingen finner sted i, i stedet for et fenomen som har føringer for utfallet av beslutningen i seg selv.

Forholdet mellom identitet og handling kommer ifølge March enten gjennom individualisering eller sosialisering. Individualisering fører til at beslutningstakere fatter beslutninger gjennom selvskapte standarder, roller eller regler. Gjennom sosialisering handler de etter lærte forpliktelser, ansvar eller forpliktelser til andre. Om de handler ut ifra et individualiserings perspektiv vil det være snakk et slags frivillig valg av identitet, mens sosialiseringens perspektivet vil være som en følger, men ikke nødvendigvis har valgt. Det er likevel ikke snakk om noe enten eller forhold mellom de to forskjellige perspektivene, men heller et komplementært forhold som utfyller eller interagerer med hverandre (March 1994:62-65).

Oppgavens problemstilling, ”*Hvordan tar elever i videregående skole bortvalg i det senmoderne samfunn?*”, har et todelt fokus. Modernitetsteoriene vil danne konteksten for beslutningstakingen, mens beslutningsteoriene vil kaste lys over hvilken rasjonalitet som preger ungdommenes beslutningsmåter.

Med bakgrunn i disse teoriene kan en ny underproblemstilling være hensiktsmessig.

2. Hvilken form for rasjonalitet preger ungdommenes valg?

Jeg vil forsøke å finne uttrykk for ulike former for rasjonalitet i svarene som ungdommene gir. Her vil særlig de ungdommene som har valgt å slutte på skolen være interessante. Er det fordi de har havnet i en situasjon hvor det er forventet at bortvalg er det eneste logiske handlingsalternativet, eller tenker de konsekvenslogisk i forhold til hvilket alternativ som vil på sikt gi de beste fordelene? Samtidig vil det være interessant å se om de rådfører seg med noen, og hvem som har betydning for beslutningen deres.

De ulike formene for rasjonalitet kan komme til syne i forhold til om de har besøkt rådgivningstjenesten, og hvordan de vurderer den informasjonen de fikk. Kan det eksempelvis være at respondentene selv vil ta formålsrasjonelle valg, og går til rådgiver (som *ekspertsystem*) for å bedre informasjonsgrunnlaget sitt? Mens rådgiverrollen kanskje fremstår som en mer sosialiserende funksjon, som oppfordrer til beslutninger knyttet til en passendelogikk? Hvordan respondentene vurderer rådgivningen de får, kan være forbundet med hvilke forventninger de har til en rådgiver, og hvilken form for rasjonalitet som preger beslutningstakingen. Eventuelt om rådgiver og respondent har motstridende oppfatninger av hvilken form for rasjonalitet valget baseres på.

Å uttrykke usikkerhet til beslutninger knyttet til egen fremtid, kan oppfattes som at respondentene ikke "arbeider" med å realisere livsprosjektet sitt, noe som kan indikere at de heller ikke har noe livsprosjekt. Det kan også oppfattes som et tegn på at de ikke tar beslutninger basert på konsekvenslogikk, siden fokuset i beslutningsprosessen kanskje i større grad er rettet mot handlingen, og ikke konsekvensen. Det er likevel ikke slik at beslutningen deres må være basert på en ren form for rasjonalitet, at det er enten konsekvenslogisk eller passendelogisk, men at de er innslag av det ene i det andre.

Kapittel 3. Metodisk tilnærming

3.1 Innledning

”Generelt sett er metode en planmessig framgangsmåte for å nå et bestemt mål” (Grønmo 2007:27). Målet med denne oppgaven er å belyse problemstillingen ”Hvordan tar elever i videregående skole bortvalg i det sen-moderne samfunn?”. Måten en går frem på for å fremskaffe dataene for å belyse en problemstilling, vil være avhengig av hva en ønsker å forske på, studieobjektets karakter, samt praktiske forhold og begrensninger. I dette kapitlet vil jeg beskrive hvordan jeg har gått frem for å produsere de dataene som ligger til grunn for analysen i oppgaven.

For å forstå bortvalg, vil jeg argumentere for at en også må forstå de som blir værende i skolen. Hvis bortvalget forstås som en del av ungdommens selvrealisering, betyr det at de som blir værende i skolen er mer konforme og i mindre grad realiserer sin egne ønsker? Det er lite trolig at de som blir værende gjør dette i utstrakt grad mot egen vilje. Men hvordan opplever de trekk ved den nye samtiden i forhold til de som foretar bortvalg? Svaret på dette vil kunne kaste lys over om bortvalg kan forstås som en konsekvens av samtidens individualisering.

En kan kategorisere ungdommene i fire ulike kategorier i forhold til hvilke beslutninger eller meninger de gir uttrykk for i datamaterialet. Det kan være en fordel at jeg definerer disse kategoriene allerede nå. *Sluttere* viser til ungdom som har sluttet i videregående skole, og brukes når poenget i større grad beror seg på at de ikke lengre er i skole, enn hva de i ettertid gjør. *Tvilere* er ungdom som vurderer eller har vurdert bortvalg, mens *bortvelgere* er ungdom som har valgt bort skole til fordel for noe annet. Ved bruk av *bortvelgere* er fokuset altså rettet mot ungdommenes beslutning om å gjøre noe annet enn å gå på skolen, og inkluderer dermed også hva de valgte og hva de gjør. *Stayere* brukes om de som blir værende i skolen.

Det metodiske målet for oppgaven var altså å innhente data både om de som foretar bortvalg, men også om beslutningstakingen til elever i videregående skole (stayere og tviler). Av den grunn fant jeg det hensiktsmessig å kombinere bruken av et foreliggende kvantitativt datasett fra en elevundersøkelse ved fem videregående skoler i Møre og Romsdal, med å innhente nye

data fra ungdom som har sluttet ved de samme skolene. På den måten vil data fra ungdom i videregående skole kunne sammenlignes med data fra ungdom som har foretatt bortvalg. Noe som vil gjøre det mulig å spore eventuelle ulikheter mellom de to gruppene. De to ulike datasettene vil bli presentert grundigere senere i kapittelet.

Jeg vil først presentere mitt valg av metode her og diskutere styrker og svakheter ved den valgte tilnærmingen. Deretter vil jeg mer detaljert presentere hvordan jeg gikk frem i datainnsamlingen, før jeg avslutningsvis vurderer dataenes validitet og reliabilitet, og kommer med etiske betraktninger.

3.2 Valg av metode.

I forhold til problemstillingen vurderte jeg det slik at det i utgangspunktet ville være mest hensiktsmessig å velge en kvalitativ tilnærming, hvor jeg gikk i dybden med et mindre antall informanter. Tanken bak dette var at det sannsynligvis ville være vanskelig å få en adekvat svarprosent ved bruk av kvantitative tilnærminger, mens det burde være mulig å komme i kontakt med et tilstrekkelig antall informanter med en kvalitativ tilnærming. Videre ville selve fenomenets karakter, hvordan beslutninger fattes, representere en kompleksitet som best kunne belyses ved hjelp av en mer åpen og helhetlig tilnæringsmåte.

Denne tilnærmingen forskutterte at jeg kom i kontakt med ungdom som hadde sluttet. I samarbeid med Oppfølgingstjenesten i Møre og Romsdal ble det skissert et forskningsdesign hvor de som stod på deres liste over ”sluttere” ville få tilsendt et informasjonsskriv om undersøkelsen, samtidig som de ble informert om at de ville bli kontaktet per telefon med ønske om et intervju vedrørende bortvalg. Der ble det også presisert at de stod helt fritt både i forhold til deltakelse, men også i forhold til hvilke spørsmål de ville svare på om det ville delta i undersøkelsen.

Denne tilnærmingen forskutterte adgang til telefonnumrene til de som hadde sluttet, dette viste seg til slutt ikke å være gjennomførbart av hensyn til ungdommenes personvern. Som Greenwood og Levin påpeker: *“Doing scientific work is not copying methodological*

blueprints written up in textbooks, but applying research methods in the complex politics of the social world” (Greenwood og Levin 1998:69).

Det var derimot mulig å sende ”slutterne” spørreskjema uten at hensynet til deres personvern ble brutt. Følgelig ble en kvantitativ tilnærming valgt ved å bruke et standardisert spørreskjema. Jeg vil presentere styrker og svakheter ved en slik kvantitativ tilnærming i forhold til en kvalitativ, og spesielt vurdere bruk av spørreskjema som metode.

3.3 Kvantitativ tilnærming

Som presisert tidligere, falt valget på en kvantitativ tilnærming av hensyn til hva som rent praktisk kunne la seg gjennomføre i forhold til å gjøre en undersøkelse blant slutterne. Det betyr derimot ikke at tilnærmingen ikke har egenskaper som passer godt for å belyse problemstillingen. Jeg vil i dette underkapittelet presentere noen styrker og svakheter med tilnærmingen.

Først og fremst så får en ved bruk av kvantitative tilnærming avstand til studieobjektet, og dataene en sitter igjen med vil i større grad være nøytrale og objektive. En vil i liten grad påvirke studieobjektet, selv i en intervjusituasjon, siden spørreskjemaet vil være strukturert og predefinert.

Det å slutte i videregående skole kan kanskje oppleves som et faglig eller personlig nederlag for enkelte, om det er som resultat av andre forhold enn deres egne (frie) ønsker. På den måten kan avstanden som en får ved at respondentene selv fyller ut skjemaet og svarer de spørsmålene de selv ønsker, ha en positiv effekt på deltakelsen i undersøkelsen. Respondentene var heller ikke under tidspress i forhold til utfyllingen av skjemaet, eller i forhold til å formulere svarene sine, noe som kan tenkes å inntreffe i en intervjusituasjon. Dette kan ha bidratt til at svarene de oppga var mer reflekterte enn hva som ville vært tilfelle om de opplevde et tidspress under svargivningen.

En kvantitativ tilnærming skiller seg fra en kvalitativ en spesielt på fire punkter i forhold til informasjonsutvelgelse ifølge Grønmo (2007:110-111): Først og fremst er det med hensyn til mengden informasjon en får om hver analyseenhet. I en kvalitativ studie vil fokuset være å få

mer uttømmende informasjon om hver analyseenhet, mens det i en kvantitativstudie vil være viktigere å få sammenlignbar informasjon om alle analyseenhetene, som igjen gjør at en får et mer selektivt forhold til utvelgingen av informasjon i kvantitative tilnærminger.

For det andre vil forskjellen mellom sammenlignbar og uttømmende informasjon bety at kvantitative studier ofte er basert på samme type informasjon om alle enhetene, mens en kvalitativ studie kan resultere i ulike informasjon fra ulike analyseenheter. Informasjonen i en kvantitativ tilnærming vil av den grunn være mer *enhetlig* fordi en er ute etter sammenlignbar informasjon, og ikke *fullstendig* informasjon fra analyseenheten(e).

Den tredje forskjellen er i forhold til selve prosessen. I en kvantitativ tilnærming må en velge ut både informasjonen en er ute etter og hvilke enheter som skal være med forut for datainnsamlingen. Dette er ikke nødvendig i en kvalitativ tilnærming, hvor dette kan foregå parallelt (også samtidig med analysen). Dette betyr nødvendigvis at en i kvantitative studier ofte er mer konsentrert i forhold til informasjon.

Den fjerde forskjellen som Grønmo påpeker er at en kvantitativ tilnærming krever kvantifiserbar informasjon som kan systematiseres og analyseres kvantitativt med sikte på statistisk generalisering, mens i en kvalitativ tilnærming kan informasjonen uttrykkes som tekst, og trenger ikke være kvantifiserbar og blir ikke kvantifisert. Denne forskjellen gjør at informasjonen i kvantitative tilnærminger må være ”*betydelig mer strukturert i kvantitative tilnærminger enn i kvalitative*” (Grønmo 2007:111).

Disse forskjellene måtte tas med i utformingen og bruken av spørreskjema som datainnsamlingsmetode. I kommende underkapittel vil jeg gå inn på hvordan dette ble gjort, og generelt om bruk av spørreskjema som forskningsmetode.

3.4 Spørreskjema som metode

Spørreskjema er en kvantitativ tilnærming som er basert på *strukturert utspørring*, det vil si, at respondenten svarer på ferdig formulerte spørsmål i en fastlagt rekkefølge med faste svaralternativer for de fleste spørsmålene (Grønmo 2007:165). Spørreskjemaet ble i denne undersøkelsen ble sendt ut av Møre og Romsdal Fylke, sammen med ferdig frankerte

svarkonvolutter, og respondentene ble bedt om å fylle ut dette, for så å postlegge det. Det kan tenkes at andre utspørringsmåter ville gitt en høyere svarprosent, men det lot seg vanskelig gjennomføre med hensyn til respondentenes personvern.

Spørreskjemaet bestod av i alt 20 spørsmål. Disse var formulert med hensyn til at de skulle være enkle å svare på både i forhold til respondentenes forståelse av spørsmålet, men også i forhold til hva spørsmålene gjaldt og hvilke svaralternativ som var tilgjengelige. Dette spesielt i forhold til hvor dypt en gikk med spørsmålene. Eksempelvis ble respondentene bedt om å vurdere i hvilke grad utvalgte faktorer hadde betydning for deres bortvalg, i stedet for at de selv ble bedt om å begrunne dette, noe som ville kunne oppleves som overformynderisk og ubehagelig.

Det var i alt 16 *lukkede spørsmål* i spørreskjemaet, det vil si spørsmål hvor både spørsmålene og svaralternativene er bestemt på forhånd. Det var i alt fire *åpne spørsmål*, det vil si spørsmål hvor kun spørsmålet er lukket, mens det ikke er gitt noen svaralternativ, men det er satt av plass for respondentene til selv å fylle ut svaret (Grønmo 2007:167). Disse spørsmålene dreide seg i hovedsak om hvem de rådførte seg med før de foretok bortvalg, og hva de gjorde etterpå, samt om de hadde bestemte planer om videre studier eller bestemte yrker. Grønmo påpeker at lukkede spørsmål er enklere å håndtere både for respondentene, og eventuelle intervjuere, ”*særlig hvis spørsmålene er vanskelige eller sensitive*” (2007:167) noe som kan tenkes at enkelte opplevde teamet i undersøkelsen som.

Skjemaet bestod i hovedsak av spørsmål knyttet til respondentenes bortvalg, erfaringer fra videregående skole, og fremtidsplaner, samt et par bakgrunnsspørsmål. Respondentene burde ha gode forutsetninger for å svare på disse spørsmålene.

Svaralternativene som ble gitt ved de forskjellige spørsmålene ble designet slik at de skulle være så *uttømmende* som mulig, samtidig som de var *innbyrdes eksklusive* (Grønmo 2007:176). Det vil si, at samtlige respondenter skulle finne et svaralternativ som passet dem, og som ikke overlappet med andre svaralternativ. Ved enkelte spørsmål ble det også gitt en restkategori slik at de respondentene som enten ikke fant passende svaralternativ kunne uttrykke dette.

Utformingen av spørreskjemaet bygget delvis på det spørreskjemaet som ble benyttet i elevundersøkelsen (se vedlegg 3), men ble også tilpasset slik at det var mer rettet mot de som hadde foretatt bortvalg. Utformingen ble gjort selvstendig, med råd fra veileder samt en

kontaktperson ved Oppfølgingstjenesten ved Møre og Romsdal Fylke, for en godkjenning av at dette kunne sendes ut fra dem.

Det var vanskelig å foreta noen form for test av spørreskjemaet på forhånd, grunnet utfordringene knyttet til adgangen til respondentene. Av den grunn ble det sett mye på foreliggende forskning og forklaringer av bortvalg for å sikre best mulig kvalitet både i forhold til spørsmålsstillingen, svaralternativ, men også hvilke spørsmål en stilte.

Den første delen av skjemaet bestod av bakgrunnsspørsmål knyttet til respondentens kjønn, hvilken skole vedkommende gikk på, og hvilket klassetrinn de var kommet til når de foretok bortvalg. Målet var at disse spørsmålene skulle fange opp eventuelle kjønnsforskjeller, og når i utdanningsløpet bortvalget forekom. Skole spørsmålet ble tatt med for å avdekke om det var spesielle skoler hvor bortvalget var høyere enn ved andre, og om det da eventuelt kunne være forhold ved denne skolen som kunne forklare bortvalget i større grad enn de teoretiske inntakene i denne oppgaven.

I den delen av spørreskjemaet som omhandlet bortvalg ble respondentene spurt om når de først vurderte bortvalg, om hvordan de vurderte ulike faktorerens betydning for bortvalget, hvordan det opplevdes å ta beslutningen og om de mente den var ”riktig”, hva de gjorde etterpå og hvem de rådførte seg med, samt om hva hovedaktiviteten deres er nå og om studiespesialisering var dere første- eller andrevalg. I tillegg ble de bedt om å vurdere betydningen venner, familie, rådgivningstjenesten og faglærer hadde for beslutningen deres.

Disse spørsmålene var designet for å fange opp både når og hvorfor respondentene vurderte bortvalg, men også hvem det er som har betydning for de i en slik prosess, samt hva det er de gjør i etterkant, og hvordan de selv forholder seg til den beslutningen de tok. Det var disse spørsmålene som var best egnet i å kunne belyse problemstillingen, og som kunne gi grobunn for en analyse forankret i de teoriene som oppgaven bygger på.

Videre ble det avslutningsvis stilt spørsmål knyttet til respondentenes trivsel i videregående skole, i hvilken grad de hadde benyttet seg av Rådgivningstjenesten og hvordan de vurderte informasjonen de fikk der, hvem som hadde påvirket deres valg av videregående skole samt hvilke fremtidsplaner de hadde.

Samlet sett var spørreskjemaet designet for å se hvordan *slutterne* selv forstår og forklarer eget bortvalg. Hvem det er som har betydning for valgene de har tatt og når de skal ta valg, hva de går til og hvordan de opplevde det å velge bort skolen? Analysen vil forsøke å avdekke

om en kan se spor av samtidens konsekvenser i svarene de oppga, samt hvilken form for rasjonalitet deres valg bærer preg av.

3.5 Elevundersøkelsen

Frem til nå har jeg i hovedsak presentert datainnsamlingen fra ”slutterne”, men oppgaven bygger også på sekundærdata fra en elevundersøkelse som ble gjennomført høsten 2008 ved Atlanten VGS i Kristiansund, Molde VGS fra Molde og Spjelkavik VGS, Fagerlia VGS og Ålesund VGS i Ålesund. Denne undersøkelsen ble gjennomført som en del av faget Samfunnsvitenskaplig metode og statistikk ved Høgskolen i Molde i samarbeid med Møre og Romsdal Fylke. De som deltok i undersøkelsen var elever ved studieretningen studiespesialisering grunnkurs og videregående kurs II (det vil si 1. og 3. året.)

Populasjonen i undersøkelsen var på totalt 1235 elever, av disse svarte 1040, noe som ga en svarprosent på 84 %. En svarprosent som er så høy gjør at funnene fra undersøkelsen kan ses på som representative for populasjonen, noe som gjør det mulig å generalisere ut av funnene. Dette er med på å gi undersøkelsen en god validitet.

Tabell B Fordeling kjønn og skole. Prosent.

Skole ↓ Kjønn →	Mann	Kvinne	Sum	N=
Spjelkavik VGS	54	46	100	239
Fagerlia VGS	40	60	100	178
Ålesund VGS	51	49	100	107
Atlanten VGS	37	63	100	230
Molde VGS	39	61	100	286
Sum				1040

Som en kan se ut av tabell B er det et lite flertall av kvinner ved Molde og Atlanten VGS, mens de andre skolene er relativt kjønnsbalanserte. Dette stemmer godt overens med statistikk

på landsbasis hvor andelen kvinner på studiespesialisering er på 56 %⁹. Deltakelsen er relativ jevn ved de forskjellige skolene, og respondentene er også jevnt fordelt mellom 1. og 3. klassetrinn (Se tabell C, vedlegg) så det er gode muligheter for å avdekke eventuelle forskjeller også mellom klassetrinnene og skole. Forskjeller mellom klassetrinnene vil kunne si noe om eksempelvis *når* flest elever eventuelt vurderer bortvalg, mens skole i hovedsak kan påpeke om bortvalg kan variere geografisk, og kanskje være en effekt av en slags suggesjon.

Elevundersøkelsen fanget opp en rekke forhold, hvorav enkelte var av interesse for denne oppgaven. Dette spesielt knyttet til spørsmålene som omhandlet elevenes trivsel, om de hadde vurdert å avbryte studiet, i hvilken grad de benyttet seg av Rådgivningstjenesten, hvem som hadde betydning for valgene de hadde tatt, og deres studie og yrkesmessige fremtidsplaner.

Dataene fra disse temaene vil sammen med dataene innhentet fra ”slutterne” kunne danne bildet av hvordan de to analyseenhetene vurderer ulike forhold som er sentrale i oppgaven, nemlig hvordan de tar beslutninger, hva de vil gjøre, hva de gjør og hvem som har betydning for dem når de tar valg.

3.6 Gjennomføring av undersøkelsen blant slutterne

Spørreskjemaet ble oversendt til kontaktpersonen ved Oppfølgingstjenesten ved Møre og Romsdal Fylke mars 2009, hvorpå de tok seg av utsendelse av spørreskjemaet med medfølgende informasjonsskriv (Se vedlegg 4) og ferdig frankerte svarkonvolutter. I informasjonsskrivet ble både jeg som forsker og oppgaven presentert, og det ble vist at dette var i samarbeid med Oppfølgingstjenesten. Det ble klargjort at dette var en frivillig undersøkelse, og hvordan de skulle gå frem for å fylle ut skjemaet, samt hvordan de kunne komme i kontakt med meg om de hadde spørsmål knyttet til undersøkelsen.

Spørreskjemaene ble sendt ut til alle som hadde sluttet ved de utvalgte skolene de siste to årene. Dette ble gjort siden antallet elever som slutter per året var relativt lavt, og følgelig

⁹ Basert på tall fra Statistisk årbok 2008, mer på <http://www.ssb.no/aarbok/tab/tab-167.html>

kunne en ende opp med svært få svar. Totalt var det omtrent 150 ungdom som fikk tilsendt spørreskjemaet. Av disse kom det 21 svar tilbake. I tillegg ble jeg kontaktet av flere som ønsket å presisere at de i realiteten ikke hadde foretatt bortvalg, men eksempelvis hadde gått over fra studiespesialisering til idrettslinje¹⁰, eller at de hadde flyttet vekk fra byen, og følgelig byttet skole av den grunn, men ikke skiftet studieretning. Av den grunn kan det være vanskelig å fastsette hvor mange av de som fikk tilsendt skjemaet som faktisk hadde foretatt et bortvalg, og hvor mange som er på listen av andre årsaker.

En mulighet hadde vært å ikke inkludere de som skiftet studieretning eller skole, men dette ville gjort at en stod igjen med respondenter som ikke tar bortvalg eksempelvis av den studieretningen vedkommende hadde valgt, men kun de som velger bort skole. Da ville det ikke vært mulig å avdekke de som foretar bortvalg av en utdanning til fordel for en annen, noe som ville svekket analysen, spesielt knyttet til modernitetsteoriens konsekvenser for individenes individualisering.

Svarfristen ble satt til to uker etter det var antatt at de mottok brevet. Det ble ikke gjennomført noen purring etter svar, da det ble vurdert slik at de som ønsket å delta i undersøkelsen ville allerede gjort det, mens de som ikke svarte ikke skulle tilnærmes igjen, av hensyn til at dette kunne oppfattes som overformynderisk og påtrengende for respondentene.

De som svarte på spørreskjemaene svarte som oftest på de aller fleste spørsmålene, og det var ingen spørsmål hvor frafallet høyt. Svarene fra undersøkelsen ble behandlet i NSD-stat.

3.7 Validitet og reliabilitet

Jeg vil først her gjøre rede for hva *validitet* og *reliabilitet* refererer til, før jeg drøfter hvordan man bør vurdere de to datasettene.

Validitet er en betegnelse på datamaterialets gyldighet i forhold til problemstillingene en forsøker å belyse. Med høy validitet viser til at undersøkelsesopplegget og datainnsamlingen

¹⁰ Idrettslinje bygger på studiespesialisering hvor utdanningsløpet går over fire år i stedet for tre, noe som gjør det mulig for elevene å drive med toppidrett ved siden av studiene.

har resultert i data som er relevant for problemstillingen, og validiteten uttrykker hvor godt datamaterialet svarer til forskerens intensjoner i forhold til undersøkelsesopplegg og datainnsamling. (Grønmo 2007:231). I kvantitative studier ser mange ofte på datamaterialets *interne og eksterne gyldighet*.

Intern gyldighet avhenger av om resultatene av undersøkelsen kan oppfattes som riktige. Denne kan vurderes ved at en eksempelvis foretar respondentvalidering, der en konfronterer enkeltpersoner med funn fra undersøkelsen, og undersøker i hvilken grad respondentene kjenner seg igjen i denne fremstillingen, eller ved at en validerer gjennom kontroll mot andre fagfolk eller annen teori og empiri (Jacobsen 2005:214-215). Den eksterne validiteten dreier seg om resultatene fra undersøkelsen kan ses på som representative, og om en følgelig kan generalisere funnene til å være gyldige utover den aktuelle analyseenheten.

Reliabilitet viser til datamaterialets pålitelighet, og er anses for å være høy hvis undersøkelsesopplegget og datainnsamlingen gir pålitelige data. Dette kommer til syne om man får samme resultat om man gjennomfører tilsvarende undersøkelse flere ganger. Det vil si, at måten man har gått frem på for å innhente dataene ikke har påvirket de dataene en har fått. Enkelte fenomen kan være vanskelig å teste dette på, siden de endrer seg over tid eller fordi innsamlingsmetoden er for komplekse og eller fleksible til at dette kan gjentas. Dette er spesielt en utfordring i forhold til kvalitative undersøkelser hvor det kan være vanskelig å reproducere slike undersøkelser (Grønmo 2007: 220-221).

Datamaterialet som omhandler *slutterne* har svekket reliabilitet som følge av den svært lave svarprosenten. Samtidig var det forventet at ville være vanskelig å få en høy svarprosent fra respondentene. Forhåpningene om at en stor andel av respondentene ville svare på spørreskjemaet var lave, siden temaet kan oppleves som belastende og ubehagelig for enkelte, mens andre ville oppleve dette som et tilbakelagt tema og dermed ikke ville være motivert til å delta. Men de svarene som kom inn bør anses for å være pålitelige. Respondentene hadde liten grunn til å svare strategisk eller uærlig på spørsmålene, og det ikke var snakk om mulige konsekvenser for respondentene ved å oppgi uærlige svar. Spørreskjemaet inneholdt heller ikke spørsmål som kunne identifisere respondentene. Det faktum at *slutterne* ble spurt om noe de hadde gjort for opptil to år siden kan ha ført til at de i retrospekt har rasjonalisert handlingene sine. Dette ble forsøkt motvirket med at de også ble stilt spørsmål som omhandlet hva de gjorde rett etter bortvalget, men også hva de gjør nå. Det kan tenkes at enkelt ville ha svart annerledes om de hadde blitt stilt spørsmålene rett etter bortvalget, men en slik

tilnærming var dessverre ikke mulig. Svarene som ble gitt ikke bar preg av forklaringene ikke stemte overens med hva de på samme tid gjorde, noe som styrker troverdigheten deres.

Materialets interne gyldighet kunne vanskelig kontrolleres ved eksempelvis respondentvalidering siden adgangen til respondentene var begrenset. En kan derimot se likehetstrekk med en del av den foreliggende forskningen, kanskje spesielt den utført av NIFU STEP, i forhold til den empirien som er blitt hentet inn, og hvordan respondentene i denne undersøkelsen har fremstilt eget bortvalg. Men også i forhold til materialet fra elevundersøkelsen, hvor en ser en del av de samme tendensene. Spesielt knyttet til ungdoms individualisering, og beslutningstaking. Av den grunn bør materialets interne gyldighet anses for å være tilfresstillende.

Den lave svarprosenten fra undersøkelsen blant *bortvelgerne* går ut over materialets eksterne validitet. Jacobsen (2005:300) poengterer at det lav svarprosent ikke nødvendigvis bare er problematisk med hensyn til hvor mange det er som ikke svarer, men hvem det er som da faktisk svarer. I forhold til dataene fra undersøkelsen blant *bortvelgerne* kan det være rimelig å anta at de som opplevde minst sosiale eller personlige problemer knyttet til eget bortvalg kanskje også var de som valgte å delta. Således kan det tenkes at det er en skjevhet i datamaterialet. Dette kan føre til at materialet vil være preget av et større innslag av bortvelgere som har et pragmatisk forhold til eget bortvalg, enn de som opplevde at de ble presset ut. Denne potensielle skjevheten og den lave svarprosenten gjør at man ikke kan generalisere med trygghet ut av funnene i datamaterialet.

Jacobsen (2005:300) påpeker at en svarprosent på over 50 % ofte anses for å være tilfredsstillende. Det er vanskelig å se for seg en så høy svarprosent i denne sammenhengen. Kanskje må en akseptere at særtrekk ved analyseenheter er slik at en ikke kan forvente utstrakt deltakelse, og følgelig må akseptere at mulighetene for generalisering er dårlige, men at en likevel må gi datamaterialet en viss verdi om en ønsker å belyse denne problematikken.

Datainnsamlingen i elevundersøkelsen ble gjort av studenter ved Høgskolen i Molde under faglig veiledning. Studentene besøkte de ulike skolene, og respondentene fylte ut skjemaene klassevis. Det at respondentene, her elever i videregående, fylte ut skjemaene samlet, med medelever, lærere og ”forskere” til stedet kan ha ført til såkalt *konteksteffekt*, (hvor konteksten, i dette tilfellet klasserommet, påvirker resultatene) eller *undersøkereffekt* (hvor

undersøkernes nærvær påvirker resultatene), men sannsynligheten for at dette har hatt noen betydning er lav. Det kom heller ikke frem ting som tyder på dette i behandlingen av datamaterialet. Reliabiliteten til datamaterialet fra elevundersøkelsen anses følgelig som god.

Funnene i elevundersøkelsen samsvarer med annen forskning, og med funnene fra undersøkelsen blant *slutterne*. De stemmer også godt overens med andre elvers fremstilling av hvordan de opplever de forholdene som undersøkelsen tar opp. Undersøkelsen har med andre ord en tilfredsstillende validitet.

Undersøkelsenes eksterne validitet avhenger veldig av i hvilken grad en kan generalisere ut av funnene i undersøkelsen. En svarprosent på over 75 % er ifølge Jacobsen (2005) meget god, og med en svarprosent på 84 % i elevundersøkelsen må en kunne fastslå at den er mer enn tilfredsstillende. Undersøkelsens størrelse var også omfattende med over 1000 respondenter, noe som taler for at en kan anse funnene i undersøkelsen som representative for hele populasjonen. Den eksterne gyldigheten til dette datamaterialet er med andre ord god.

3.8 Ethiske betraktninger

Temaet i denne oppgaven kan for enkelte av respondentene oppleves som vanskelig og det er derfor viktig å reflektere rundt de etiske dilemmaene som kan knyttes til denne type undersøkelse.

I den grad en kan si at det finnes etiske lover eller normer, så er Immanuel Kants kategoriske imperativ ”*du skal aldri ville bruke noe menneske som bare et middel*” et ofte gitt eksempel. I denne oppgaven er det informasjon knyttet til respondentenes meninger og handlinger jeg er ute etter. I likhet med forskning generelt er dette i et slags motsetningsforhold til Kants kategoriske imperativ. I stedet legges det i forskning fokus på det humanistiske perspektivet hos Kant, nemlig at man ikke skal skade andre, eller ville dem vondt. De praktiske og etiske avveiningene en foretar er i større grad knyttet til en konsekvenslogikk, hvor en vurderer de mulige gevinstene av forskningen opp mot de problemene respondentene kan oppleve knyttet til undersøkelsen.

Utgangspunktet for forskningsetikk i Norge bygger ifølge Jacobsen (2005:45) på tre grunnleggende krav knyttet til forholdet mellom forsker og dem det forskes på. Det er kravet om informert samtykke, krav på privatliv og krav på å bli korrekt gjengitt.

Kravet om informert samtykke betyr at respondentene skal ha kompetanse til selv å bestemme om hun eller han vil delta i undersøkelsen, de skal stå fritt i forhold til om de vil delta i undersøkelsen, de skal ha full informasjon om undersøkelsens hensikt, mulig fordeler og ulemper den kan medføre for dem, og hvordan dataene fra undersøkelsen skal benytte. Samt at de skal forstå denne informasjonen.

Respondentene i denne undersøkelsen er ungdom som anses for å være kompetente til selv å velge om de ville delta i denne undersøkelsen. Det ble i informasjonsskrivet påpekt at denne undersøkelsen var gjort som en del av en masteroppgave, og ikke som et tiltak fra Oppfølgingstjenesten eller andre offentlige instanser. Det ble presisert at deltakelsen var frivillig, og det er lite trolig at respondentene følte noe press i forhold til deltakelse. De fikk informasjon om undersøkelsens formål, og at det i realiteten ikke var mulige fordeler eller ulemper for de som ville delta, men at hensikten var å belyse hvordan ungdom tar bortvalg. Siden det er tilnærmet umulig å gi respondenten *full informasjon*, er det praktiske kravet heller at de skal ha fått *tilstrekkelig informasjon*, noe respondentene i denne undersøkelsen anses for å ha fått. Det er heller ikke mulig å måle respondentenes forståelse av informasjonen de fikk, men det er lite som tyder på at den ikke ble forstått.

Respondentenes krav på privatliv knytter seg til tre forhold (Jacobsen 2005:47); hvor følsom informasjonen som samles inn er, hvor privat er informasjonen som samles inn og hvor stor mulighet er det for å identifisere enkeltpersoner ut fra data.

Det kan tenkes at enkelte av respondentene opplever at undersøkelsens tema, bortvalg av videregående skole, var følsomt, men spørreskjemaet var utformet hovedsakelig med lukkede spørsmål med relativt ”brede” og overfladiske svaralternativ. Hensikten med dette var å unngå at respondentene måtte oppgi informasjon som de følte var ubehagelig å oppgi, samtidig som det i realiteten heller ikke var behov for detaljkunnskap om eksempelvis årsaken til bortvalget. Samtidig kan informasjonen anses for å være av en privat karakter, siden forholdene knyttet til bortvalg både kan være omfattende og komplekse. Dette betyr at hensynet til respondentenes anonymitet er viktig. Av den grunn ble skjemaet utformet slik at det ikke skal være mulig å identifisere enkeltpersoner ut av datamaterialet.

Det siste kravet er knyttet til en ”riktig” gjengivelse av dataene en har hentet inn. Det betyr at en skal presentere data fullstendig der det er viktig for å forstå et resultat, samtidig som en ikke tar resultatene ut av sammenheng, eller argumenterer for noe respondentene helt klart ikke har ment. Dette er blitt gjort etter beste evne i denne oppgaven.

Kapittel 4. Stayere og tvilere

4.1 Innledning

Analysen består av to kapitler, og jeg vil først se på funn fra elevundersøkelsen. Respondentene i denne undersøkelsen har ikke foretatt bortvalg, men svarene deres kan likevel være med på å belyse problemstillingen, siden de kommer inn på flere tema som er relevant for oppgaven. Dette fordi respondentene ble spurt om de har vurdert å avbryte studiet, men også fordi de kommer inn på en rekke andre tema som er sentrale i oppgaven, eksempelvis trivsel, rådgivning og påvirkning i forhold til deres valg i forbindelse med utdanning. I tillegg kan det argumenteres for at en også må ha kunnskap om de som velger å bli på skolen, for å forstå bortvelgerne.

I neste kapittel vil jeg gå inn på undersøkelsen blant slutterne. Denne undersøkelsen stiller noen av de samme spørsmålene som ble stilt i elevundersøkelsen, samt en del nye som går direkte på bortvalget i forhold til årsak, hva de gjør nå og om, eventuelt hvilke, planer de har for fremtiden.

Erfaringene fra de to analysekapitlene vil oppsummeres og drøftes i kapittel seks. Her vil vi kunne se problemstillingen i lys av svarene til respondentene, både fra respondenter som ikke har vurdert bortvalg, som har vurdert bortvalg og de som har foretatt bortvalg. Dette burde gi gode muligheter for å kunne belyse forskjeller i hvilke konsekvenser samtiden har på beslutningstakingen deres i forhold til egen utdanning, og hvilken form for rasjonalitet de basere beslutningene sine på.

4.2 Elever i videregående skole

Et sentralt utgangspunkt for analysen vil være å se hvor stor andel av de som er i videregående opplæring som har vurdert å slutte. Det kan være nærliggende å anta at de aller fleste som enten vurderer å- eller har – slutte(t) har vært gjennom en prosess før de har

kommet frem til sin beslutning. Uavhengig av om de eventuelt handler etter ulike former for rasjonalitet ("logic of consequences" eller en "logic of appropriateness"), så vil det uansett være som følge av en kognitiv prosess hvor de vurderer handlingsalternativene sine.

De som har vurdert å slutte har (i hvert fall) frem til de deltok i elevundersøkelsen, gjennomgående bestemt seg for å fortsette. Senere i oppgaven vil vi kunne sammenligne resultatene her med svarene fra elever som har avbrutt studiet.

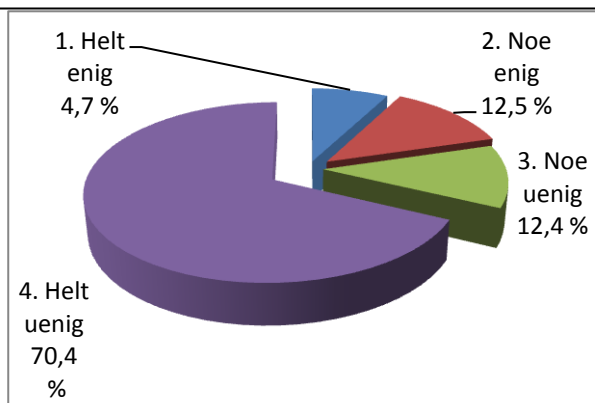
Det vil være sentralt i denne delen av analysen å finne ut *hvem* det er som vurderer bortvalg og *hvorfor* de gjør det. Videre vil jeg belyse om og hvem det er som påvirker de beslutningene ungdom tar. Her vil det være spesielt aktuelt å se om de benytter seg av rådgivningstjenesten ved de ulike skolene. De som vurderer bortvalg vil muligens ha likehetstrekk med de som velger bort videregående opplæring, dette vil vi få svar på senere.

4.2.1 Hvem vurderer bortvalg?

I denne delen vil jeg vise hvor mange det er som har vurdert å avbryte studiet, for så forsøke å avdekke eventuelle kjennetegn ved denne gruppen. Til slutt vil jeg se om det er noen faktorer i datamaterialet som kan være med å belyse hvorfor de som har vurdert å avbryte studiet har gjort det.

Figur 2, andel som har vurdert t å avbryte studiet. (N=1033)

På påstanden "Jeg har vurdert å avbryte studiet" svarte 17 % av elevene at de enten var *helt* eller *noe enig*, det si vil at 178 av elevene i undersøkelsen har vurdert å avbryte studiet sitt. Det er ikke nevneverdige forskjeller blant de som var *helt* eller *noe enig* i denne påstanden i forhold til kjønn (se tabell D, vedlegg 1).

Når en ser påstanden ("Jeg har vurdert å avbryte studiet mitt") opp mot skole og kjønn kan en se at det er kjønnsforskjeller ved flere av skolene (se tabell E, vedlegg 1). Ved Molde VGS,

Atlanten VGS og Ålesund VGS er det flere gutter enn jenter som har vurdert å slutte, og størst er forskjellen ved Ålesund VGS hvor 29 % av guttene har vurdert å slutte, mens prosentandelen blant jentene til sammenligning er 12 %.

Spjelkavik VGS er den eneste skolen hvor det ikke ser ut til å være nevneverdige forskjell mellom kjønnene. Det er litt bemerkelsesverdig hvor stor kjønnsforskjellene ved Molde VGS, Ålesund VGS og Fagerlia VGS er. Ved Molde VGS og Ålesund VGS er prosentandelen gutter som har vurdert å avbryte studiet nesten dobbelt så høy som den hos jentene, mens det er omvendt ved Fagerlia VGS. Dette kan tyde på at andelen *tvilere* vil være høyere hos ett kjønn ved de forskjellige skolene.

Kanskje kan det være slik at de som vurderer å slutte rådfører seg med venner og klassekamerater av samme kjønn, som så kanskje reflekterer over problemstillingen selv. Det er lite i datamaterialet som kan forklare dette fenomenet, men vi vil senere se hvem respondentene rådfører seg med, og hvem de mener har betydning for deres valg. Kanskje vil det kunne være med på å forklare hvorfor det ser ut som om det å vurdere å avbryte studiet er mer utbredt blant ett kjønn ved de forskjellige skolene.

Disse forskjellene blir mindre om man også inkluderer de som er *noe uenig* i påstanden. Da blir forskjellene mellom kjønnene mindre, noe en kan se av tabell F på neste side. Kanskje er det ett uttrykk for at det ikke er et flertall hos ett kjønn ved flere av skolene i forhold til antallet som vurderer avbrudd, men heller at det er snakk om flere som vurderer det sterkere, siden forskjellen ligger i hvor mange som er *noe enig* eller *noe uenig*. Det å avbryte studiet vil på mange måter være å tre ut av en sosial arena, at flere av samme kjønn vurderer det kan kanskje forklares ved at enkelte finner ut at de foretar bortvalg "sammen", eller at det etableres en aksept for bortvalg.

Tabell F, *Vurdert å avbryte studie mot kjønn og skole. Prosent. N=1033*).¹¹

	Spjelkavik VGS		Fagerlia VGS		Ålesund VGS		Atlanten VGS		Molde VGS		Totalt	
	Man n	Kvinne	Man n	Kvinne	Man n	Kvinne	Man n	Kvinne	Man n	Kvinne	Man n	Kvinne
Har vurdert bortvalg	29	28	24	34	44	39	33	20	36	26	32	28
Har ikke vurdert bortvalg	71	72	76	66	56	62	67	80	64	74	68	85
Sum	100	100	100	100	100	101	101	101	100	100	100	100

Hvor elevene bor, hos foresatte, på hybel eller annet, ser ikke ut til å ha særlig betydning for om de vurderer å avbryte studiet i denne undersøkelsen, og det ser heller ikke ut til at foreldres utdanning påvirker sannsynligheten for at elevene vurderer å avbryte studiet (Se tabell G og H, vedlegg 1). Som diskutert i teorikapittelet s.12. Til sammenligning kom det frem i NIFU STEPs prosjekt at

”.. sosiale forskjeller som stammer fra foreldrenes utdanningsnivå i stedet ble formidlet gjennom barnas holdninger, ambisjoner, egenvurdering, skoletilpasning, interesser og prestasjoner. Dette betyr ikke at foreldres utdanning ikke teller, men bare at effekten av sosial bakgrunn formidles av andre (mellomliggende) forhold – som utdanningsambisjoner, interesser og prestasjoner” (Markussen m. fl 2008:10).

Det kan sies å være noe overraskende at elevenes bosted ikke spilte større rolle, sett i lys av at en kanskje kunne forvente at ungdom som bor alene, eller med andre borte fra foresatte, er mer selvstendige eller individualiserte enn de som bor hjemme. Men om de er mer selvstendige og individualiserte, men også fornøyd med det utdanningsvalget de har tatt, så ville det ikke komme frem i denne analysen. Sånn sett sier analysen at de som bor vekke fra sine foresatte, ikke ser ut til å vurdere avbrudd i større grad enn andre.

¹¹ Ny dikotomisering, hvor de som har svart at de er *helt enig*, *noe enig* og *noe uenig* på påstanden ”Jeg har vurdert å avbryte studiet” defineres som å ha vurdert bortvalg, mens de som oppga *helt uenig* defineres som ikke å ha vurdert bortvalg. Dette siden de som er *noe uenig* i påstanden nødvendigvis må være noe enig også. Dette gjøre gjennomgående videre i oppgaven.

Det er heller ikke nevneverdige forskjeller i forhold til sannsynligheten for å vurdere å avbryte studiet og hvilken hjemstedkommune respondentene i undersøkelsen kommer fra. En kan altså ikke se på bakgrunnsinformasjonen til respondentene når en skal prøve å forklare hvorfor de vurderer eller har vurdert å avbryte studiet. Det betyr ikke at sosial bakgrunn ikke har betydning for valgene respondentene tar, men heller at det ikke kan belyses ved hjelp av datamaterialet fra elevundersøkelsen.

4.2.2 Hvorfor har de vurdert å avbryte studiet?

Mistrivsel kan være en sentral faktor i forhold til å slutte på skolen, og det er mange forhold som kan skape mistrivsel på skolen. Problemer i forhold til faglig mestring, mobbing, feilvalg av utdanningsprogram, mistrivsel i timene eller i friminutt er enkelte faktorer som kan være med på å forklare en eventuell mistrivsel. Hvorvidt elevene gleder seg til å gå skolen kan si oss en del om trivselen dere. Her ble de bedt om å svare på hvorvidt de var enige i påstanden ”Jeg gleder meg vanligvis til å gå på skolen”.

Tabell I, *Vurdert å avbryte studiet mot Jeg gleder meg vanligvis til å gå på skolen*. Prosent.

	Vurdert å avbryte	Ikke vurdert å avbryte	Sum	N=
Helt enig	17	83	100	235
Noe enig	26	74	100	508
Noe uenig	43	57	100	216
Helt uenig	61	39	100	69
Sum	30	70	100	1028

Som en kan se ut av tabell I oppgir en del av respondenter at de ikke er enige i påstanden selv om de ikke har vurdert å avbryte studiet. Det skal dog påpekes at den prosentandelen ikke er bemerkelsesverdig høy, omkring en fjerdedel av de som ikke har vurdert å avbryte studiet er enten *helt* eller *noe uenig* i at påstanden om at de vanligvis gleder seg til å gå på skolen. Det kan være et uttrykk for at mange av de som ikke gleder seg til å gå på skolen likevel anser utdanning for å være av en så stor betydning at det ikke er aktuelt for dem å slutte. En kan heller ikke se vekk ifra at det også er forskjeller i hvordan de vurderer det å *glede* seg til noe.

Det kan godt tenke seg at mange elever har et ganske ambivalent forhold til det å gå på skolen, både fordi det kan oppleves som rutinemessig, regelstyrt, en blir vurdert i forhold til prestasjoner og stilt krav til, samtidig kan det oppleves som lærerikt, spennende, utfordrende og fungerer som en sosial møteplass hvor en møter venner og kjente.

For å avdekke hvor eventuell mistriivsel stammer fra, ble påstanden om å avbryte studiet kjørt opp mot spørsmålet om hvordan respondentene trivdes i timene og i friminutt/fritimer.

Tabell J, *Vurdert å avbryte studiet mot trivsel i friminutt/fritimer*. Prosent.

	Vurdert å avbryte	Ikke vurdert å avbryte	Sum	N=
Trives dårlig	55	46	101	33
Trives godt	29	71	100	980
Sum	30	71	101	1013

Tabell J viser at det alt i alt er svært få som opplever mistriivsel i friminutt og fritimer, og selv om prosentandelen som opplever mistriivsel er noe høyere blant de som har vurdert å avbryte studiet enn blant de som ikke har det, er det likevel snakk om et svært lavt antall elever. Det ser alt i alt ut som om trivselen er høy blant elevene ved de ulike skolene.

Tabell K, *Vurdert å avbryte studiet mot trivsel i timene*. Prosent.

	Vurdert å avbryte	Ikke vurdert å avbryte	Sum	N=
Trives dårlig	68	33	101	83
Trives godt	26	74	100	948
Sum	30	70	100	1031

Som en kan se ut av tabell K (og J) er det en noe sterkere korrelasjon mellom de som opplever mistriivsel i timene og det å ha vurdert å avbryte studiene. Mens totalt 3 % av elevene oppga at de opplever mistriivsel i friminutt og fritimer, er tilsvarende tall for mistriivsel i timene på 8 %. Som tabellen viser er andelen som har vurdert å avbryte studiet blant de som opplever mistriivsel i timene på nærmere 70 %. Mistriivsel i timene kan kanskje være en indikasjon på at enkelte elever ikke føler seg tilpass med studiet, at de har problemer med enkelte fag eller at de ikke går overens med lærere. Det at det er en lavere andel som opplever mistriivsel i friminutt og fritimer enn det er i timene kommer ikke som noen overraskelse, da dette er pauser fra undervisningen.

Det ser generelt sett ut som elevene trives ved de ulike skolene, trivsel (både i timer og friminutt) sett opp mot skole påviste heller ikke nevneverdige forskjeller mellom skolene. Det er vanskelig å forestille seg en skole hvor samtlige elever opplever svært stor trivsel både i timer og friminutt, da trivsel i seg selv er et komplekst forhold som sannsynligvis også vil variere over tid hos samme person. En skal ikke se vekk ifra at trivsel vil variere i forhold til andre forhold både i og utenfor skolen, det kan være hendelser i privatlivet som påvirker trivselen, eller eksempelvis at elever med faglige problemer opplever økt mistriivsel når det nærmer seg eksamensperioden.

De faktorene som betydde mest i forhold til trivsel på skolen, var ifølge respondentene *å ha venner på skolen* og *faglig mestring*, som henholdsvis 96 % og 89 % mente var viktig eller svært viktig (Se tabell L og M, vedlegg 1). Når faktorene som hadde størst betydning for respondentenes trivsel blir satt opp mot påstanden om de har vurdert å avbryte studiet, ser en at de som er *helt* eller *noe enig* i påstanden om de har vurdert avbrudd i mindre utstrekning enn de andre respondentene anser *det å ha venner og faglig mestring* som svært viktig for deres trivsel (Se tabell N og O, vedlegg 1). En forklaring på dette kan være at de oppfatter det eventuelle problemet de opplever som så dominerende at betydningen av faktorer som er viktige for andre får mindre betydning for dem. Samtidig sier individualiseringstesene lite om forholdet mellom individualisering og trivsel eller lykke. Det kan altså være slik at de som vurderer å slutte gjør det fordi de ikke opplever det de gjør som meningsfullt, selv om de eventuelt både mestrer skolehverdagen både faglig og sosialt.

Når en ser hvordan de som har vurdert å avbryte studiet har svart på påstanden ”*Jeg har valgt et utdanningsprogram som passer for meg*” dannes det et tydeligere bilde.

Tabell P, *Vurdert å avbryte studiet mot. Jeg har valgt et utdanningsprogram som passer for meg* Prosent.

	Vurdert å avbryte	Ikke vurdert å avbryte	Sum	N=
Helt enig	13	87	100	558
Noe enig	40	60	100	375
Noe uenig	82	18	100	66
Helt uenig	83	17	100	30
Sum	30	71	101	1029

Omlag 80 % av de som er *noe* eller *helt uenig* i at de hadde valgt et studieprogram som passer for dem, hadde vurdert å avbryte studiet. 40 % av som var *noe enig* i påstanden hadde også

vurdert å avbryte, mens i overkant av 10 % blant de som var *helt enig* også hadde vurdert avbrudd. Det kan altså se ut som feilvalg av utdanningsprogram er den faktoren som spiller størst rolle i forhold til om elevene (ved studiespesialisering) har vurdert å avbryte studiet. Dette stemmer godt overens med eksempelvis Markussen og Sandberg (2005), som viser at ”*valgt feil kurs*” var den tredje vanligste begrunnelsen for bortvalg i deres undersøkelse, hvor i alt 638 bortvelgere oppga hva som var årsaken(e) til bortvalget. Omkring 11 % av de som sluttet i undersøkelsen deres oppga at det var den viktigste grunnen, mens nærmere 30 % oppga at det enten var den viktigste, nest viktigste eller tredje viktigste grunnen. Noe overraskende var at det var liten forskjell i forhold til hva respondentene fra 1. året og 3. året oppga på dette spørsmålet. En kunne kanskje forvente at de som nettopp hadde startet var mer tvilende, enn de som var inne i sitt avsluttende år. Dette tyder på at ungdommene er refleksive over egne valg, og er i stand til å kritisk vurdere de valgene de har tatt, og erkjenne at de hadde valg "feil".

Når det gjelder fravær, kan det være nærliggende å tro at de som vurderer å avbryte studiet kanskje også er de som er mye borte fra skolen. Uavhengig om det ugyldige fraværet skyldes manglende motivasjon til å være på skolen, mistriivsel i klasse eller friminutt eller lignende så vil fravær kunne være en faktor som viser at elevene kunne tenkt seg å være et annet sted eller gjøre noe annet. Det at høyt fravær kan føre til manglende karaktergrunnlag kan også være en faktor som kan føre til at de som av forskjellige årsaker har vært mye borte kanskje vurderer å avbryte eller ta en pause fra studiet. Jo høyere fravær respondentene hadde, jo flere var det blant de som hadde vurdert bortvalg (Se tabell Q, vedlegg 1). Til sammen 18 % av de som har vurdert å avbryte studiet har over 10 timer ugyldig fravær, mens tilsvarende prosent blant de som ikke har vurdert å avbryte studiet er på 6 %.

På samme måte kan en også se at det er en høyere andel blant de som har angret på valg av fag som også har vurdert å avbryte studiet. Omtrent halvparten av de som oppga at det var *helt* eller *noe enig* i påstanden om at de hadde angret på valg av fag hadde også vurdert å avbryte studiet, mens en tredjedel av de som var *noe enig* hadde gjort det samme. 15 % av de som var *helt uenig* i påstanden hadde likevel vurdert avbrudd.

Tabell R, *Vurdert å avbryte studiet mot Jeg har angret på valg av fag. Prosent.*

	Vurdert å avbryte	Ikke vurdert å avbryte	Sum	N=
Helt enig	57	43	100	142
Noe enig	39	61	100	228
Noe uenig	30	70	100	232
Helt uenig	15	85	100	416
Sum	30	71	101	1018

Det kan altså se ut til at hvilke fag respondentene har valgt har betydning både i forhold til elevenes trivsel og i forhold til sannsynligheten for at de vurderer å avbryte studiet sitt.

Det dette underkapittelet har vist er at tvilerne i mindre grad gleder seg til å gå på skolen, de opplever i større grad mistriivsel i timene, angrer på valg av fag og er usikre på om de har valgt riktig utdanningsprogram. Samtidig skiller de seg ut i forhold til at de har høyere ugyldig fravær enn de som ikke har vurdert bortvalg. Dette er ikke nødvendigvis tilfelle hos alle tvilerne, men dette er forhold som tvilerne i større grad opplever enn stayerne. Hvem ungdommene rådfører seg med før de fatter beslutningene sine vil si oss litt om hvordan de er havnet der de er, men også hvem de rådfører seg med for hjelp, og hvem de vektlegger når de nå skal fatte nye beslutninger. Det er rimelig å anta at en del av stayerne ender opp med å foreta et bortvalg. Hvem som har betydning for valgene de tar, og hva de vektlegger i en slik prosess vil kunne si oss noe om hvordan de har tenkt å navigere videre i søken etter å oppfylle sin (eventuelle) selvbiografi, og kanskje også noe om hvilken beslutning de sannsynligvis vil ta. I det kommende underkapittelet vil vi se på hvem som påvirker elevenes valg. Dette vil være både i forhold til deres opplevelser knyttet til videregående skole, men også hvem som hadde betydning for at de valgte studiespesialisering og den skolen de gikk på. Dette vil kunne belyse noen av de spørsmålene som er knyttet både til påvirkningen de opplever, men også om individualiseringstesen stemmer med virkeligheten lik respondentenes opplevelse av egen situasjon.

4.3 Hvem påvirker elevenes valg?

Etter å ha sett på hvem som har vurdert å avbryte studiet vil oppgaven nå dreie over mot om denne gruppen (og respondentene for øvrig) har rådført seg med noen, hvem det eventuelt er, og hvilken betydning det hadde i forhold til de valgene de tar i forbindelse med utdanningen sin. Målet her er å avdekke om venner, familie, lærere eller andre påvirker de valgene elever i videregående opplæring tar. Det vil også være aktuelt å se om respondentene har benyttet seg av - og har kjennskap til - rådgivningstjenesten ved skolene, og hvordan de vurderer den hjelpen de får der.

Ifølge Becks og Giddens modernitetsteorier vil elevenes *egne ønsker* være den mest betydningsfulle faktoren når de skal ta sine beslutninger. I en individualisert samtid vil individene være *selvrefleksive*, og forsøke å realisere seg selv gjennom de beslutningene de tar. Samtidig vil nok enkelte ha problemer med å fatte beslutninger når de langt på vei blir overlatt til seg selv i forhold til hvilke preferanser og alternativer som skal vurderes. Som nevnt tidligere, var skoleleihet den vanligste årsaken til bortvalg i Markussen m fl (2006) sin undersøkelse, og det er lett å forstå at en skolelei person som kanskje også mangler ambisjoner i forhold til egen fremtid, heller ikke er motivert og engasjert i forhold til å realisere seg selv gjennom utdanning. Ofte vil nok personer i en slik situasjon prøve å utsette valget til en senere tid, og håpe at motivasjon og fremtidsutsikter skal skapes i mellomtiden, og eventuelt søke råd med rådgivere, venner, familie og/eller andre. Den videre analysen begynner med å se på forskjeller mellom de som har vurdert å avbryte studiet, og de som ikke har gjort det, i bruk av rådgivningstjenesten og hvordan de vurderte den rådgivningen de fikk. Videre vil det også ses på eventuelle forskjeller i forhold til hvem som har og hadde betydning for deres valg av fag på videregående og eventuell videre utdanning.

4.3.1 Rådgivning – Om hva, fra hvem og med hvilken betydning?

Bruk av rådgivningstjenesten vil kunne være et uttrykk for at elevene enten ønsker råd i forhold til sosiale eller karrieremessige spørsmål. Her vil jeg forsøke å belyse eventuelle forskjeller mellom de som har vurdert å slutte og de som ikke har vurdert det.

Tabell S, *Vurdert å avbryte studiet mot besøk hos rådgiver – fag på videregående. Prosent.*

	Vurdert å avbryte	Ikke vurdert å avbryte	Sum	N=
Helt enig	26	74	100	639
Noe enig	34	66	100	195
Noe uenig	38	62	100	165
Helt uenig	38	62	100	29
Sum	30	70	100	1028

Som en kan se ut av tabell S er det liten forskjell i andelen som har vurdert avbrudd i forhold til besøk hos rådgiver i forbindelse med valg av fag. Dette kan tyde på at de som har vurdert å avbryte studiet ikke nødvendigvis har problemer med å vite hvilke fag de burde velge. Dette kan tyde på at motivasjonen for bortvalg ikke er knyttet til fag, men kanskje studierentningen som helhet, eller trivsel som også kan forklare hvorfor de også har vurdert å avbryte studiet. En kan heller ikke se vekk ifra at bruk av rådgivningstjenesten også kan være uttrykk for den refleksivitet som individene antas å inneha, og sånn sett vil både *tvilerne* og *stayere* kunne ha behov for rådgivning rundt valg av fag. Om de opplever at de beveger seg vekk ifra ”selvbiografien” sin eller erstatter gamle mål med nye, vil rådgivningstjenesten kunne representere de ekspertsystemene som står sentralt hos Giddens.

Når en gjør samme analyse opp mot besøk hos rådgiver i forbindelse med hjelp til valg av studier etter videregående skole og sosiale spørsmål ser en at det er svært liten forskjell mellom de som har vurdert å avbryte studiet og de som ikke har det (Se tabell T og U, vedlegg 1). Det ser også ut til at rådgivningstjenesten i liten grad blir benyttet i forhold til videre studier, mens den knapt blir benyttet i det hele tatt i forhold til sosiale spørsmål. Kun en av fire har besøkt rådgivningstjenesten i forhold til valg av videre studier, mens under 10 % fått hjelp med sosiale spørsmål. Andelen som har hatt behov for hjelp i forhold til valg av videre studier kan være et uttrykk for at de har vansker med å bestemme seg for hva de selv vil bli, men det kan også være en del i denne gruppen som har besøkt rådgiver for å få hjelp til å søke seg inn på skoler i utlandet. Hva synes elevene om den informasjonen de fikk sist de besøkte rådgivningstjenesten?

Tabell V, *Beskrivelse av info fra rådgiver sist besøk*. Prosent.

	Sum	N=
Svært god	15	82
Ganske god	49	271
Ganske dårlig	20	111
Svært dårlig	16	87
Sum	100	551

Som tabell V viser er kun et lite flertall av elevene fornøyd med den informasjonen de fikk ved deres siste besøk hos rådgivningstjenesten. Totalt beskrev 65 % av respondentene at informasjonen de fikk ved sist besøk som *svært* eller *ganske god*.

Det er ganske overraskende at andelen som beskrev informasjonen de fikk ved sist besøk hos rådgiver som *svært dårlig* (20 %) kun er 4 % lavere enn andelen som beskrev den som *ganske dårlig* (16 %). At om lag en tredjedel beskriver informasjonen de fikk som *ganske* eller *svært dårlig* er overraskende, spesielt med hensyn til at en svært liten andel av de som har besøkt rådgivningstjenesten har gjort det i forbindelse med sosial spørsmål som kanskje kan antas å være det mest utfordrende eller komplekse av områdene rådgivningstjeneste skal kunne hjelpe med. Det betyr at respondentenes erfaringer sannsynligvis kommer etter besøk vedrørende spørsmål knyttet til valg av fag på videregående eller studier etter videregående.

En mulig forklaring kan være at det er forskjellige oppfatninger blant elevene og rådgiver om hva som er formålet med rådgivningen, eller hva en rådgiver skal kunne bidra med. I en samtid som dernest *krever* selvrealisering, med de krav dette stiller til individet, kan en godt forstå det om enkelte elever velger å gå til rådgiver i håp om at vedkommende kan erstatte de tidligere strukturene, som Giddens og Beck mener er borte, og som tidligere ville lagt føringer for individets valgmuligheter. En annen mulig forklaring kan være at selve rådgiverrollen er uklar, og at elevene ikke vet hvilke problemer de kan kontakte rådgiver for å få hjelp med, eller hva rådgiver faktisk kan bidra med. Driver rådgivningstjenesten med karriereveiledning eller er det kun i forhold til sosial problemer? Det kan også tenkes at enkelte elever frykter et sosialt stigma om de oppsøker rådgiver, og at de føler de må legitimere eller forklare seg ovenfor venner og medelever hvis de besøker rådgiver.

Rådgivere vil på sett og vis representere de *ekspertsystemene* som Giddens mener individet har en sterk tiltro til. Men i mitt materiale kan det synes som om rådgiverne rett og slett ikke når opp til de forventningene elevene har til de som eksperter. Om en sliter med sosiale

problemer, usikkerhet i forhold til egne ambisjoner og fremtidsplaner, eller har faglige problemer kan en ønske at rådgiver skal kunne løse dette problemet på samme måte som en lege stiller en diagnose. At elevene kan få svar på flere spørsmål ved bruk av internett enn hva enn hva en rådgiver har kapasitet til, kan også være et uttrykk for en *utleiringsmekanisme*, hvor utdanning er et nytt felt som blir underlagt ekspertsystemene. Antallet elever ved hver skole, alle deres interesser og medfølgende preferanser vil gjøre rådgiverrollen mer kompleks og utfordrende i forhold til tidligere, hvor tid og rom ikke var separert i like stor grad. Vil respondentenes ulike oppfatninger av kvaliteten til rådgivningstjenesten føre til at enkelte ikke går til rådgiver til tross for at de har et behov for rådgivning? Har *tvilerne* større behov eller ønsker om mer rådgivning i forhold til videre studier, valg av fag eller sosiale spørsmål enn stayere?

Tabell W *Vurdert å avbryte mot mer behov for rådgivning - velge fag på VGS. Prosent.*

	Ikke behov	1	2	3	Stort behov	Sum	N=
Har vurdert å avbryte	33	11	22	16	18	100	301
Har ikke vurdert å avbryte	43	10	20	14	12	100	719
Sum	40	10	20	15	14	100	1020

Som en kan se ut av tabellen ovenfor oppgir majoriteten av respondentene at de har et behov for eller ønske om(mer) rådgivning i forhold til valg av fag på videregående. Det ser ut til at respondentene gjennomgående mener at valg av fag er en utfordrende problemstilling av stor betydning. En kan fort anta at elevene på 1.året (Grunnkurs) opplever at de har valgt feil fag, og ønsker rådgivning i forhold til å velge fag som enten passer de bedre faglig eller sosialt, men en analyse av behov for rådgivning mot klassetrinn viser at det ikke er nevneverdige forskjeller mellom oppfatningene mellom klassetrinnene (Se tabell P, vedlegg 1). Det er kanskje litt overraskende i forhold til at det er et begrenset antall valgfag en kan velge mellom og disse vil sannsynligvis variere både i omfang og tilbud fra skole til skole, og at de bare utgjør en del av studiet de har valgt.

Spørsmålet om respondenten ønsker eller har behov for rådgivning i forhold til videre studier kan være godt egnet til å gi en pekepinn på om de faktisk er kommet dit hen at de har skapt egne livsprosjekt, ambisjoner og planer for fremtiden, eller om de føler at de har behov for rådgivning i forbindelse med planleggingen av fremtiden sin. Det vil alltid være noen som kanskje har spesielle planer som kan medføre et behov for konsultasjon med rådgiver, eksempelvis ønske om studier i andre steder i landet, utlandet eller hjelp til å finne skoler med

det tilbudet en er ute etter, men også en del som er ute etter generell rådgivning i forhold til videre studier. Likevel virker andelen som ikke har behov eller ønske om rådgivning i forhold til videre studier overraskende lav. En kan kanskje tolke det å ikke ha et behov eller ønske om rådgivning i forhold til videre studier, som et uttrykk for at en er sikker på hva en skal gjøre i fremtiden i forhold til studier, eller eventuelt at vedkommende ikke vil studere etter videregående skole. Dette kan være tilfelle for en del av *tvilerne*, hvor omkring en fjerdedel oppga at de var usikre på om de hadde valgt et studieprogram som passet dem (se tabell T, vist tidligere). Samtidig kan det også være forskjeller i hva som anses for å være videre studier, betyr det studier i fremtiden, eller kan det tenkes at enkelte har forstått det som studier på høyere nivå? Kanskje kan det også være slik at enkelte opplever at utbyttet av rådgivningen de får er lavere enn ”innsatsen” de må gjøre for å besøke rådgiver.

Tabell X, *Vurdert å avbryte mot behov for rådgivning - videre studier*. Prosent.

	Har vurdert å avbryte	Har ikke vurdert å avbryte	Sum	N=
Ikke behov	28	72	100	257
1	29	71	100	84
2	29	71	100	176
3	28	72	100	211
Stort behov	33	67	100	294
Sum	30	71	101	1022

En kunne kanskje forvente – med bakgrunn i modernitetsteoriene (og respondentenes moderate bruk av rådgivningstjenesten) - at respondentene som ville fremstå som mer resolute i forhold til egen fremtid. Tvert imot ser det ut som om det er stort behov, eller ønske, om rådgivning, og det ser heller ikke ut til at de som har vurdert å avbryte studiet har særlig større behov for rådgivning enn hva de som ikke har vurdert det. At majoriteten av respondentene oppga at de har et *stort behov* kan ikke oppfattes som noe annet enn at rådgivningstjenesten ikke tilfredsstillende det behovet som elevene ved de ulike skolene opplever i forhold til rådgivning knyttet til videre studier.

Det kommer ofte frem i diskusjoner rundt forskjellige studieretninger at studiespesialisering blir fremstilt som en studieretning for de som ennå ikke har bestemt seg for hva de vil bli. Det har sammenheng med at de som tar yrkesrettede studieretninger ofte har helt konkrete planer om hva de vil jobbe med og hvilket yrke de vil ha. Studiespesialisering kvalifiserer kun til videre studier, noe som betyr at de på sett og vis ”utsetter” valget av yrkeskarriere til de er ferdig på VGS. Det kan godt tenkes at en del av respondentene i 3 klassetrinn, som på

undersøkelsestidspunktet kun hadde et halvt år igjen før de var ferdig, i større grad følte behov for rådgivning. Når en setter påstanden om ønske/behov for rådgivning knyttet opp mot klassetrinn kommer dette frem.

Tabell Y, *Behov/ønske om rådgivning - videre studier mot klassetrinn*. Prosent.

	Ikke behov	1	2	3	Stort behov	Sum	N=
1. år	34	11	19	18	19	100	520
3. år	17	5	16	23	39	100	509
Sum	25	8	17	21	29	100	1029

Om en slår sammen de som oppgir at de har behov med verdien 3 sammen med som oppga *stort behov* blant respondentene på 3.året vil andelen som har det største behovet eller ønsket om rådgivning være på 62 %, mens andelen som ikke har noe behov eller ønske, kun er på 17 %. Andelen blant respondenten på 1.året som oppgir at de ikke har behov eller ønske om rådgivning om videre studier er på 34 %, noe som ikke kan være overraskende sett i lys av den høye prosentandelen blant de på 3.året, og om tesen om at mange som velger studiespesialisering ofte ikke vet hva de vil bli, skulle stemme.

Tabell Z, *Behov for rådgivning videre studier, mot kjønn og klassetrinn*. Prosent. N=1029

	Ikke behov		1		2		3		Stort behov	
	1. år	3. året	1. året	3. året	1. året	3. året	1. året	3. året	1. året	3. året
Mann	58	77	38	52	42	53	37	32	29	31
Kvinne	42	24	62	48	58	48	63	68	71	69
Sum	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Det ser også ut til at det er kjønnsforskjeller i forhold til behov og eller ønsker om mer rådgivning. Det mest overraskende er den høye andelen gutter som oppgir at de ikke har behov eller ønske om rådgivning på 3. året, 77 % oppgir dette, mens bare 58 % av de som oppgir det samme på 1. året er gutter. Samtidig kan en se at er et stort kvinneflertall blant de som oppgir at de vurderer behovet eller ønsket om mer rådgivning i forhold til studier etter VGS som stort. Nærmere 70 % av de som oppgir dette er kvinner. Denne forskjellen kan forklares ved at (mesteparten) guttene er blitt kalt inn for å avtjene verneplikten, og følgelig har ”planene klare” for den umiddelbare fremtiden, og den kan igjen utgjøre en ny utsettelse av eventuelt valg av hva de vil bli. En finner den samme tendensen når en analyserer ønsket om rådgivning i forhold til valg av fag, opp mot kjønn og klassetrinn (se tabell AA, vedlegg 1). Noe som kan tyde på at guttene opplever mindre usikkerhet enn jentene. Om en ser på

andelene som oppgir at de ikke har eller i liten grad (verdien 1) har behov for rådgivning kan en se at andelen gutter som oppgir dette øker fra 1.året til 3.året, mens en ser motsatt tendens hos jentene. Blant de som vurderer behovet sitt med verdien 3 eller stort behov, finner en ikke samme kjønnsforskjell. Det kan kanskje tyde på at de som opplever usikkerhet rundt sine videre studier ikke nødvendigvis får svar på dette spørsmålet i løpet av studietiden.

Tabell AB (se vedlegg 1) viser at det er langt flere som har et ønske eller behov for mer rådgivning i forhold til sosiale spørsmål enn det var respondenter som oppga at de hadde besøkt rådgivningstjenesten i forhold til sosiale spørsmål (omkring 10 %, se tabell T, vedlegg 1). Men flertallet blant de som oppgir at de har behov eller ønske om rådgivning i forhold til sosiale spørsmål er i kategorien 1 og 2, de mener altså at de ikke har store behov i forhold til rådgivning vedrørende sosiale spørsmål. Det ser ut til at respondentene i større grad er opptatt av, og opplever usikkerhet rundt, valg av fag og videre studier enn sosiale spørsmål, noe som kan tyde på at det ikke det som får de til å vurdere avbrudd.

Tabell AC, *Vurdert å avbryte studiet mot Jeg vet hva rådgivningstjenesten kan bidra med.*
Prosent.

	Helt enig	Noe enig	Noe uenig	Helt uenig	Sum	N=
Helt eller noe enig	21	36	31	13	100	302
Helt eller noe uenig	29	47	18	6	100	719
Sum	27	44	22	8	100	1021

Som tabellen ovenfor viser oppga om lag 70 % av respondentene at de var *helt* eller *noe enig* i påstanden ” *Jeg vet hva rådgivningstjenesten kan bidra med*”, de som oppga at de hadde vurdert å avbryte studiet var i mindre grad enig i denne påstanden, 44 % av de var *helt* eller *noe uenig* i påstanden, mens 24 % av de som ikke har vurdert å avbryte studiet oppga det samme. Det var ikke forskjeller hverken i forhold til kjønn, og noe overraskende, klassetrinn. Kanskje er det slik at de som vurderer avbrudd ikke besøker rådgivere fordi de er usikre på hva de kan bidra med, noe som kan være med på å forklare hvorfor så få har benyttet seg av rådgivningstjenesten.

Tabell AD, *Vurdert å avbryte studiet mot Økt fokus på rådgivning vil føre til mindre frafall... .*
Prosent.

	Helt enig	Noe enig	Noe uenig	Helt uenig	Sum	N=
Har vurdert å avbryte	32	44	17	7	100	293
Har ikke vurdert å avbryte	26	52	16	6	100	706
Sum	28	49	17	6	100	999

Den påstanden som respondentene er mest samstemte om er påstanden ” *Økt fokus på rådgivning vil føre til mindre frafall av elever i den videregående skolen*”. Denne påstanden forteller oss om respondentene mener rådgivning vil kunne forhindre bortvalg. Det er ikke nevneverdige forskjeller i forhold til kjønn, klassetrinn eller skole. Hvis en slår sammen de som var *helt* og *noe enig* er omkring 80 % enig i påstanden. Den eneste forskjellen som kan være verdt å nevne er at hovedandelen blant de som har vurdert å avbryte studiet var *helt enig*, mens hovedandelen blant de andre er *noe enig*. Betyr det at de indirekte sier at de har behov for rådgivning, altså at de har et behov for råd, men får ikke tilfredsstilt dette behovet og følgelig vurderer bortvalg, eller kan det være et uttrykk for at de som vurderte bortvalg, men besøkte rådgiver som hjalp dem, og følgelig vet de at økt fokus på rådgivning vil kunne føre til at andre får samme hjelpen, og følgelig ikke kommer til å velge bort videregående?

Et klart flertall av respondentene mener uansett at økt fokus på rådgivning ville ført til mindre frafall. Dette stemmer godt overens med svarene fra tidligere spørsmål og påstander.

Det ser ut til at respondentene i liten grad benytter seg av rådgivningstjenesten samtidig som de både opplever behov for og ønske om mer rådgivning. En kan stille spørsmål om hvilken oppfatning elevene i videregående skole har av rådgivningstjenesten. Det er nærliggende å anta at en mer individualisert samtid også vil påvirke behovene for rådgivning. De valgene ungdommene tar vil ha betydning for realiseringen av selvidentitet, og også ha klare konsekvenser for fremtiden deres. Konsekvensene vil være uavhengige av om de handler ut ifra en foreskrevet selvbiografi, eller om de bare tenker på den betydningen utdanningen deres vil ha for dem senere. Ifølge Giddens vil samtiden utfordre ungdom i forhold til at det blir stadig flere kunnskapsbasert handlingsalternativer de må ta stilling til. Det vil være naturlig å anse utdanning som et svært sentralt spørsmål her. Trivsel blir ofte dradd frem som den viktigste faktoren en bør vurdere i forhold til utdanning og fremtidig arbeid, samtidig som en eksponeres for prognoser som viser hvilken etterspørsel det vil være etter ulike typer kompetanse eller utdanning. Realiseringen av en identitet skal på sett og vis skje samtidig som en tar et valg som er ”rasjonelt” i et konsekvenslogisk syn. Utdanningsvalgene skal være ett

ledd i det å bli voksen, hvor de realiserer seg selv, samtidig som utdanning skal fungere som et vern mot arbeidsledighet, og oppgaven blir å balansere disse to hensynene. Hvem rådfører de seg med i en slik prosess og hvem mener de har betydning for deres valg?

Det vil ikke være mulig å kunne konkludere med at påvirkningen som respondentene her oppgir stammer fra rådgivning. Men det er likevel sannsynlig at de som har hatt størst påvirkning på valgene de har tatt, er de respondentene har størst tillit til, og at de kan ha diskutert og rådført seg med disse personene. Valgene de skal ta vil påvirke deres fremtidige situasjon og fremtiden er - og vil for alltid være – ukjent. Den eneste hjelpen en på sett og vis kan få i forhold til å forutse fremtiden, er å høre hva personer som har erfaringer fra samme situasjon har gjort tidligere, og hvilke erfaringer og konsekvenser dette hadde for dem. Av den grunn kan det være rimelig å anta at respondentene rådfører seg med sine foreldre, familie eller eventuelt eldre venner. Samtidig sitter rådgivere og lærere på bredere kunnskap om feltet de nå beveger seg inn i.

Tabell AE, *Påvirket valg av fag på VGS. Prosent.*¹²

	Ingen påvirkning	1	2	3	Stor påvirkning	Gjennomsnitt	Sum	N=
Egne ønsker	3	3	5	18	72	3,5	100	635
Familie	24	17	25	21	13	1,8	100	638
Elever/venner	23	23	26	19	8	1,7	100	638
Lærere	41	27	18	11	4	1,1	100	637
Rådgiver på VGS	53	23	13	7	5	0,9	100	638

Da respondentene ble spurt om hvem som hadde betydning for deres valg av fag på VGS, kan en se at det i hovedsak er familie, venner og medelever som har hatt påvirkning for deres valg av de det er nærliggende å anta at respondentene kan ha rådført seg med. Det er liten forskjell mellom hvilken betydning rådgiver og lærere har hatt. Noe overraskende ser det også ut til at lærere har hatt større betydning for respondentenes valg enn rådgiver, 59 % oppga at lærere har hatt betydning, mens bare 47 % oppga at rådgiver har hatt betydning. Dette kan skyldes at det er en relativt liten andel av respondentene som har hatt kontakt med rådgiver i forbindelse

¹² Årsaken til at antallet respondenter her er lavere enn ved tidligere spørsmål er at spørsmålene vedrørende påvirkning av valg ble i utgangspunktet kun skulle besvares av elever på 3. året. Samtidig er antallet respondenter høyere enn antallet elever ved det klassetrinnet. Ergo har en del 1. års elever også svart på dette i skjemaet, men siden det for så vidt er interessant å se hvem som påvirker elevene generelt er disse også blitt tatt med i undersøkelsen

med valg av fag (omkring 40 %, se tabell S), og at respondentene kanskje har bedre kontakt med sin kontaktlærer eller andre lærere som de omgås med oftere enn rådgiver. Familie og medelever og venner har hatt betydning for om lag 76 % av respondentene. Det er også de som det kan antas å være de mest nærliggende personene for respondentene å rådføre seg med. Eksempelvis kan det være at venner velger de samme fagene og rådfører seg med hverandre fordi de ønsker å ta fag sammen, og/eller at de har samme interesser. At familie har påvirker valgene de tar er for så vidt heller ikke overraskende. Familie kan være foreldre, søsken eller andre slektninger, som respondentene velger å rådføre seg med. Eldre søsken vil kunne besitte kunnskap og erfaringer om fag (og kanskje også faglærere) som respondentene vil anse som verdifull i forhold til valg av fag.

Men verken familie, venner, medelever, lærere eller rådgivere er i nærheten av å ha like stor betydning for valget de har tatt som deres *egne ønsker*. Hele 72 % av de respondentene oppga at deres egne ønsker hadde *stor påvirkning* (4), og om en slår dette sammen med de som oppga ”3” så oppgir nærmere 90 % at deres egne ønsker hadde stor påvirkning. Respondentenes vurdering av betydningen deres egne ønsker har må anses for å være et kraftfullt uttrykk for individualiseringstenen.

Når disse vurderingene (hvem respondentene mente hadde påvirket deres valg) ble satt opp mot påstanden om at de hadde vurdert å avbryte studiet var det kun nevneverdige forskjeller i forhold til hvilken betydning *egne ønsker* hadde.

Tabell AF, *Vurdert å avbryte mot Påvirkning valg av fag - egne ønsker*. Prosent.

	Har vurdert å avbryte	Har ikke vurdert å avbryte	Sum	N=
Ingen påvirkning	52	48	100	21
1	75	25	100	16
2	57	43	100	30
3	52	48	100	111
Stor påvirkning	25	75	100	453
Sum	37	66	103	631

Som en kan se ut av tabellen ovenfor, har omlag tre fjerdedeler av de som oppga at egne ønsker hadde *stor påvirkning* ikke vurdert å avbryte studiet sitt. De som vurderte påvirkningen egne ønsker hadde på valg av fag som *stor* utgjorde også majoriteten av respondentene på dette spørsmålet. Andelen som har vurdert å avbryte studiet er høyere i de

andre kategoriene, men det var også færre som mente egne ønsker hadde lav påvirkning i forhold til valg av fag. Det var ikke nevneverdige forskjeller mellom kjønn eller klassetrinn.

Da elevene ble spurt om hvem som har påvirket deres valg av type utdanning etter videregående ser vi noe av den samme tendensen; Medelever, venner og familie påvirker i større grad respondentene enn lærere og rådgiver. Rådgiverne kommer dårligst ut, om lag 70 % av respondentene oppga at rådgivere hadde *ingen påvirkning*, mens 60 % oppga at lærere hadde ingen påvirkning. At familie har påvirket respondentene mer enn venner og medelever er kanskje noe overraskende, men samtidig skal en ikke se vekk i fra at valg av videre utdanning etter videregående vil være langt mer definerende i forhold til *hvem* eller *hva* en vil bli, og det kan godt være at familien i større grad er med i en slik prosess en hva venner og medelever er. Samtidig kan det også være at familie har større påvirkningskraft, de kjenner vedkommende bedre, på en annen måte og i en annen setting enn hva vennene og medelever gjør.

Tabell AG, *Hvem har så langt påvirket deg mht. valg av type utdanning etter videregående skole. Prosent.*

	Ingen påvirkning	1	2	3	Stor påvirkning	Sum	N=
Elever/venner	38	23	21	13	4	100	633
Familie	20	20	25	23	13	100	631
Lærere	61	21	11	4	3	100	630
Rådgiver på VGS	68	14	10	5	4	100	631

Respondentene er overraskende lite homogene i meningene sine i forhold til hvem de blir påvirket av i forbindelse med valg av studier etter videregående. Mest oppsiktsvekkende er andelen som mener rådgiver på videregående ikke hadde noen påvirkning for deres valg av utdanning etter videregående skole. Nærere 70% av respondentene oppga dette, samtidig som lærere også kom dårlig ut. Det er verken forskjeller i forhold til kjønn, skole, klassetrinn eller det å ha vurdert å avbryte studiet knyttet til hvem de mener har påvirket dem med hensyn til valg av type utdanning etter videregående skole. Mest trolig hadde nok respondentene, gitt muligheten, svart at egne ønsker var det som hadde påvirket dem mest også her.

Kan det at respondentene ser ut til å la seg påvirke mest av egne ønsker (i forhold til valg av fag, men sannsynligvis også i forhold til valg av videre studier) tolkes som et uttrykk for at de opplever et svakt normtrykk fra omverdenen i forhold til valgene de skal ta, og resultatet blir (som Beck og Giddens hevder) individualisering. Om det moderne mennesket er

selvrefleksive som Giddens hevder, vil elevene ha skapt en selvidentitet som de opprettholder og utvikler hele tiden. Betyr det at de er sikker på hvilken utdanning de vil ta etter videregående skole?

Tabell AH, *Hvor sikker er du er du mht. hvilken utdanning du skal ta etter videregående skole.* N=1026

Kategorinavn	Prosent
Svært sikker	16
Noe sikker	25
Noe usikker	23
Svært usikker	35
Sum	100

Om tabell AH, kan fungerer som en pekepinn vil svaret sannsynligvis være nei. På spørsmålet ”*Hvor sikker er du er du mht. hvilken utdanning du skal ta etter videregående skole*” svarte omtrent 60 % at de var *noe* eller *svært usikker*. Det tyder altså ikke på at respondentene har det klart for seg hva de vil i fremtiden. Det var heller ikke ved dette spørsmålet forskjeller på tvers av kjønn, klassetrinn eller mellom de som har vurdert å avbryte studiet og det som ikke har vurdert det, noe som tyder på at usikkerhet i forhold til fremtiden er noe som er utbredt blant respondentene.

Det hadde vært interessant å sett på om det er forskjeller mellom ulike studieretninger vedrørende elevenes (eventuelle) usikkerhet i forhold til egen fremtid, eller om denne usikkerheten er knyttet til studieretningen eller de som velger den.

4.4 Avslutning.

I dette kapittelet har vi sett at omtrent 30 % av 1. og 3. klassene ved fem videregående skoler i Møre og Romsdal har vurdert å velge bort videregående skole. Det er vanskelig å si med sikkerhet hvor mange av de som faktisk kommer til å velge bort studiet sitt, men med utgangspunkt i nasjonal statistikk vil omtrent 10 % av guttene og 6 % av jentene gjøre det. I dataene brukt i denne analysen var det derimot svært små forskjeller mellom kjønn og klassetrinn i svarene respondentene oppga totalt sett.

De som oppga at de hadde vurdert å avbryte studiet, var i mindre grad enig i påstanden om at de vanligvis gledet seg til å gå på skolen. Ikke overraskende var det også en høyere andel blant de som vurderte å avbryte studiet som opplevde mistriivsel i timene, og til en viss grad også i friminutt og fritimer. Trivsel så ikke ut til å være den avgjørende faktoren for de som vurderte å avbryte studiet, og de sentrale faktorene for trivsel blant de som ikke hadde vurdert avbrudd, faglig mestring og venner på skolen, hadde mindre betydning blant de som hadde vurdert avbrudd. Denne tendensen kan være en indikasjon på at det ikke er sosiale eller faglige problemer som "presser" ungdommene ut av skolen.

Derimot ser det ut til at valg av fag og valg av studieretning tillegges langt større betydning i forhold til det å vurdere avbrudd. Nærmere 70 % av de som hadde vurdert å avbryte studiet hadde også angret på valg av fag, mens i overkant av 60 % var helt eller noe uenig i påstanden om at de hadde valgt seg en passende studieretning.

De som hadde vurdert å avbryte studiet hadde i større utstrekning besøkt rådgivningstjenesten, og i alt 40 % av respondentene hadde besøkt rådgiver i forhold til valg av fag. Når det gjaldt videre studier og sosiale spørsmål, var det ikke bemerkelsesverdige forskjeller mellom *tvilere* og *stayere*, men andelen respondenter som hadde besøkt rådgiver i forbindelse med disse forholdene var lave. Det kom også frem at om lag 35 % av respondentene beskrev informasjonen de fikk ved sist besøk hos rådgiver som *ganske* eller *svært dårlig*.

Behovet eller ønsket om mer rådgivning var derimot tydelig, både i forhold til sosiale spørsmål, valg av fag og videre studier. 60 % av respondentene oppga at de opplevde behov for rådgivning i forhold til valg av fag og sosiale spørsmål, mens 75 % ønsket mer rådgivning i forhold til videre studier, og et stort flertall av disse var jenter og flest blant respondentene på 3. året. Hovedvekten av de som oppga at de opplevde behov eller ønske om rådgivning (uavhengig av emne) definerte dette behovet/ønsket som stort.

Omtrent halvparten av respondentene oppga at de kjente godt til rådgivningstjenesten, og om lag 80 % av de spurte mente også at økt fokus på rådgivning ville ført til lavere frafall.

Beck og Giddens individualiseringsteseser får støtte fra respondentenes fremstilling av hvem som har betydning for beslutningene de tar. I all hovedsak vektlegger respondentene sine egne ønsker, både i høyere grad og utstrekning i forhold til betydningen medelever, venner, rådgivere, faglærere eller familie har i forhold til valg av VGS, men sannsynligvis også i forhold til valg av videre studier. Derimot ser det ikke ut til at de har laget seg

"selvbiografier" eller identiteter som de arbeider med å realisere. Respondentene fremstår som usikre i forhold til både valg av fag og videre studier, samtidig som de oppsøker rådgivningstjenesten i mindre grad enn hva en kunne forvente ut fra hvordan de vurderer eget behov for rådgivning. Samtidig ser en at *tvilerne*, de som har vurdert å avbryte studiet, ser ut til å være usikre i forhold til om de har valgt et studieprogram som passer for dem, og en del av dem angret også på valg de har tatt av fag.

I forhold til Giddens og Becks teser kan det fremstå som respondentene er blitt individualisert i forhold til beslutningstaking. Det at (eller om) omverdenen ikke lenger gir ungdommene instruksjoner om hva som er forventet av dem, eller hva som er "riktig" eller "galt", ser ut til å føre til usikkerhet om hva ungdommene bør gjøre, men kanskje også hva de burde ville gjøre.

Hvis det er tilfellet, vil ungdommene både mangle et åpenbart alternativ i form av å kunne velge nærmest av ett opplevd press eller plikt, mens de nå fraværende begrensningene som eksisterte tidligere (spesielt knyttet til separasjon av tid og rom) vil åpne opp for så mange muligheter at det å velge det en *vil* er blitt en kompleks og utfordrende oppgave. Spesielt tydet datamaterialet på at jentene opplever større usikkerhet enn guttene knyttet til egen fremtid. Andelen jenter som ikke opplever behov for rådgivning knyttet til videre studier synker også gjennom studietiden. Jentene utgjør 42% av de som opplever at de ikke har behov for rådgivning knyttet til videre studier på 1.året, mens de på 3.året bare utgjør 24%.

Denne tendensen kan kanskje forklares ved at verneplikten utgjør en utsettelse av beslutningstakingen av eventuelle videre studier for guttene, noe som kan føre til at de opplever mindre usikkerhet siden valget deres fortsatt ligger i fremtiden. Men det kan også være slik at jentene opplever ett større normpress knyttet til det å ta videre studier enn det guttene gjør. Fra et slikt perspektiv vil jentenes rasjonalitet være sterkere knyttet til en passendelogikk, mens guttene på sett og vis kanskje unngår beslutningen, eller at de opplever mindre press fra omgivelsene i forhold til beslutningen. Fokuset på de kjønnsforskjellene moderniteten medbringer tas med inn i nesten kapittel, hvor slutternes fremstilling av eget bortvalg analyseres.

Kapittel 5. Bortvelgerne

5.1 Innledning

Denne delen av analysen omhandler resultatene fra spørreundersøkelsen blant *bortvelgerne*. Her vil jeg se om Giddens og Beck sine teorier kan være med å belyse hvordan ungdom tar sine utdanningsvalg, og hvilken form for rasjonalitet som preger fremstillingene av *bortvalg*.

Først vil jeg fokusere på hvilke faktorer *bortvelgerne* har vurdert som viktige i forhold til sine beslutninger, hva de gjorde etterpå og hva de gjør nå. Videre vil jeg på hvordan de opplevde det å ta beslutningen, og i hvilken grad de (nå) mener den var riktig. Analysen av elevundersøkelsen viste at det i enkelt spørsmål var forskjeller mellom kjønnene. Denne erfaringen tar jeg med meg videre, og jeg vil også her forsøke å belyse om samtiden påvirker respondentene ulikt avhengig av kjønn, med de begrensningene som ligger i utvalgets beskjedne størrelse.

Funn her vil også kunne gi oss en indikasjon på hvilken form for rasjonalitet som preger beslutningen om bortvalg. Hvis faktorer som *ønske om lønnet arbeid* er dominerende kan dette være uttrykk for en konsekvenslogikk, hvor de anser det som mer nyttig å tjene penger enn å gå på skole. Manglende motivasjon kan være en viktig faktor for de som ikke opplever studiet sitt som givende, og bortvalget deres kan sann sett være knyttet til deres egen oppfatning av hva de mener de heller "burde" gjøre og hva de anser som passende for dem, og kan sann sett være ett uttrykk for en passendelogikk.

Hvordan respondentene opplevde det å ta beslutningen og hvor sikre de var på at den var riktig, kan også si noe om den bakenforliggende formen for rasjonalitet. Det er nærliggende å anta at det å vurdere beslutningen som svært enkel, og samtidig være helt sikker på at den var riktig, er knyttet til en konsekvenslogikk, selv om motivasjonen kanskje stammer fra en uoverensstemmelse i forhold til studiet og egen identitet.

Videre vil jeg se om de rådførte seg med noen i forbindelse med beslutningen om å slutte, og om de rådførte seg med rådgivningstjenesten i forbindelse med bortvalget, valg av fag eller sosiale spørsmål, og hvordan de vurderer den informasjonen de eventuelt fikk hos rådgiver. Er

det forskjeller i bruken av rådgivere mellom de som har sluttet og de som har vurdert avbrudd, og de som ikke har det?

I fortsettelsen vil jeg også se hvilken betydning foreldre, venner, faglærer og rådgivningstjenesten har hatt for deres beslutning om bortvalg, og hvordan de eller venner påvirket bortvelgernes valg av videregående skole / linje, eller om det var bortvelgernes egne ønsker som stod sentralt. Hvor individualisert respondentene er, ble de påvirket av noen og hvilke konsekvenser har denne påvirkningen hatt for slutterne?

Avslutningsvis vil jeg se om bortvelgerne har planer for videre studier eller er orientert mot spesielle yrker. Dette vil si oss noe både om beslutningen de har tatt, eksempelvis om de har foretatt bortvalg for å gjøre noe spesifikt som ikke kom frem i forhold til hva deres hovedaktivitet er nå, men også om de skapt sin en "selvbiografi", hvor beslutningen om bortvalg var et ledd i en prosess mot et selvskapt mål, eller om den fremstår som en frittstående beslutning.

Er det snakk om refleksive prosesser eller "hurtigløsninger" ? Ungdommene som tok beslutningen om *bortvalg* kan i ulik grad ha reflektert over dette. Kan det være slik at bortvalg basert på en konsekvenslogikk i større grad er ett uttrykk for en "hurtigløsning" enn de som tok beslutningen basert på en passendelogikk? Det er ikke nødvendigvis slik at en kan argumentere for at en konsekvenslogisk beslutning er mindre refleksiv, men den vil sannsynligvis fremstå som "klarere" eller mindre usikker, siden den forutsetter at en har ulike scenarier hvor en velger det handlingsalternativet som tilsynelatende vil gi en mest nytte.

Det lave antallet respondenter skaper noen utfordringer i forhold til presentasjonen av materialet fra undersøkelsen blant slutterne. Ved enkelte spørsmål er det mer hensiktsmessig å vise til absolutte tall fremfor å prosentueres, og det er også vanskelig å foreta bivariate analyser siden det er snakk om så få enheter ved de ulike kategoriene. Dette betyr at oppgaven på sett og vis ikke får ut det potensialet som lå i undersøkelsen, men håpet er likevel at svarene vil kunne gi mer informasjon om hvordan bortvelgere opplever ulike sider ved sin beslutning.

5. 2 Bortvalg.

Tidligere i oppgaven har jeg vist at det på landsbasis ikke er kjønnsforskjeller i forhold til bortvalget ved studiespesialisering, og dataene fra elevundersøkelsen i Møre og Romsdal bekreftet samme tendens med hensyn til hvem som hadde vurdert bortvalg. Når det gjaldt kjønnsfordeling blant respondentene i denne undersøkelsen var 13 av de 21 som svarte på undersøkelsen gutter og 8 jenter.

Tabell AI, *Hvor langt var du kommet mot tidspunkt vurdert å ta bortvalg.* Absolutte tall.

	Rett etter skolestart	I løpet av første halvår	I løpet av andre halvår	Sum
1. år	3	3	1	7
2. år	0	5	5	10
3. år	0	2	0	2
Sum	3	10	6	19

Tabellen over viser at den største gruppen i undersøkelsen sluttet i løpet av de to første årene. Det er kun på 1.året at noen sluttet rett etter skolestart, noe som kan henge sammen med at de går til noe ukjent, men at de fort finner ut at det ikke er noe for dem, mens de som fortsetter er mer usikre, og muligens bruker lengre tid på å fatte beslutningen. Om elevene sliter med faglige problemer eller usikkerhet rundt hva de vil bli kan det hende de forsøker å forbedre resultatene sine, eller undersøke hvilke andre muligheter de har, mens de på samme tid fortsetter i skolen. De som er kommet på 3.året vil være svært nære å fullføre (dog kanskje uten å ha bestått), men er på sett og vis så nære ”mållinjen”, (hvor russetiden kanskje er en gulrot for mange), at de velger å fortsette, noe som kanskje kan forklare hvorfor så få slutter da.

5.3 Hvorfor foretok de bortvalg, og hvordan opplevdes beslutningstakingen?

I det følgende avsnittet skal jeg se på hva bortvelgerne mente var viktig faktorer i forhold til sine beslutninger. I undersøkelsen ble de bedt om å vurdere en rekke faktorer i forhold til om de var, og eventuelt hvor viktig de var, for deres beslutning.

Tabell AJ, *Hvor viktig var følgende faktorer for at du valgte å slutte på VGS?* Prosent.

	Svært viktig	Noe viktig	Ingen betydning	Sum	N=
Ønske om å gå på en annen skole / linje	33	19	48	100	21
Ønske om lønnet arbeid i stedet	16	37	47	100	19
Ble rådet til dette	0	11	91	102	19
Manglende faglig mestring	0	16	84	100	19
Manglende motivasjon	60	35	5	100	20
Sykdom	32	0	68	100	19
Private forhold	32	5	63	100	19
Mistrivsel på skolen	30	15	55	100	20
Mistrivsel i klassen	11	11	78	100	18
Studiespesialisering svarte ikke til mindre forventninger.	16	32	53	101	19
Annet	20	13	67	100	15

Tabellen viser at den største andelen opplevde *manglende motivasjon* som den mest betydningsfulle faktoren i forhold til det å slutte på skolen. Til sammen 95 % oppga at manglende motivasjon var *svært* eller *noe viktig*, hvorav 60 % av respondentene mente det var *svært viktig*. Til sammenligning var den nest viktigste faktoren, *ønske om lønnet arbeid i stedet*, som i alt 55 % av respondentene oppga.

Dette stemmer godt overens med funnene til Markussen og Sandberg (2005:113), som viste at det å være skolelei både var den viktigste og den mest utbredte årsaken i ungdommenes egne begrunnelser for bortvalg. I deres undersøkelse kom det frem at i overkant av 20 % av slutterne oppga at skoleleitet var den viktigste årsaken, mens i alt 50 % oppga at skoleleitet var blant deres tre viktigste årsaker for bortvalget.

Ønske om lønnet arbeid var den nest-mest utbredte årsaken i Markussen og Sandbergs undersøkelse også (omkring 30 % oppga dette), mens den var den femte viktigste årsaken (9 % oppga at det var den viktigste årsaken). I denne undersøkelsen ser vi at flesteparten av de som mente *ønske om lønnet arbeid i stedet* var viktig, mente det var *noe viktig* (37 %), mens bare 16 % mente det var *svært viktig*. Det kan altså se ut til at ønsket om lønnet arbeid er en sentral faktor i forhold til utbredelse, men av noe mindre betydning. Kanskje kan det være slik at respondentene ser på lønnet arbeid som en legitim alternativ aktivitet til skolegang – i forhold til å forklare beslutningen både for foreldre og venner – mens årsaken eller motivasjonen for bortvalget kan ligge et annet sted.

Det var omtrent like mange som ønsker å gå på en annen skole eller linje som det var som ønsket lønnet arbeid i stedet, men flere vurderer ønsket om å gå på en annen skole eller linje som viktigere. I alt oppga 33 % at ønsket om å gå på en annen linje eller skole var en *svært viktig* faktor, men 19 % vurderte det som en *noe viktig* faktor. I undersøkelsen til Markussen og Sandberg (2005:113) var feilvalg av kurs den nest viktigste årsaken, mens det at bortvelgerne der ikke kom inn på ønsket studieretning var den tredjeviktigste. Ønsket om å gå på en annen skole eller linje kan være av studiemessige årsaker, som eksempelvis at respondenten ikke kom inn på den linjen de ønsket, eller at de i ettertid fant ut at studiespesialisering ikke var den studieretningen de burde valgt. Samtidig kan det være et uttrykk for at de vil vekk fra den spesifikke skolen de går på, noe som vil være naturlig hvis de opplever problemer ved skolen.

Tabell AK, *Ønske om å gå på en annen skole / linje mot Mistrivsel på skolen*. Absolutte tall.

	Svært viktig	Noe viktig	Ingen betydning
Ønske om annen skole - Svært viktig	4	2	0
Ønske om annen skole - Noe viktig	1	0	2
Ønske om annen skole - Ingen betydning	1	2	8
Sum	6	4	10

Som en kan se ut av tabellen ovenfor så stemmer denne antagelsen. Flesteparten av de som oppga at ønsket om å gå på en annen skole eller linje oppga at mistrivsel på skolen var en svært viktig faktor for beslutningen deres. Samme resultat kom frem når en satt *ønske om å gå på en annen skole eller linje opp mot mistrivsel i klassen*, men antallet respondenter som oppga at mistrivsel i klassen var en svært eller noe viktig faktor er lav.

Når respondentene ble bedt om å vurdere hvor viktig faktoren *studiespesialisering svarte ikke til mine forventninger* var for deres beslutning, kom det tydelig frem at mange opplever at forventningene deres ikke ble innfridd. Om lag 50 % oppga at det var en *svært* eller *noe viktig* faktor, men majoriteten av disse, 32 %, mener at det var *noe viktig*. Det kan virke litt overraskende i forhold til at studiespesialisering kan ses på som den studieretningen som ligner mest på den undervisningen en får i grunnskolen, samtidig som studiespesialisering er

den studieretningen som har klart flest elever (46 % av alle i videregående opplæring går studiespesialisering¹³).

Tabell AL, *Studiespesialisering svarte ikke til mine forventninger. Mot Var studiespesialisering 1. eller 2. valg.* Prosent.

	Svært viktig	Noe viktig	Ingen betydning	Sum	N=
1. Valget	19	25	56	100	16
2. Valget	0	100	0	100	(1)
Sum	18	29	53	100	17

At kun 1 respondent hadde studiespesialisering som sitt 2. valg forklarer heller ikke hvorfor så mange opplevde at studiespesialisering ikke levde opp til deres forventninger. Det kan kanskje være slik at respondentene ikke vurderer spørsmålet rent faglig, men at de anser studiespesialisering for å være en tidsperiode i deres liv, og ikke en aktivitet, noe som vil stemme overens med Giddens fremstilling av det *sen-moderne* samfunnets forståelse av tid.

Det ser heller ikke ut til at respondentene opplevde at studieretningen var for krevende faglig sett. Kun 16 % oppga at *manglende faglig mestring* var en *noe viktig* faktor, mens ingen mente det var svært viktig faktor. Hvorvidt respondentene objektivt sett hadde "manglende faglig mestring" gir dette spørsmålet ikke noe svar på, men ut i fra deres egne svar hadde det eventuelt ikke særlig betydning for deres beslutning. Sett i forhold til at det, som tidligere nevnt, er omtrent like mange som fullfører VGS uten å ha bestått som det er som slutter underveis, så har kanskje ikke manglende faglig mestring så stor betydning for ungdommene i forhold til bortvalg.

Faktorene *sykdom* og *private forhold* var svært viktige for en tredjedel av respondentene. Private forhold fungerer som en samlekategori for faktorer som omhandler privatlivet til respondentene, og fanger forhåpentligvis opp hvor utbredt forhold som det ville være vanskelig å definere på forhånd er, samtidig som det ville vært etisk betenkelig å be respondentene oppgi disse private forholdene som har hatt betydning for beslutningen deres.

Den faktoren som fikk minst oppslutning av de 11 faktorene respondentene ble bedt om å vurdere, var *ble rådet til dette*. Kun 11 % oppga at det var *noe viktig* for beslutningen deres. En naturlig forklaring kan være at utdanning står svært sentralt i samfunnet generelt, og at

¹³ Basert på tall fra SSB (2008), mer på <http://www.ssb.no/vgu/tab-2009-05-14-05.html>

bortvalg ikke anses for å være en særlig god løsning i seg selv, uavhengig av hva problemet er. Det at kun 11 % oppga at råd om bortvalg var *noe viktig* trenger dog ikke nødvendigvis å bety at flere ikke er blitt rådet til dette, være det av venner, familie, rådgiver eller andre, men det kan være et uttrykk for at ungdom i stor grad vektlegger sine egne meninger enn rådene de får. Samtidig er det vanskelig å se for seg andre forhold enn sykdom eller andre private forhold hvor bortvalg (som i realiteten også kan være en pause) av skole kan være hensiktsmessig.

Restkategorien *annet*, som i hovedsak illustrerer at det er andre faktorer enn de som er blitt tatt med i undersøkelsen, vurderte 20 % som *svært viktig* for deres beslutning, mens 13 % mente det var en *noe viktig* faktor. Hva de legger i denne kategorien er umulig å si, annet enn at det ikke er noen av de 10 andre faktorene som er med i undersøkelsen. Samtidig forteller det oss at i overkant av 30 % har vurdert andre faktorer som *svært* eller *noe viktig*, noe som om ikke annet forteller oss at en beslutning om bortvalg er en relativt kompleks beslutning. Det var noe færre respondenter som vurderte denne faktoren enn de andre, det kan være et tegn på at enkelte følte de fikk belyst de faktorene som var viktige i forhold til beslutningen deres godt nok gjennom de andre faktorene, eller at kategorien ble for abstrakt for dem å vurdere.

Rangerer vi faktorene etter betydning blir tabellen seende slik ut;

Tabell AM, *Hvor viktig var følgende faktorer for at du valgte å slutte på VGS?*

Prosent.

	Svært viktig	Noe viktig	Ingen betydning	Sum	N=
Manglende motivasjon	60	35	5	100	20
Ønske om lønnet arbeid i stedet	16	37	47	100	19
Ønske om å gå på en annen skole / linje	33	19	48	100	21
Studiespesialisering svarte ikke til forvent..	16	32	53	101	19
Mistrivsel på skolen	30	15	55	100	20
Private forhold	32	5	63	100	19
Annet	20	13	67	100	15
Sykdom	32	0	68	100	19
Mistrivsel i klassen	11	11	78	100	18
Manglende faglig mestring	0	15	85	100	19
Ble rådet til dette	0	11	91	102	19

Vi kan skille faktorene mellom de som kan sies å være push årsaker (årsaker som ”dytter” vedkommende ut), pull årsaker (årsaker som ”trekker” vedkommende ut) og årsaker som er verken eller. Ut av tabellen kan vi se at faktorer som kan defineres som push-årsaker (*manglende motivasjon, studiespesialisering svarte ikke til forventningene og mistriivsel på skolen*) er svært sentrale både i forhold til omfang og betydning. Den eneste klare pull-årsaken (*ønske om lønnet arbeid i stedet*) er også sentral i forhold til omfang, men av mindre betydning sett i forhold til faktorer som *manglende motivasjon, mistriivsel på skolen og ønske om å gå på annen skole eller linje*. *Ønske om å gå på annen skole / linje* kan være både en push- og pullårsak, dette fordi motivasjonen kan komme av et ønske om å studere noe annet eller et annet sted, eller at en hovedsaklig ønsker seg vekk fra nåværende studiested. Enkelte av faktorene kan tenkes å være av sekundær betydning, altså at de for så vidt er betydningsfulle som eksempelvis ønsket om lønnet arbeid eller at studiespesialisering ikke svarte til forventningene deres, men at det var andre faktorer som hadde større betydning for beslutningen til respondentene.

Jeg har nå sett litt på hvordan respondentene har vurdert forskjellige faktorer knyttet til det å ta bortvalg. Videre vil jeg se på hvordan de opplevde det å ta beslutningen, hvor sikre de er på at det var en riktig avgjørelse, og om disse to forholdene har noen sammenheng med hvilke faktorer de synes var viktige i forhold til beslutningen sin.

Tabell AN, *Hvordan opplevde det å ta beslutningen om å slutte?*
Prosent.

	N=
Svært vanskelig -3	(6)
-2	(1)
-1	(2)
1	(1)
2	(5)
Svært enkel 3	(6)
Sum	21

Respondentene hadde, som tabellen over viser, ganske ulike erfaringer i forhold til det å ta beslutningen om bortvalg. Majoriteten av respondentene oppga at de enten opplevde den som

vanskelig (-3) eller som enkel (+3). Det var litt flere av respondentene som opplevde beslutningen som enkel (1 til 3), enn det var som opplevde den som vanskelig (-1 til -3). Men i alt var det god spredning på dette spørsmålet. I senere analyser vil jeg legge sammen de som opplevde beslutningstakingen som vanskelig (-1 til -3) og de som opplevde den som enkel (1 til 3) slik at vi kun skiller mellom de som opplevde den som vanskelig eller enkel.

Tabell AO, *Hvordan opplevdes det å ta beslutningen om å slutte, mot kjønn. Prosent.*

	Vanskelig	Enkel	Sum	N
Mann	31	69	100	13
Kvinne	63	38	101	(8)
Sum	43	57	100	21

Hvordan respondentene opplevde det å ta beslutningen om å slutte, ser ut til å variere mellom kjønnene. Flesteparten av guttene opplever beslutningen som enkel, mens flesteparten av jentene opplever den som vanskelig. Dette underbygger funnene fra forrige kapittel hvor det så ut til at guttene var mer bestemte i forhold til egen fremtid, enn jentene. Har dette sammenheng med i hvilken grad de mener de har tatt en riktig beslutning, og hvilke faktorer de vurderte som viktige i forhold til beslutningen de tok?

Tabell AP, *Hvor sikker var du på at det var riktig å slutte mot kjønn. Prosent.*

	Helt sikker	Noe sikker	Noe usikker	Veldig usikker	Sum	N=
Mann	77	23	0	0	100	13
Kvinne	50	13	25	13	101	(8)
Sum	67	19	10	5	100	21

Flertallet totalt sett oppgir at de var sikre på at det var riktig å slutte. Igjen fremstår guttene som svært autonome og sikre i sin sak i forhold til valgene de tar, mens jentene i større grad fremstår som usikre i forhold til egen beslutningstaking. Om lag halvparten av jentene var usikre på om det var riktig å ta bortvalg, mens samtlige gutter var *helt* eller *noe sikker* på at beslutningen de tok, var riktig. For å se om dette hadde sammenheng med ulike vurderinger av faktorer i forhold til beslutningen om å slutte ble disse faktorene analysert opp mot kjønn.

I disse analysene kom det frem forskjeller knyttet til fire av faktorene.

Tabell AQ, *ønske om lønnet arbeid i stedet* mot *kjønn*. Prosent.

	Svært viktig	Noe viktig	Ingen betydning	Sum	N=
Mann	25	50	25	100	12
Kvinne	0	14	86	100	(7)
Sum	16	37	47	100	19

Som tabellen ovenfor viser var det klart flere blant guttene som anså det å ønske seg lønnet arbeid i stedet som en viktig faktor. Mens kun 14 % av jentene mente denne faktoren var (noe) viktig, mente 50 % av guttene det samme, og 25 % av guttene mente det var en svært viktig faktor for deres beslutning. I alt oppga altså 75 % av guttene at ønske om lønnet arbeid i stedet var *noe* eller *svært viktig*. Dette kan være en indikasjon på at guttene går over i eller planlegger en overgang til arbeidsmarkedet. Det vil både forklare hvorfor de vektlegger denne faktoren som sentral for beslutningen deres, og hvorfor de i stor grad er sikker på at de tok en riktig avgjørelse. Senere i oppgaven vil vi se om det faktisk er slik at flere av guttene som sluttet er i arbeid enn jentene, og på den måte se om det er slik at de går til arbeid, mens jentene i større grad ble pushet ut, mens guttene kanskje opplever en pulleffekt.

Sykdom var den eneste faktoren hvor respondentene vurderte betydningen enten som svært viktig, eller som betydningsløs. Her var det et flertall av jenter som mente dette var en viktig faktor i forhold til beslutningen deres (se tabell sykdom, vedlegg 2). Det er vanskelig å se for seg andre forklaringer enn at det i denne undersøkelsen var flere jenter enn gutter som var rammet av sykdom, og hvor dette hadde betydning for beslutningen om å slutte.

Tabell AR, *Private forhold* mot *kjønn*. Prosent.

	Svært viktig	Noe viktig	Ingen betydning	Sum	N=
Mann	17	8	75	100	12
Kvinne	57	0	43	100	(7)
Sum	32	0	68	100	19

Noe av den samme tendensen kom frem i analysen av faktoren *private forhold* mot *kjønn*. Jentene i undersøkelsen vektla denne faktoren i større utstrekning enn guttene, og de delte seg mellom å anse denne faktoren for å være svært viktig, eller ha ingen betydning. Blant guttene var det bare en fjerdedel som oppga at det var en svært eller noe viktig faktor for deres beslutning. Som tidligere påpekt er denne kategorien til for å illustrere at det er forhold i privatlivene til respondentene som har betydning for deres beslutning. Det vil ikke være hensiktsmessig i å spekulere i hvorfor private forhold har større betydning for jentene enn guttene, eller hva de legger i denne kategorien, men heller bare å illustrere det tabellen viser,

nemlig at private forhold er en svært viktig faktor for et knapt flertall av jentene i undersøkelsen, mens private forhold har mindre betydning blant guttene.

Tabell AS, *Studiespesialisering svarte ikke til mine forventn. mot kjønn. Prosent.*

	Svært viktig	Noe viktig	Ingen betydning	Sum	N=
Mann	8	25	67	100	12
Kvinne	29	43	29	101	7
Sum	16	32	53	100	19

Samtidig ser vi at jentene i større grad opplever at studiespesialisering ikke levde opp til forventningene deres. Kanskje er det slik at den usikkerheten som respondentene i elevundersøkelsen oppga i forhold til *videre studier* også var gjeldene når de skulle velge studieretning. Om det er tilfelle så kan en lure på hvorfor det er forskjell mellom kjønnene i denne analysen, siden det ikke var kjønnsforskjeller i usikkerheten knyttet til videre studier, men på spørsmål om respondentene i elevundersøkelsen ønsket eller følte behov for mer rådgivning viste det seg at et klart flertall av disse var jenter. Sånn sett kan det være at guttene også opplever usikkerhet, men at de håndterer den på en annen måte. Det kan være slik at guttene oppga at de var usikker i forhold til videre studier, men at de ikke anså dette for å være et ”problem”, eller at de ikke ønsket (eller følte) behov for mer rådgivning fordi de selv vil danne sitt eget beslutningsgrunnlag og ta avgjørelsen.

Disse funnene kan tyde på at guttene vektlegger alternative aktiviteter (pull) som betydningsfulle for deres beslutning om bortvalg. En slik beslutning kan tenkes å være både enklere å ta, siden de sannsynligvis er motivert til å gå over i arbeid, og fordi lønnet arbeid ikke representerer en form for bortkasting av tid, og vil følgelig være en relativt legitim årsak for bortvalget.

Jentene mente sykdom og private forhold hadde stor betydning for deres bortvalg, sett i forhold til guttene. Dette er forhold som angår respondentene eget privatliv, og som det kanskje er vanskelig både å være åpen om, og følgelig også å rådføre seg med andre om. Sykdom og private forhold er også faktorer som bærer preg av at respondentene blir ”tvunget” eller ”presset” ut av skolen i større grad enn at de selv velger vekk skolen. Dette kan forklare hvorfor jentene opplever usikkerhet både i forhold til beslutningstakingen, og hvorvidt beslutningen var ”riktig”. Siden respondentene ble bedt om å oppgi hvor sikker de var om at

beslutningen var riktig, kan respondentene uttrykke at de selv var usikker, selv om beslutningen sett fra et annet perspektiv, eksempelvis medisinsk, var helt riktig.

Det at jentene i større grad opplevde det at studiespesialisering ikke svarte til forventningene deres som en viktig faktor for beslutningen kan tyde på at de enten hadde forventninger til studiet som ikke ble innfridd, og at de etter å ha prøvd den studieretningen fant ut at de ville prøve en annen, eller at de kanskje ble påvirket av andre når de tok beslutningen om å gå studiespesialisering.

Mens det at jentene i liten grad vurderer lønnet arbeid som en viktig faktor, kan tyde på at de ikke vurderer det som en legitim alternativ aktivitet. De vil utdanne seg, men de opplever usikkerhet rundt valgene de må ta. I det følgende avsnittet vil jeg se hva slutterne gjør nå, og deretter vil jeg se hvem som hadde betydning for bortvelgernes valg av videregående skole og linje. Kanskje vil resultatene der kunne gi oss svar på noen av disse spørsmålene.

5.4 Hvem hadde betydning for beslutningen, og hva gjør bortvelgerne nå?

I dette avsnittet skal jeg se nærmere på om faglærer, rådgivningstjenesten, foreldre eller venner hadde betydning for beslutningen til bortvelgerne, hvem de rådførte seg med før de foretok bortvalg og hva som er hovedaktiviteten deres er nå.

Vil det være slik at guttene, som i stor grad vektla lønnet arbeid som en viktig faktor for beslutningen sin er i arbeid, mens jentene, som opplevde at studiespesialisering ikke levde opp til forventningene deres, har skiftet studieretning - eller er det andre aktiviteter som respondentene har som sin hovedgeskjeft?

Tabell AT, *Hovedaktivitet i dag.*
Absolutte tall.

Aktivitet	N=
Går på VGS	4
Går på VGS annen linje	1
Går på VGS annen skole	7
Lønnet arbeid fulltid	5
Arbeidssøkende	2
Annet	1
Sum	20

På spørsmål om hovedaktivitet i dag kom det frem at 12 går på videregående, de har altså returnert til skolen. Av de 12 ser det ut til at fire har foretatt *gjenvalg*, altså at de har valgt samme skole og samme linje, men kanskje har kommet tilbake etter å ha tatt en pause eller lignende. De resterende åtte ser ut til enten å ha tatt *omvalg*, hvor de velger et annet studium, eller skiftet skole. Resten av respondentene er enten i lønnet arbeid (fulltid) (fem) eller er arbeidssøkende (to), mens bare en respondent har oppgitt *annet* som sin hovedaktivitet, men har ikke spesifisert hva denne aktiviteten er. Det å returnere til videregående opplæring er ganske utbredt blant bortvelgere, omtrent halvparten av de som hadde slutte i NIFU STEPs undersøkelser returnerte til videregående opplæring, og dette var mest utbredt blant de som ikke kom inn på 1. valget sitt (Markussen og Sandberg 2005:15-17). At de fleste "returnerte" i denne undersøkelsen har skiftet skole, og ikke skiftet linje eller tatt en pause, men samtidig også hadde kommet inn på 1.valget sitt, kan kanskje være en indikasjon på at de opplevde mistriivsel ved denne skolen, eller mer geografisk i forhold til hvor de bodde mens de gikk der (dette kommer jeg tilbake til senere).

Samme undersøkelse (Markussen og Sandberg 2005:113) viste at kun 16 % av de som sluttet på studieforberedende gikk over i jobb. I denne undersøkelsen er tallet noe høyere, samtidig som det kun er sett på studieretningen studiespesialisering. Sett under ett ser det ut til at respondentene i stor grad har startet med en ny aktivitet relativt snart etter at de har sluttet (senest innen to år, siden denne undersøkelsen kun ble sendt ut til ungdom som har sluttet de siste to årene, men sannsynligvis før). De fleste har startet med studier (igjen), eller enten har fått, eller forsøker å få, innpass i arbeidsmarkedet.

Tabell AU, *Hovedaktivitet nå*. Absolutte tall.

	Mann	Kvinne	Sum
Går på VGS	1	3	(4)
Går på VGS annen linje	1	0	(1)
Går på VGS annen skole	3	4	(7)
Lønnet arbeid fulltid	4	1	(5)
Arbeidssøkende	2	0	(2)
Annet	1	0	(1)
Sum	12	8	20

I analyse av spørsmålet om hvilken hovedaktivitet respondentene har nå og kjønn, kom det frem at erfaringene fra spørsmålet rundt hvilke faktorer som var viktige for respondentene i forhold til beslutningen deres stemte bra. Det er langt flere blant guttene som er i lønnet arbeid (fulltid) eller som er arbeidssøkende enn det er jenter. Samtidig er det flere jenter enn gutter som har startet i videregående igjen. Her er forskjellen noe mindre i forhold til guttene, enn hva forskjellene var knyttet til arbeid som aktivitet, men likevel verdt å trekke frem. For å illustrere forskjellen ble kategoriene som omhandlet skole kodet sammen, og kategoriene for arbeid (og arbeidssøkende) kodet sammen, og satt opp mot kjønn.

Tabell AV, *Kjønn mot omkodet hovedaktivitet*. Prosent.

	Skole	Arbeid	Annet	Sum	N=
Mann	42	50	8	100	12
Kvinne	88	13	0	101	(8)
Sum	60	35	5	100	20

Som en kan se av den nye tabellen er guttene relativt jevnt fordelt mellom skole og arbeid, mens jentene i langt større grad har returnert tilbake til videregående opplæring. Det ser altså ut til at hypotesene fra tidligere stemmer godt overens med virkeligheten. Jentene er langt mer rettet mot studier, mens guttene i større grad ser ut til å ville jobbe. Om dette skyldes ulike holdninger knyttet til kjønn er vanskelig å si. Det kan være mer tilfeldige forklaringer, kanskje er det slik at det er flere gutter som har deltidsjobb som de kan gå over til (eller blir trukket ut av skolen av) når de velger bort skolen enn det er jenter. Omtrent halvparten av guttene returnerte til skolen, så det ser heller ikke ut til at guttene ikke vil tilbake til skolen, men kanskje heller at de godt kan ta seg arbeid hvis de ikke ønsker eller er motivert til å studere.

I spørreskjemaet ble respondentene også stilt et åpent spørsmål om hva de gjorde rett etter de sluttet. 19 av 21 respondenter svarte på dette spørsmålet, og de fleste svarene bar preg av de ganske øyeblikkelig gikk ut i en eller annen form for aktivitet. Seks av de spurte svarte at de gikk over til jobb, mens to respondenter begynte å søke etter jobb. Fem av de spurte svarte at de hadde skiftet skole, begynte på folkehøgskole eller skiftet linje. De resterende respondentene oppga at de enten ikke gjorde noe fordi de slet med depresjon, mens andre ikke gjorde noe spesielt.

Her er noen av svarene de oppga på spørsmålet ”Hva gjorde du rett etter du sluttet?”:

”Flyttet til X, og prøvde å få meg jobb”.

”1. Gang start jeg på folkehøgskole ganske raskt. 2. gang gjorde jeg ingenting veldig lenge (pga sykdom).”.

”Begynte å jobbe, dro til Y (i utlandet) for å ta året på nytt der”.

”Tar det rolig hjemme, henge med venner. Ser på TV”.

De fleste svarene ga uttrykk for at de startet med en ny aktivitet relativt kort tid etter at de sluttet, med unntak av de som slet med depresjon. Vi har nå sett litt på hva bortvelgerne gjør etter de har sluttet, men hvem rådfører de seg med *før* de foretok bortvalg? Respondentene i elevundersøkelsen så ut til å ha et stort ønske eller behov for rådgivning, men de benyttet seg i liten grad av rådgivningstjenesten, og sammenlignet med betydningen av deres egne ønsker så spilte påvirkning fra rådgivningstjenesten, lærere, venner, familie og andre liten rolle. Av disse kom faktisk familie og venner ut som de som hadde mest betydning (dog var ikke den spesielt høy), noe som tyder på at elevene ikke har veldig stor tiltro til ”ekspertsystemene” som lærere og rådgivere kunne tenkes å representere i skolen. Finner vi samme tendens blant bortvelgerne?

Tabell AW, *Hadde noen av de følgende betydning for din beslutning om å slutte?* Prosent.

	Stor betydning	Noe betydning	Ingen betydning	Sum	N=
Faglærer	21	5	74	100	19
Rådgivningstjenesten	0	17	84	101	18
Foreldre	17	11	72	100	18
Venner	0	33	67	100	18

Svarene til respondentene viser at de i liten grad mener at faglærer, rådgivere, foreldre og venner hadde avgjørende betydning for deres beslutning. Foreldre og faglærer kan sies å være de som hadde størst betydning, mens venner hadde betydning for litt flere, men i mindre grad. Rådgivningstjenesten får lav oppslutning også her, og har liten betydning og for få. Det store flertallet av respondentene, om lag 70 %, oppga at faglærer, rådgivningstjenesten, foreldre og venner hadde ingen betydning for beslutningen deres. Det er heller ikke mulig å trekke noe ut av kryssanalyser av svarene her mot andre spørsmål, siden andelen som oppga at noen hadde betydning for deres beslutning er så lav.

Respondentene ble også stilt et åpent spørsmål om de rådførte seg med noen før de sluttet, og 20 respondenter svarte på dette spørsmålet, hvorav 18 hadde rådført seg med noen (like mange som svarte på vurderingene i tabellen ovenfor). Av de spurte oppga 11 at de hadde rådført seg med familie, hvorav fem respondenter presiserte at de hadde rådført seg med sin mor. Syv respondenter hadde pratet med rådgivere (også), mens andre hadde rådført seg med venner i tillegg.

Her er noen av svarene de oppga på spørsmålet ”Rådførte du deg med noen før du sluttet?”:

”Ja, mor og venner. Noe med rådgivere, men ble ikke forstått.”

”Min daværende kjæreste. Hadde for tiden anstrengt forhold med foreldre”

”1. gang rådførte jeg meg veldig lite, ingen synes det var en lur løsning, men jeg var bestemt. 2. gang hadde jeg ikke lyst til å slutte, og mange prøvde å komme med løsninger. Lege, helsepersonell, lærere, rektor osv. Jeg snakket med mange før jeg til slutt ga opp igjen.”

”Rådgiver, foreldre, slekt, men det var min beslutning.”

I den grad de også vurderte betydningen av rådføringen kom det frem (også der) at det var deres egne ønsker som var mest betydningsfulle. Dette stemmer godt overens med tidligere funn fra undersøkelsene. Kan den manglende betydningen til rådgivningstjenesten skyldes at den ble lite brukt av bortvelgerne, i likhet med elevene som sådan?

Tabell AX, *Besøkt rådgiver hjelp til - velge fag/linje*. Prosent.

	Andel	N=
Ingen	26	(5)
1 gang	21	(4)
2-3 ganger	47	(9)
4 eller flere ganger	5	(1)
Sum	99	19

Hjelp til å velge fag og / eller linje var det forhold som flest respondenter hadde oppsøkt rådgivningstjenesten for å få hjelp med i elevundersøkelsen. Bortvelgerne ser også ut til å ha besøkt rådgiver i forhold til valg av fag og / eller linje, og det var bare omkring en fjerdedel som ikke hadde vært hos rådgiver vedrørende dette. De aller fleste hadde vært der 1-3 ganger (68 %), mens det bare var 1 respondent som hadde vært hos rådgiver vedrørende dette fire ganger eller flere.

Tabell AY, *Besøkt rådgiver hjelp til - sosiale spørsmål*. Prosent.

	Andel	N=
Ingen	61	11
1 gang	17	(3)
2-3 ganger	6	(1)
4 eller flere ganger	17	(3)
Sum	101	18

Behovet for rådgivning i forhold til sosiale spørsmål, og besøk hos rådgiver knyttet til dette var det minst utbredte i elevundersøkelsen. Kun 9 % av respondentene i elevundersøkelsen hadde besøkt rådgivningstjenesten i forbindelse med sosiale spørsmål, mens om lag 40 % av respondentene der ønsket eller følte at de hadde mer behov for rådgivning knyttet til dette. Blant bortvelgerne hadde 40 % av besøkt rådgiver i forbindelse med sosiale spørsmål, besøksraten var jevnt fordelt der omtrent 25 % hadde besøkt rådgivningstjeneste 1-3 ganger, mens 20 % hadde vært der fire eller flere ganger.

At andelen som har besøkt rådgivningstjenesten, og for så vidt at de har besøkt den flere ganger, er ikke overraskende. En del av respondentene så ut til å ha nærmest måtte slutte av medisinske årsaker, samtidig som de alle faktisk tok beslutningen om bortvalg, noe som sannsynligvis oppleves som langt mer drastiske enn kun å vurdere bortvalg. De ulike

gruppene; slutterne, de som vurderer bortvalg og de som ikke har tenkt på bortvalg, oppgir at de i liten grad lar seg påvirke av rådgivningstjenesten eller at den har nevneverdig betydning for beslutningen deres. Samtidig oppgir de som går på videregående at de har et relativt stort behov eller ønske for mer rådgivning, på samme tid som de ikke benytter seg av det tilbudet de har. Bortvelgerne på sin side benytter seg i større grad av rådgivningstjenesten, men den har knapt betydning for beslutningene de tar.

Tabell AZ, *Kontakt med rådgivningstjenesten ift å slutte*. Prosent.

	Andel	N=
Ingen	33	(7)
1-2 ganger	52	11
Mer enn 3 ganger	14	(3)
Sum	99	21

På direkte spørsmål om respondentene hadde kontakt med rådgivningstjenesten i forbindelse med deres beslutning om å slutte oppga omtrent 70 % at de hadde det. I hovedsak hadde respondentene besøkt rådgivningstjenesten en til to ganger, noe som kanskje er overraskende lavt i forhold til betydningen av beslutningen de skulle ta. Blant respondentene i elevundersøkelsen vurderte omlag 35 % av de som hadde besøkt rådgiver at informasjonen de fikk der var ganske eller svært dårlig. Deler bortvelgerne denne oppfatningen?

Tabell BA, *Hvordan vil du beskrive informasjonen fikk hos rådgiver*. Prosent.

	Andel	N=
Svært god	10	(2)
Ganske god	25	(5)
Ganske dårlig	30	(6)
Svært dårlig	20	(4)
Ikke vært hos rådgiver	15	(3)
Sum	100	20

Som det kommer frem av tabellen ovenfor vurderer halvparten av bortvelgerne informasjonen de fikk ved besøk hos rådgivningstjenesten som *ganske* eller *svært dårlig*, mens 35 % mente informasjonen de fikk var *ganske* eller *svært god*. Mens 15 % oppga at de ikke hadde vært hos rådgiver. Det er vanskelig å si hva denne misnøyen med informasjonen de får av rådgivningstjenesten kommer av, men det kan tenkes at slutterne (også) er ute etter informasjon, og ikke nødvendigvis veiledning eller koordinering. I analysen av

elevundersøkelsen ble det også funnet tilsvarende tendens. Det ser ut til at det er en mangel på ekspertsystemer for respondentene i undersøkelsen(e). Både Beck og Giddens er inne på at samtiden stiller større krav til individene, de må ta valg samtidig som de opplever mindre instruksjoner fra samfunnet om hvordan de burde handle, og hvorfor. Valgene de skal ta vil ifølge Giddens i økende grad være komplekse og kunnskapsbaserte, i forhold til de funnene som er kommet frem knyttet til respondentenes vurderinger av hvem som påvirker valgene deres, hvilket behov eller ønske de har om rådgivning og hvordan de vurderer den informasjonen de får, kan det se ut til at de savner ekspertsystemer som de kan oppsøke, og få informasjon fra.

Respondentene skal ta valg, men de lar seg i liten grad påvirke av andre. Men en kan likevel stille spørsmål om enkelte av dem har tatt valg som ikke har vært "riktige" siden de i ettertid har valgt det bort. Hovedbegrunnelsen for bortvalg blir oppgitt å være manglende motivasjon. Det kan på denne bakgrunnen være relevant å se bakenfor bortvalget av videregående skole. Ble slutterne påvirket i sine beslutninger den gangen?

Tabell BB, *Hvem har påvirket dine valg av videregående skole / linje*. Prosent.

	Ingen påvirkning	1	2	3	Stor påvirkning	Sum	N=
Elever/venner	24	14	33	14	14	99	21
Familie	24	19	29	19	10	101	21
Lærere	75	15	5	0	5	100	20
Rådgiver på ungdomsskole	65	10	20	0	5	100	20
Egne ønsker	0	5	10	33	52	100	21

Tabellen viser også når det gjelder dette valget, at respondentene oppgir i hovedsak at de er påvirket av sine egne ønsker (100 % oppga fra 1 til 4). Familie og medelever/venner ser ut til å ha tilnærmet lik betydning, men mens majoriteten av respondentene mener egne ønsker hadde *stor påvirkning* (4), er respondentene langt mer spredt i vurderingene av betydningene til familie og medelever/venner. Omtrent 40 % av de som mente venner og familie hadde betydning vurderte den som 1 eller 2, altså relativt lav betydning, mens 30 % vurderte påvirkningen som 3 eller 4 (stor påvirkning). Lærere og rådgiver(e) på ungdomsskolen ser i liten grad ut til å ha påvirket respondentenes valg av videregående skole eller linje, om lag 70 % av respondentene oppgir at de har hatt ingen betydning for deres valg. I likhet med funnene fra elevundersøkelsen er det *egne ønsker* som er den soleklart viktigste faktoren for beslutningstakingen til respondentene. Det kan virke som om respondentene i undersøkelsene

vektlegger sine egne ønsker mest, samtidig som de rådfører seg med de som står dem selv nærmest, og ikke nødvendigvis de som objektivt sett burde inneha høyest kompetanse vedrørende valgmuligheter, erfaringer og lignende.

Hvordan kan denne tendensen, hvor respondentene på sett og vis gjør som de selv vil – uten å rådføre seg i særlig grad – forstås i lys av trekk ved samtiden slik Beck og Giddens beskriver den? Konsekvensene av samtiden er ifølge Beck og Giddens at individene blir langt mer individualiserte. Funnene så langt tyder på at individene (i denne oppgaven ungdom) blir individualiserte, faktisk i den utstrekning at de i liten grad rådfører seg med andre eller lar seg påvirke av de rådene de får. Er dette en konsekvens av en selvrefleksiv prosess eller vil de bare bestemme selv?

For å se hvilke planer bortvelgerne hadde videre ble de til slutt stilt to åpne spørsmål, det ene om de hadde planer eller ønske om videre utdanning, og det andre om det var spesielle yrker de var orientert mot.

På spørsmålet om de ønsket eller hadde planer om videre utdanning svarte 18 av 20 at de hadde det. Svarene de oppga viste i hovedsak at de hadde forskjellige ønsker og planer. Enkelte hadde helt konkrete planer om en spesifikk utdanning, andre prioriterte å gjøre ferdig videregående, mens noen ønsket å skifte studieretning. Et par respondenter ga uttrykk for at de ville ta mer utdanning, men at de ikke visste hva de ville studere. Kun to av de 20 respondentene oppga at de ikke hadde planer eller ønske om videre utdanning.

Her er noen av svarene på spørsmålet ”Har du planer / ønsker om videre utdanning?”

”Muligens. Bør fullføre videregående for å ha muligheter til videre studier i livet.”.

”Ja, jeg vet jeg ønsker videre, men ingen planer”.

”Ja, men er litt usikker, derfor velger jeg allmenn - påbygging.”.

”Medisin, grunnfag”.

Når nesten samtlige bortvelgere ønsker å studere videre, må dette tolkes som et tegn på at de på samme måte som resten av samfunnet ser betydningen til utdanning. Likevel fremstod

svarene noe tvetydig. Det var bare fem respondenter som oppga ett konkret studie som svar på dette spørsmålet, noe som kan tyde på at respondenten vet at de vil studere, men at det for de fleste er knyttet usikkerhet til denne beslutningen. Når respondenten ble spurt om det var spesielle yrker de var orientert mot var det kun fem av respondentene som oppga svar som også samsvarte med svarene deres på det foregående spørsmålet. I alt svarte 18 stk på spørsmålet, og kun to respondenter som oppga at de ikke var orientert mot spesielle yrker. De 10 andre svarene bare preg av å være svært generelle, og fremstod i mindre grad av å være yrker respondentene arbeidet mot, men heller yrker de kunne se for seg. Noen av svarene som ble oppgitt på spørsmålet *"Er det spesielle yrker du er orientert mot?"* var:

"Har søkt på fysioterapi, men er ikke fastlåst i den planen. Interessert i kunstfag og yrker hvor jeg kan hjelpe andre. Fortrinnsvis ungdom."

"Psykologi, eller noe med musikk."

De som hadde spesifikke planer om videre utdanning og var orientert mot et spesielt yrke, oppga svar på spørsmålene som;

"Blir IKT lærling til høsten." og "IKT"

"VGI helse og sosial -> VG2 ambulansesfag" og "Ambulansemedarbeider"

Men det var som nevnt et klart mindretall som hadde spesifikke planer eller ønsker. Gjennomgående i undersøkelsen ser det ut til at respondentene er usikre i forhold til egen fremtid, og det er vanskelig å se valgene de tar som ledd i en selvrealiseringsprosess. Det er ikke overraskende sett i forhold til hva de oppga som den viktigste faktoren i forhold til beslutningen sin, nemlig manglende motivasjon. Hvis respondentene ikke har spesifikke planer eller ønsker for sin egen fremtid er det naturlig å anta at de i mindre grad er motiverte i forhold til å fullføre videregående. Flestparten av respondentene i undersøkelsen var (helt) sikre på at de tok en riktig avgjørelse, og etter de sluttet returnerte mestparten tilbake til videregående, enten i form av gjenvalg, omvalg eller skifte av skole. De som ikke returnerte

gikk over til enten jobb eller som arbeidssøkende, mens bare en respondent i undersøkelsen oppga en annen aktivitet. Det ser ut til at de som har svart på spørreskjemaet har foretatt seg noe som kan oppfattes som fornuftig. Med forbehold om at det på bakgrunn av datamaterialet ikke er mulig å si noe om hva de andre som har tatt bortvalg gjør, så ser det ut til at bortvelgerne i undersøkelsen foretok bortvalg fordi de ikke er motivert, og enten ønsker å arbeide eller å gå på en annen linje / skole. Kanskje er det slik at de som ønsker arbeid gjør det fordi de på det tidspunktet ikke kan begynne på skolen igjen med en gang, og dermed ønsker å arbeide i mellomtiden, mens årsaken for selve bortvalget er manglende motivasjon for å fullføre påbegynt studium.

5.5 Avslutning

I dette kapittelet har vi sett at de aller fleste som foretok bortvalg gjorde det i løpet av det 1. eller 2. året. Bare to av de i alt 21 som svarte på dette spørsmålet oppga at de foretok bortvalget det 3. året. Bare tre av respondentene oppga at de foretok bortvalg rett etter skolestart, og de tre gjorde dette det 1. året. Det kan kanskje være slik at dette ble gjort for å kunne starte på en annen studieretning, og at det kun var mulig om de tok beslutningen hurtig slik at de kunne skifte studieretning øyeblikkelig.

Årsakene til bortvalg slik respondentene fremstiller det, er knyttet til manglende motivasjon. Flere oppgir ønske om enten å gå på en annen skole eller linje eller å være i lønnet arbeid. Det at studiespesialisering ikke svarte til forventningene deres og mistriksel, var også viktige faktorer for mange. Det er nærliggende å tro at det er et samspill mellom de ulike faktorene. Eksempelvis var det mange, spesielt blant guttene, som oppga at ønske om lønnet arbeid i stedet som *noe* viktig. En kan se noe av det samme i forhold til at studiespesialisering ikke svarte til forventningene deres, hvor det er langt flere jenter enn gutter som opplevde dette som en viktig faktor. Samtidig oppga nesten samtlige at de opplevde manglende motivasjon, og denne faktoren var både den viktigste og den aller mest utbredte. Hvorvidt den manglende motivasjonen kommer av bortvelgernes ønske om å gjøre andre ting, eller om de ønsker å gjøre andre ting som følge av manglende motivasjon er umulig å si ut av mitt datamateriale. Men erfaringene fra denne undersøkelsen stemmer godt overens med funn fra tidligere

undersøkelser, både i forhold til hva bortvelgerne mener er viktig, men også i forhold til hvor utbredt de ulike forklaringene er.

På spørsmål om hva som var hovedaktiviteten deres, kom det frem at bortvelgerne enten hadde returnert til skolen (60 %), eller var i jobb eller som jobbsøkende (35 %). Det viste seg at jentene i større grad hadde returnert til skolen, mens guttene var delt mellom jobb og skole, noe som samsvarer med inntrykket bortvelgerne gav i forhold til hvilke faktorer de vurderte som viktige. De fleste respondentene oppga også at de startet med den nye aktiviteten relativt kort tid etter at de sluttet på skolen.

Det ser ut til at samtiden medfører store motivasjonsproblemer for ungdom i videregående skole. Kanskje må den manglende motivasjonen forstås som en del av ungdommens selvrealisering, i en tid hvor individualiseringen foraner at de skal gjøre det de selv vil, tyder dataene på at ungdommene ikke nødvendigvis vil stå løpet ut om de ikke (lengre) er motivert til det. Guttene ser da ut til å vurdere lønnet arbeid som et attraktivt alternativ, mens jentene ønsker utdanning, men ikke nødvendigvis å fullføre den de har startet. De foretar omvalg av enten skole eller linje, men guttene trer inn i arbeidslivet. Sånn sett ser det ut til at guttene i større grad tenker konsekvenslogisk, mens jentene velger det de mener er passende.

På spørsmål om hvem som hadde betydning for beslutningen om å slutte, kom det frem at hovedtendensen var manglende rådgivning. Om lag trefjedredeler av respondentene oppga *ingen betydning* når de vurderte betydningen til henholdsvis faglærer, rådgivningstjenesten, foreldre eller venner. Faglærer og foreldre hadde til dels stor betydning, men for få respondenter, mens venner hadde *noen betydning* for litt flere. På det åpne spørsmålet om de rådførte seg med noen var rådgiver mest utbredt, men også mødre og venner var personer bortvelgerne hadde rådført seg med. Enkelte presiserte også på dette spørsmålet at de rådførte seg med andre, men at deres egne meninger var de som ble vektlagt.

Bortvelgerne besøkte i større utstrekning rådgivningstjenesten enn respondentene i elevundersøkelsen, spesielt i forhold til sosiale spørsmål. At en høyere andel av bortvelgerne besøkte rådgivningstjeneste enn hva som var tilfelle blant stayere og tvilere, er ikke overraskende. Det var kanskje noe mer overraskende at en større andel av bortvelgerne vurderte informasjonen de fikk hos rådgiver som *ganske* eller *svært dårlig*. Selv om denne tendensen også fantes i datamaterialet fra elevundersøkelsen, viser det seg at flere besøk ikke påvirker vurderingen av informasjonen en fikk hos rådgiver i positiv forstand.

Tendensen hvor påvirkningen og betydning av andres råd har liten betydning, ble forsterket på spørsmål om hvem som hadde påvirket bortvelgernes valg av videregående skole / linje. Samtlige oppga at deres egne ønsker hadde stor påvirkning, og i hovedsak stor grad. Familie og venner hadde betydning for omlag 75 % av bortvelgerne, men det var god spredning i vurderingene av hvilken grad de ble påvirket av de. Majoriteten av bortvelgernes oppga at lærere og rådgivere ikke hadde betydning for beslutningen deres.

Avslutningsvis ble bortvelgerne spurt to åpne spørsmål om de hadde planer eller ønsker om videre utdanning og om de var orientert mot spesielle yrker. Nesten samtlige oppga at de hadde planer eller ønsker om videre utdanning. En del hadde konkrete planer, men enkelte uttrykte ønske om å fullføre videregående. Bare fem av respondentene oppga ønsker eller planer om utdanning som også samsvarte med svaret deres knyttet til om de var orientert mot spesielle yrker. Samtidig fremstod en del av svarene på spørsmålet knyttet til fremtidig yrker som svært generelle, og bar i liten grad preg av å være konkrete planer.

Det ser altså ut til at ungdommene i liten grad benytter ekspertsystemer eller lar seg påvirke av andre når de skal fatte beslutninger. Likevel er det lite som tyder på at de har klare formeninger om hva de selv vil. I samtiden tar ungdom beslutningene selv, men uten at de fremstår som sikre på hva de vil eller burde velge. Egne ønsker er ikke nødvendigvis ønsker som er stabile eller som vil bli værende over tid. Dette kan forklare hvorfor mange opplever manglende motivasjon senere.

Kapittel 6. Avslutning

6.1 Egne valg en tung bør.

Denne oppgaven er skrevet ut av hovedproblemstillingen: "*Hvordan tar elever i videregående skole bortvalg i det sen-moderne samfunn?*" med to underproblemstillinger utledet fra de teoretiske inntakene: "*Hvordan kan Beck og Giddens sine teorier være med på å belyse hvordan ungdom i videregående opplæring fatter sine utdanningsvalg?*" og "*Hvilken form for rasjonalitet preger slutternes fremstilling av bortvalg?*".

I oppgaven har jeg forsøkt å avdekke om ungdommene har vært eller er refleksive i forhold til seg selv, enten det er som *stayer*, *tviler* eller *bortvelger*. Når en bruker bortvalg-begrepet i forhold til ungdom som slutter i videregående skole, forutsetter dette at det er ett valg de aktivt tar, og ikke noe de går passivt. Hvis valgene er tatt uten at ungdommene har klare formeninger om hva de vil g re i stedet eller er uten fremtidsplaner, vil bortvalg-begrepet fremstå som en ren ansvarligg ring av ungdommene, uten at de forklarer *hvorfor* de foretar bortvalg. En kan på samme måte stille seg spørsmål om hvorfor stayerne blir værende, om det ikke er i ett ledd for å realisere egne ønsker og planer.

Ifølge modernitetsteoriene til Beck og Giddens vil individene i det moderne samfunnet være individualiserte. Dette stemmer godt med funnene fra de to undersøkelsene. Når ungdommene skal fatte sine beslutninger er det sine egne ønsker de vektlegger, mens støttespillere som familie og venner har mindre betydning. Faglærere og rådgivere som kanskje kunne oppfattes som et uttrykk for et ekspertsystem som ungdommene kunne ha tillit til og benytte i forhold til beslutningstaking, ser ut til å bli benyttet i liten grad, både blant stayere, tvilere og blant bortvelgerne. Dette på tross av at de opplever stor grad av usikkerhet knyttet til forhold hvor lærere og rådgiveres kompetanse burde være sentrale, som eksempelvis valg av fag og videre studier. Denne tendensen kommer også til syne på spørsmål om hvem som hadde betydning for deres valg av videregående skole, hvor både *bortvelgere*, *stayere* og *tvilere* oppgir at de i hovedsak vektla egne ønsker.

Det ser med andre ord ut som om individualiseringstenen får støtte, men det er lite i datamaterialet som tyder på at respondentene har skapt livsprosjekt, eller er i gang med en selvrealiseringsprosess. Selv de som var kommet til 3. året på videregående, spesielt jentene, var svært usikre i forhold til veien videre. En klar majoritet av jentene i elevundersøkelsen opplevde et stort behov både for rådgivning i forhold til videre studier, men også til valg av fag. Samtidig viser datamaterialet at de i liten grad rådfører seg med andre, og den utstrekningen de gjør det, så har andre liten betydning for valget de tar. Jentene som hadde foretatt bortvalg oppga at studiespesialisering ikke svarte til deres forventninger, men de var fortsatt fokusert på utdanning, enten i form av skifte av studieretning eller skole. Likevel så en også i undersøkelsen blant bortvelgerne, at de færreste av de som oppga at de ønsket å gå på skole hadde konkrete planer hvor eksempelvis deres ønsker eller planer om videre utdanning samsvarte med hvilke de eventuelt var orientert mot, noe som kan tyde på at de fortsatt er usikre i forhold til fremtidsplanene sine.

Både Giddens og Beck påpeker at det nye samfunnet plasserer langt mer ansvar på individet for å realisere seg selv. Individet skal i større grad være et resultat av egne valg, og som resultat av selvrefleksive prosesser. Datamaterialet tyder på at dette er en utfordring for ungdommene. *Bortvelgerne* oppga at manglende motivasjon var den viktigste årsaken for deres bortvalg, mens ønske om lønnet arbeid kom som nummer to, etterfulgt av skifte av enten skole eller studieretning. Manglende motivasjon kan være et resultat av at de er lei av skolen, men det kan òg tolkes som uttrykk for at de ikke føler at utbyttet av skolegangen er tilfredsstillende. Om dette skyldes at studiespesialisering eller utdanning ikke (lenger) passer inn i fremtidsplanene til ungdommene, eller om det er et uttrykk for at de er lei av skole er vanskelig å si, men det kan være naturlig å anta at om de hadde spesifikke fremtidsplaner som forskutterte fullføring av videregående, så ville de vært motivert til å fullføre. Følgelig kan en også anta at det å ta bortvalg er et uttrykk for at de enten ikke så på studiespesialisering som en del av en egen utvikling og fremtid, eller at de valgte studiespesialisering uten at det var som et ledd i deres fremtids planer eller at planene deres i ettertid har endret seg.

Dataene fra undersøkelsen blant *bortvelgerne* viste også at en stor andel av guttene gikk over til lønnet arbeid, mens jentene i hovedsak gikk tilbake til skolen. Guttene opplevde beslutningstakingen som enkel, og oppga at de var sikre på at det var en riktig beslutning, mens jentene opplevde større usikkerhet, og opplevde også selve beslutningstakingen som mer utfordrende. Likevel fremstår ikke bortvalgene som uttrykk for at de har staket ut en ny kurs i livene sine, men heller at forklaringene bærer preg av ulike former for rasjonalitet.

Nesten samtlige bortvelgere oppga at de ønsket å studere mer senere, men kun fem av dem hadde konkrete planer.

Det at guttene i hovedsak byttet bort videregående skole med jobb, samtidig som de opplever både beslutningstaking om bortvalg som enkel og riktig, kan tolkes dit hen at de er preget av konsekvenslogisk rasjonalitet. De er ikke i utdanning, men de går ikke ledige, og de tjener penger. Det kan antas at de opplever bortvalg av skole til fordel for arbeid som mer legitimt sosialt sett. Jentene på sin side prioriterte i liten grad lønnet arbeid. For de var det langt viktigere med utdanning. Dette kan ses på som et uttrykk for en rasjonalitet basert på en passendelogikk, hvor jentene kanskje anser seg selv (eller heller deres fremtidige "jeg"), som en person som har fullført videregående, og at de følgelig har som mål å gjøre det, og ikke ser på hvilken nytte bortvalget eventuelt ville kunne representere for dem. *Bortvelgernes* fremstilling av bortvalg er altså preget av to ulike former for rasjonalitet. Guttene fremstår som mer konsekvenslogiske, mens jentenes fremstillinger i større grad er preget av en passendelogikk.

Erfaringene fra undersøkelsen tyder på at elever i videregående skole tar bortvalg i det senmoderne samfunn selv. De tar valgene selv, og på tross av at de opplever behov eller ønske om å rådføre seg med noen, legger de i liten grad vekt på hva andre mener. Beck og Giddens teorier forklarer langt på vei hvorfor ungdommene er så individualiserte i utdanningsvalgene sine, men det er lite i datamaterialet som tyder på at ungdommene har dannet seg et bilde av sitt fremtidige "jeg" eller forsøker å realisere sin egen fremtid. Det fremstår i større grad som om de er usikre på hva de vil. Stayerne blir værende, tvilerne vurderer å avbryte, mens bortvelgerne aktivt velger bort videregående skole. Men det ser ut til at det er kjønnsforskjeller knyttet til hvilken form for rasjonalitet som preger bortvelgernes fremstilling av beslutningen sin. Guttene gjør det de anser for å være formålsrasjonelt, mens jentene gjør det de opplever er passende. Motivasjonen for bortvalg ser ut til å stamme fra usikkerhet rundt egne fremtidsplaner, men det er ungdommene selv som sitter i førersetet i beslutningstakingen. Det er deres egne ønsker som preger beslutningstakingen deres. Blant bortvelgerne ønsker jentene skifte av skole eller studieretning, mens guttene ønsker seg lønnet arbeid i stedet. Men nesten alle har planer om videre utdanning, disse planene er likevel mer preget av usikkerhet, enn av konkrete tanker rundt hva de vil gjøre i fremtiden.

Denne oppgavens bidrag sett i forhold til annen forskning på feltet, har vært å se på bortvalg både i forhold til de som blir værende i, de som tviler på og de som velger bort videregående

opplæring. Undersøkelsene har avdekket at ungdommene er usikre i forhold til egen fremtid. Det ser ut til at ungdommene opplever ett tungt press i forhold til å forvalte friheten de opplever i forhold til egen fremtid, samtidig som de i liten grad støtter seg på andre når de fattet beslutninger. Det kan på mange måter fremstå som om ungdommene ønsker rådgivning, men at det ikke finnes ekspertsystemer som de har tillit til, og som de vektlegger i forhold til beslutningstakingen sin.

Videre har oppgaven avdekket at manglende motivasjon er den mest avgjørende faktoren knyttet til bortvalg blant ungdom som går studiespesialisering. Hvordan dette fenomenet skal tolkes er vanskelig å si ut av datamaterialet. En kan derimot slå fast at det er motivasjonsproblemer som fører til bortvalg ved studiespesialisering. Om det er samtidens jag etter individuell realisering som skaper utfordringer for enkelte i forhold til å motivere seg selv, eller om det er snakk om tidligere feilvalg eller andre forklaringer, er det ikke mulig å konkludere med.

Kjønnsforskjellene avdekket i oppgaven tyder på at disse forholdene har ulike konsekvenser for gutter og jenter. Mens guttene ser ut til å tenke mer på konsekvens nå, og fokuserer på direkte alternativ aktiviteter etter bortvalg, ser jentene ut til å se lengre frem i tid. De er fokusert på utdanning, og er i liten grad opptatt av andre aktiviteter enn utdanning. Det at jentene også opplever større usikkerhet knyttet til fremtidig studier enn guttene, støtter opp under denne forståelsen. Dette betyr ikke nødvendigvis at gutter ikke vurderer utdanning som viktig, for nesten samtlige bortvelgere oppga at de enten hadde planer eller ønsker om videre utdanning uavhengig av kjønn, men heller at det er forskjeller i forhold til hvordan gutter og jenter planlegger sine livsløp.

6.2 Videre forskning

Det er store metodiske utfordringer knyttet til å studere ungdommers beslutningsatferd. Denne oppgavens største utfordring og begrensning ligger i datamaterialet fra undersøkelsen blant bortvelgerne. Ny forskning, med et mer relevant datamateriale knyttet til hvordan bortvelgere forstår sitt eget *bortvalg* vil være svært nyttig i å belyse om det er snakk om bortvalg eller frafall. Selv om bortvalg-begrepet viser at det er ungdommene selv som foretar bortvalget og

som tar konsekvensene av bortvalg, er det lite som klart indikerer hvordan de faktisk vurderer bortvalg, spesielt ved studiespesialisering.

Undersøkelsesdesignet i denne oppgaven ble ett kompromiss mellom hva som ville være faglig mest fruktbart og hva som praktisk lot seg gjennomføre. Den lave svarprosenten i undersøkelsen blant bortvelgerne kombinert med de iboende utfordringene knyttet til å innhente uttømmende informasjon ved hjelp av en kvantitativ tilnærming førte til at informasjonsgrunnlaget knyttet til deres oppfatning av bortvalg ble noe svakere enn ønsket. Samtidig dannet elevundersøkelsen et bredt bilde av hvordan elever i videregående reflektere både i forhold til eventuelt bortvalg, men også i forhold til egen fremtid og til utdanningsvalg.

Skal en kunne forstå hvorfor og hvordan ungdom foretar bortvalg, må en både forstå de som blir værende, de som tviler og spesielt hvordan de som faktisk foretar bortvalg. Sånn sett vil en kombinasjon av en kvantitativ undersøkelse blant elever og en kvalitativ undersøkelse blant bortvelgere være ideelt for å kunne gi best mulig datagrunnlag knyttet til bortvalg. Alternativt ville ett opplegg hvor en fulgte en klasse eller ett klassetrinn fra de startet på studiespesialisering og til de gikk ut av videregående kunne gi innsikt i hvordan ungdom går fra å være *stayere* til *tviler* og til slutt *bortvelger*. Det ville gitt gode muligheter for å kartlegge hva de vektlegger når de tar beslutningene sine.

Litteraturliste

Bøker og artikler.

Bauman, Z. (2000). *Liquid modernity*. Cambridge, Polity.

Beck, U. (1992). *Risk society : towards a new modernity*. London, Sage Publications.

Christensen, T. og K.A.Røvik (1999): *The Ambiguity of Appropriateness*, i M.Egeberg og P.Læg Reid (red.): *Organizing Political Institutions*. Oslo: Universitetsforlaget.

Giddens, A. (1990). *The consequences of modernity*. Cambridge, Polity in association with Blackwell.

Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity : self and society in the late modern age*. Cambridge, Polity Press in association with Basil Blackwell.

Giddens, Anthony (Ed.) (2001) *The Global Third Way Debate*. Cambridge : Polity

Greenwood, D., M Levin (1998). *Introduction to action research: Social research for social change*. Sage Publications, Inc.

Grønmo, S. (2007). *Samfunnsvitenskapelige metoder*. Bergen, Fagbokforlaget.

Heggen, Kåre, Gunnar Jørgensen og Gry Paulgaard (2003), *De andre: Ungdom, risikosoner og marginalisering*. Bergen. Fagbokforlaget.

Jacobsen, D. I. (2005). *Hvordan gjennomføre undersøkelser?: innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. Kristiansand, Høyskoleforlaget.

Krange, O. (2004). *Grenser for individualisering: ungdom mellom ny og gammel modernitet*. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

Krange, O. og T. Øia (2006). *Den nye moderniteten : ungdom, individualisering, identitet og mening*. Oslo, Cappelen akademisk.

Lash, S. og J. Urry (1987). *The end of organized capitalism*. Cambridge, Polity.

March, J. G. and C. Heath (1994). *A primer on decision making: how decisions happen*. New York.

March, J.G. og J.P.Olsen (1989). *Rediscovering institutions. The Organizational Basis of Politics*. New York, The Free Press, London.

March, J.G. og J.P.Olsen (1996). "Institutional Perspectives on Political Institutions". *Governance* 9 (3) July. s. 247-264. Maxwell Macmillan International.

Markussen, Eifred og Nina Sandberg (2004). *Bortvalg og prestasjoner. Om 9798 ungdommer på Østlandet, deres vei gjennom, ut av, eller ut og inn av videregående opplæring, og om deres prestasjoner et år etter avsluttet grunnskole*. NIFU skriftserie 4/2004.

Markussen, Eifred og Nina Sandberg (2005). *Stayere, sluttere og returnerte. Om 9756 ungdommer på Østlandet og deres karriere i videregående opplæring frem til midten av det tredje skoleåret*. NIFU STEP skriftserie 6/2005.

Markussen, Eifred, Berit Lødding, Nina Sandberg og Nils Vibe (2006). *Forskjell på folk – hva gjør skolen? Valg, bortvalg og kompetanseoppnåelse i videregående opplæring blant 9749 ungdommer som gikk ut av grunnskolen på Østlandet våren 2002. Hovedfunn, konklusjoner og implikasjoner tre og et halvt år etter*. NIFU STEP rapport 3/2006.

Markussen, Eifred, Berit Lødding og Nina Sandberg (2007). *Bortvalg og kompetanse i videregående opplæring. I Utdanning 2007 - muligheter, mål og mestring. SSB. Oslo-Kongsvinger.*

Markussen, Eifred, Mari Wigum Frøseth, Berit Lødding og Nina Sandberg (2008). *Bortvalg og kompetanse. Gjennomføring, bortvalg og kompetanseoppnåelse i videregående opplæring blant 9749 ungdommer som gikk ut av grunnskolen på Østlandet våren 2002. Hovedfunn, konklusjoner og implikasjoner fem år etter. NIFU STEP rapport 13/2008.*

Selznick, P. (1957). *Leadership in administration; a sociological interpretation.* Evanston, Ill. Row.

Simon, H. A. (1957). *Models of man: social and rational; mathematical essays on rational human behavior in a social setting.* New York, Wiley.

Støren, Liv Anne, Håvard Helland og Jens B. Grøgaard (2007). *Og hvem stod igjen...? Sluttrapport fra prosjektet Gjennomstrømming i videregående opplæring blant elever som startet i videregående opplæring i årene 1999 – 2001.* NIFU STEP Rapport 14/2007.

Vogt, Kristoffer Chelsom (2008). *Er frafall i videregående opplæring et kjønnsproblem?* Tidsskrift for samfunnsforskning, 49(4): 517-542.

Weber, M. (2002). *Makt og byråkrati.* Oslo: Gyldendal norsk forlag.

Offentlige publikasjoner

NOU 2003:16 *Forsterket kvalitet i en grunnopplæring for alle.* Utdannings- og forskningsdepartementet.

Avisartikler og internettreferanser

”En av tre hopper av videregående”

(<http://www.dagbladet.no/dinside/2006/09/06/475933.html> 17/03 2009).

”En av seks dropper ut av videregående”

(<http://www.dn.no/forsiden/politikkSamfunn/article569933.ece> 19/03 2009).

”En million nordmenn med bare grunnskole”

(<http://www.aftenposten.no/jobb/article3091430.ece> 26/05.2009).

”Jenter er bedre enn gutter i videregående”

(<http://www.aftenposten.no/jobb/article519568.ece> 31/3-2009).

”Gutta er samfunnets nye tapere”

(<http://www.dagbladet.no/nyheter/2006/02/01/456452.html> 25/5-2009).

Hjemmeside for norsk videregående opplæring.

(<http://www.vilbli.no/> 25/5-2009)

Utdanningsstatistikk. Gjennomstrømning i videregående opplæring

(<http://www.ssb.no/vgogjen/> 24/3-2009)

- Utdanningsstatistikk. Gjennomstrømning i videregående opplæring – frekvens.

(<http://www.ssb.no/vgogjen/tab-2008-10-16-02.html> 21/4-2009)

Elever i videregående opplæring – fordeling.

(<http://www.ssb.no/aarbok/tab/tab-167.html> 22/3-2009)

Elever, lærlinger og lære kandidater i videregående opplæring, etter utdanningsprogram/studieretning. Andel kvinner. 1. oktober 2008

(<http://www.ssb.no/vgu/tab-2009-05-14-05.html>).

Vedlegg

Vedlegg 1. Tabeller elevundersøkelsen.

Tabell C, *Klassetrinn mot kjønn. Prosent.*

	Mann	Kvinne	Sum	N=
1. år	44	56	100	526
3. år	43	57	100	514
Sum	44	56	100	1040

Tabell D, *Vurdert å avbryte studiet mot kjønn. Prosent.*

	Mann	Kvinne	Sum	N=
Helt enig	49	51	100	49
Noe enig	52	48	100	129
Noe uenig	42	58	100	128
Helt uenig	42	58	100	727
Sum	44	57	101	1033

Tabell E, *Vurdert å avbryte studie mot kjønn og skole. N=1033*

	Spjelkavik VGS		Fagerlia VGS		Ålesund VGS		Atlanten VGS		Molde VGS	
	Mann	Kvinne	Mann	Kvinne	Mann	Kvinne	Mann	Kvinne	Mann	Kvinne
Helt Enig	3,1	3,7	5,6	4,7	1,9	3,8	10,6	4,9	5,4	4
Noe Enig	14	11,9	6,9	17,9	26,9	7,7	10,6	7,7	18,9	8,6
Noe Uenig	11,6	12,8	11,1	11,3	15,4	26,9	11,8	7,7	11,7	13,2
Helt Uenig	71,3	71,6	76,4	66	55,8	61,5	67,1	79,7	64	74,1
Sum	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Tabell G, *Vurdert å avbryte studiet mot foresattes høyeste utdanning. Prosent.*

	Har vurdert bortvalg	Har ikke vurdert bortvalg	Sum	N=
Grunnskole	54,5	45,5	100	11
Fagbrev	21,3	78,7	100	61
Videregående skole	39,1	60,9	100	64
Høgskole/univ 1-3 år	30,4	69,6	100	181
Høgskole/univ over 3 år	25,2	74,8	100	448
Sum	27,7	72,3	100	765

Tabell H, *Vurdert å avbryte studiet mot bosted i skoleuka.* Prosent.

	Har vurdert bortvalg	Har ikke vurdert bortvalg	Sum	N=
Hjemme hos foresatte	29,3	70,7	100	909
På hybel	30,1	69,9	100	93
Annet	40,7	59,3	100	27
Sum	29,6	70,4	100	1029

Tabell L, *Betydning for trivsel, egen mestring av fagene.* Prosent.

	Sum	N=
Ikke viktig	1,4	17
1	1,7	14
2	8,1	83
3	33,3	343
4	55,6	573
Sum	100	1030

Tabell M, *Betydning for trivsel, å ha venner på skolen.* Prosent.

	Sum	N=
Ikke viktig	1,1	11
1	0,6	6
2	2,5	26
3	9,2	95
4	86,6	895
Sum	100	1033

Tabell N, *Vurdert å avbryte studiet mot venner på skolen.* Prosent.

	Har vurdert bortvalg	Har ikke vurdert bortvalg	Sum	N=
Ikke viktig	72,7	27,3	100	11
1	83,3	16,7	100	6
2	30,8	69,2	100	26
3	33,7	66,3	100	95
4	28,3	71,7	100	893
Sum	29,7	70,3	100	1031

Tabell O, *Vurdert å avbryte studiet mot faglig mestring.* Prosent.

	Har vurdert bortvalg	Har ikke vurdert bortvalg	Sum	N=
Ikke viktig	58,8	41,2	100	17
1	57,1	42,9	100	14
2	44,6	55,4	100	83
3	33,2	66,8	100	343
4	23,6	76,4	100	571
Sum	29,6	70,4	100	1028

Tabell P, *Behov for rådgivning mot klassetrinn.* Prosent.

Klassetrinn	Ikke behov	1	2	3	Stort behov	Sum	N=
1. året	38,2	11,9	23,3	14,5	12,1	100	519
3. året	42,5	9,1	18,1	15	15,4	100	508
Sum	40,3	10,5	20,7	14,7	13,7	100	1027

Tabell Q, *Vurdert å avbryte studiet mot utgyldig fravær så langt dette skoleåret.* Prosent.

	Har vurdert bortvalg	Har ikke vurdert bortvalg	Sum	N=
0 timer	18,8	81,2	100	420
1-6 timer	31,7	68,3	100	382
7-10 timer	40,8	59,2	100	120
11-20 timer	49,1	50,9	100	55
21-30 timer	63,6	36,4	100	22
Over 30 timer	70,6	29,4	100	17
Sum	29,7	70,3	100	1016

Tabell T, *Vurdert å avbryte studiet mot besøk hos rådgiver - hjelp til sosial spørsmål.* Prosent.

	Ingen ganger	1 gang	2-3 ganger	4 eller flere ganger	Sum	N=
Har vurdert å avbryte	88	6	3	3	100	301
Har ikke vurdert å avbryte	93	5	2	1	101	719
Sum	91	5	2	2	100	1020

Tabell U, *Vurdert å avbryte studiet mot besøk hos rådgiver - hjelp til videre studier.* Prosent.

	Ingen ganger	1 gang	2-3 ganger	4 eller flere ganger	Sum	N=
Har vurdert å avbryte	72	15	9	4	100	301
Har ikke vurdert å avbryte	77	13	9	2	101	720
Sum	76	13	9	2	100	1021

Tabell AA, *Behov for rådgivning valg av fag, mot kjønn og klassetrinn.* Prosent. N=1027

	Ikke behov		1		2		3		Stort behov	
	1. år	3. året	1. året	3. året	1. året	3. året	1. året	3. året	1. året	3. året
Mann	59	50	45	30	40	50	30	26	19	42
Kvinne	41	51	55	70	60	50	70	74	81	58
Sum	100	101	100	100	100	100	100	100	100	100

Tabell AB, *Behov/ønske om rådgivning - sosiale spørsmål mot vurdert å avbryte studiet.* Prosent.

	Ikke behov	1	2	3	Stort behov	Sum	N=
Har vurdert å avbryte	50	19	16	7	8	100	302
Har ikke vurdert å avbryte	64	18	12	5	3	102	719
Sum	60	18	13	5	4	100	1021

Tabell AC, *Vurdert å avbryte studiet mot Jeg kjenner godt til rådgivningstjenesten.* Prosent.

	Helt enig	Noe enig	Noe uenig	Helt uenig	Sum	N=
Helt eller noe enig	19	34	22	25	100	174
Helt eller noe uenig	20	36	29	16	100	846
Sum	20	35	28	17	100	1020

Vedlegg 2. Tabeller *Slutterne*

Tabell, sykdom mot kjønn. Prosent.

	Svært viktig	Noe viktig	Ingen betydning	Sum	N=
Mann	17	0	83	100	12
Kvinne	57	0	43	100	7
Sum	32	0	68	100	19

Vedlegg 3. Utvalgte del av elevundersøkelsen, med frekvenser.

Elevundersøkelse 2008

vg1 og vg3 - Studiespesialisering

Undersøkelsen er anonym

Bakgrunnsinformasjon

1. Hvilken skole går du på? N=1041

23 % Spjelkavik VGS
17 % Fagerlia VGS
10 % Ålesund VGS
22 % Atlanten VGS
28 % Molde VGS

2. Klassetrinn? N=1040 50,6 % 1. år 49,4 % 3. år

3. Kjønn? N=1040 43,7 % Mann 56,3 % Kvinne

4. Hva er din hjemstedskommune? N=1039

34,7 % Ålesund
16,3 % Kristiansund
19,4 % Molde
29,5 % Annen kommune

5. Hvor bor du i skoleuka? N=1036

88,4 % Hjemme hos foresatte
9 % På hybel
2,6 % Annet

6. Hva er den høyeste fullførte utdannelsen til den av dine foresatte med

lengst utdanning? N=770 (1026*)

1,4 % Grunnskole

8,1 % Fagbrev

8,3 % Videregående skole

23,8 % Høyskole/universitet 1-3 år

58,4 % Høyskole/universitet over 3 år

(*24,6 % av alle i undersøkelsen) Vet ikke

Del 1: Trivsel på skolen**7. Hvor godt trives du når du er på skolen? N=1033, 1015**

(Sett ett kryss for hver linje.)	Svært stor mistrivsel					Svært stor trivsel
	-3	-2	-1	+1	+2	+3
I timene	1,9 %	1,4 %	4,7 %	19,6 %	47,7 %	24,7 %
I friminutt/fritimer	1,1 %	0,6 %	1,6 %	8,8 %	33,3 %	54,7 %

8. Hvor viktig er følgende for at du skal trives når du er på skolen? N=1033

(Sett ett kryss for hver linje.)	Ikke viktig				Svært viktig
	0	1	2	3	4
Å ha venner på skolen	1,1 %	0,6 %	2,5 %	9,2 %	86,6 %
Kantine	12,8 %	16,8 %	29,8 %	25,3 %	15,3 %
Ekskursjon/klassetur	7,9 %	12,1 %	27,4 %	29,5 %	23 %
Samhold i klassen	2,5 %	2,3 %	11 %	35,8 %	48,4 %
Ro i undervisningen	3,8 %	7,1 %	22,4 %	41 %	25,7 %
Prosjektarbeid	10,7 %	16,2 %	30,8 %	29,6 %	12,6 %
Egen mestring av fagene	1,7 %	1,4 %	8,1 %	33,3 %	55,6 %

9. Hvor godt trives du på fritiden? N=1033

Svært stor mistrivsel					Svært stor trivsel	
-3	-2	-1	+1	+2	+3	
0,5 %	0,4 %	0,4 %	2,2 %	22,7 %	73,8 %	

10. Hvordan stiller du deg til disse påstandene:

(Sett ett kryss for hver linje.)	Helt enig	Noe enig	Noe uenig	Helt uenig
Jeg har valgt et utdanningsprogram (studiespesialisering) som passer for meg N=1030	54,3 %	36,4 %	6,4 %	2,9 %
Jeg har vurdert å avbryte studiet N=1033	4,7 %	12,5 %	12,4 %	70,4 %

Jeg gleder meg vanligvis til å gå på skolen N=1028	22,9 %	49,4 %	21 %	6,7 %
Jeg synes det er mye bråk og uro i timene N=1026	4,6 %	30,7 %	45,5 %	19,2 %

11. Hvor mange timer ugyldig fravær har du så langt i dette skoleåret? N=1018

41,3 % 0 timer	37,6 % 1-6 timer	11,8 % 7-10 timer
5,5 % 11-20 timer	2,2 % 21-30 timer	1,7 % Over 30 timer

Del 4: Rådgivningstjenesten på skolen

24. Hvor mange ganger har du vært hos rådgiver i løpet av videregående skole for å få hjelp til...

(Sett ett kryss for hver linje.)	Ingen ganger	1 gang	2-3 ganger	4 ganger eller flere
å velge fag på videregående skole N=1035	62,1 %	18,8 %	16,1 %	2,9 %
å ta valg knyttet til studier etter VGS N=1028	75,5 %	13,2 %	8,9 %	2,4 %
sosiale spørsmål N=1027	91 %	5 %	2,4 %	1,6 %

25. Hvordan vil du beskrive den informasjonen du fikk sist gang du var hos rådgiver?

N=551

14,9 % Svært god 49,2 % Ganske god 20,1 % Ganske dårlig 15,8 % Svært dårlig (45 % av alle i undersøkelsen) Ikke vært hos rådgiver

26. Hvilke ønsker/behov har du per i dag i forhold til rådgivningstjenesten ved skolen?

	Ikke behov				Stort behov
	0	1	2	3	
Mer hjelp til å velge fag på videregående N=1027	40,3 %	10,5 %	20,7 %	14,7 %	13,7 %
Mer hjelp til å ta valg knyttet til studier etter VGS N=1029	25,3 %	8,3 %	17,4 %	20,5 %	28,6 %
Mer hjelp til sosiale spørsmål N=1028	59,8 %	17,9 %	12,8 %	5,3 %	4,2 %

27. Ta stilling til disse påstandene: Prosent.

(Sett ett kryss for hver linje.)	Helt enig	Noe enig	Noe uenig	Helt uenig
Jeg kjenner godt til rådgivningstjenesten ved min skole N=1027	20,3	35,1	27,6	17,1
Jeg vet hvor jeg skal henvende meg om jeg ønsker kontakt med rådgivningstjenesten N=1026	55,3	25	11,5	8,3
Jeg vet hva rådgivningstjenesten kan bidra med N=1028	26,8	44	21,7	7,6
Jeg har angret på valg jeg har tatt i forhold til fag N=1025	14	22,3	22,7	40,9
Rådgivningstjenesten har gitt meg hjelp til å ta valg vedrørende fag N=1012	8,2	22,3	21,4	48
Økt fokus på rådgivning vil føre til mindre frafall av elever i den videregående skolen N=1006	27,5	49,2	16,9	6,4

Spørsmål 28 og 29 besvares kun av elever på 3. årstrinn. (1. årstrinn kan gå videre til spørsmål 30.)

28. Hvem har påvirket dine valg av fag på videregående skole? Prosent.

(Sett ett kryss for hver linje.)	Ingen påvirkning				Stor påvirkning
	0	1	2	3	4
Elever/venner N=638	23,4	23,2	26,2	19,4	7,8
Familie N=638	23,5	17,2	24,9	21,2	13,2
Lærere N=637	41,1	26,5	17,9	10,7	3,8
Rådgiver på videregående N=638	52,7	23,2	12,5	6,9	4,7
Egne ønsker N=635	3,3	2,5	4,9	17,6	71,7

29. Hvem har så langt påvirket deg mht. valg av type utdanning etter videregående skole?

Prosent.

(Sett ett kryss for hver linje.)	Ingen påvirkning				Stor påvirkning
	0	1	2	3	4
Elever/venner N=633	38,4	22,9	21,3	13,3	4,1
Familie N=631	19,5	19,5	25,4	22,8	12,8
Lærere N=630	60,8	21	11,4	3,8	3
Rådgiver på videregående N=631	68,3	13,8	9,7	4,6	3,6

Del 5: Utdanning etter videregående skole

30. Hvor sikker er du mht. hvilken utdanning du skal ta etter videregående skole?

Prosent.

16,3 Svært sikker 25,1 Noe sikker 23,2 Noe usikker 35,4 Svært usikker

Vedlegg 4. Informasjonsskriv til *slutterne*.

Har du 5 min til rådighet?

Vil du delta i et forskningsprosjekt om bortvalg av videregående skole?

Jeg er en student ved Høgskolen i Molde, og holder nå på med den avsluttende masteroppgaven i studiet Samfunnsendring, organisasjon og ledelse. Temaet for oppgaven vil være utdanningsvalg og hvordan ungdom foretar valg- og bortvalg av videregående skole. Jeg er interessert i å finne ut hva som vektlegges i en slik prosess og hvordan en kommer frem til den beslutningen en tar. I arbeidet samarbeider jeg med Utdanningsavdeling ved Møre og Romsdal Fylke som også er interessert i å lære mer om dette.

I den forbindelse ønsker jeg å gjennomføre en spørreundersøkelse blant ungdom som har sluttet på videregående skole de siste to årene. Deltakelse i undersøkelsen er **frivillig**, og det vil ikke være mulig å gjenkjenne enkeltpersoner. Som forsker er jeg også underlagt taushetsplikt. Spørsmålene dreier seg om hvordan en kommer frem til at en vil slutte på videregående, hva en vil gjøre i stedet og hvorfor en ønsker dette. Om det er spørsmål i spørreskjemaet du ikke ønsker å svare på så hopper du bare over dette.

Vedlagt ligger det en ferdig frankert konvolutt, bare fyll ut skjemaet og putt den i nærmeste postkasse så fort som mulig, senest innen 3. April!

Jeg håper du har anledning til å delta i undersøkelsen!

Med vennlig hilsen

Trygve Grydeland

Tlf: 98611002

Vedlegg 5. Spørreskjema slutterne med frekvenser.

Spørreskjema

Bakgrunnsinformasjon

1. Hvilken skole gikk du på?

29 % Spjelkavik vgs
19 % Fagerlia vgs
14 % Ålesund vgs
10 % Atlanten vgs
29 % Molde vgs

2. Hvilken klassetrinn var du kommet til da du sluttet?

38 % 1. år 48 % 2. år 14 % 3. år

3. Kjønn? 62 % Mann 38 % Kvinne

Bortvalg

4. Når vurderte du å slutte?

16 % Rett etter skolestart 53 % I løpet av første halvår 32 % I løpet av andre halvår
0 % Senere

5. Hvor viktig var følgende faktorer for at du valgte å slutte på vgs?

	Svært viktig	Noe viktig	Ingen betydning	Sum	N=
Ønske om å gå på en annen skole / linje	33	19	48	100	21
Ønske om lønnet arbeid i stedet	16	37	47	100	19
Ble rådet til dette	0	11	91	102	19
Manglende faglig mestring	0	15	85	100	19
Manglende motivasjon	60	35	5	100	20
Sykdom	32	0	68	100	19
Private forhold	32	5	63	100	19
Mistrivsel på skolen	30	15	55	100	20
Mistrivsel i klassen	11	11	78	100	18
Studiespesialisering svarte ikke til forve.	16	32	53	101	19
Annet	20	13	67	100	15

6. Hvordan opplevdes det å ta beslutningen om å slutte?

Vanskelig				Enkelt	
-3 29 %	-2 5 %	-1 10 %	+1 5 %	+2 24 %	29 % +3

7. Hvor sikker var du på at det var riktig å slutte?

77 % Helt sikker 19 % Noe sikker 10 % noe usikker 5 % veldig usikker

8. Hva gjorde du rett etter du sluttet?

9. Rådførte du deg med noen før du sluttet?

10. Hadde noen av de følgende betydning for din beslutning om å slutte?

	Stor betydning	Noe betydning	Ingen betydning	Sum	N=
Faglærer	21	5	74	100	19
Rådgivningstjenesten	0	17	84	101	18
Foreldre	17	11	72	100	18
Venner	0	33	67	100	18

11. Hva er hovedaktiviteten din nå?

20 % Går på videregående skole
 5 % Går på VGS annen linje
 35 % Går på VGS annen skole
 25 % Lønnet arbeid fulltid
 0 % Lønnet arbeid deltid
 10 % Arbeidssøkende
 5 % Annet _____

13. Var studiespesialisering (allmen) ditt

94 % 1. Valg eller
 6 % 2. Valg

Trivsel på skolen

14. Hvor godt trivdes du da du gikk på studiespesialisering (allmen)

(Sett ett kryss for hver linje.)

	Svært stor mistrivsel -3	-2	-1	+1	+2	Svært stor trivsel +3
I timene	15 %	15 %	15 %	15 %	25 %	15 %
I friminutt/fritimer	15 %	0 %	10 %	15 %	30 %	30 %

15. Hvor mange ganger har du vært hos rådgiver i løpet av videregående skole for å få hjelp til...

(Sett ett kryss for hver linje.)

	Ingen ganger	1 gang	2-3 ganger	4 ganger eller flere
... å velge fag/linje på videregående skole	26 %	21 %	47 %	5 %
... sosiale spørsmål	61 %	17 %	6 %	17 %

16. Hadde du kontakt med rådgivningstjenesten i forbindelse med at du valgte å slutte?

33 % Nei

52 % 1-2 ganger

14 % Mer enn 3 ganger

17. Hvordan vil du beskrive den informasjonen du fikk hos rådgiver?

10 % Svært god

25 % Ganske god

30 % Ganske dårlig

10 % Svært dårlig

15 %

Ikke vært hos rådgiver

18. Hvem har påvirket dine valg av videregående skole / linje?

(Sett ett kryss for hver linje.)

	Ingen påvirkning 0	1	2	3	Stor påvirkning 4
Elever/venner	24 %	14 %	33 %	14 %	14 %
Familie	24 %	19 %	29 %	19 %	10 %
Lærere	75 %	15 %	5 %	0 %	5 %
Rådgiver på ungdomsskole	65 %	10 %	20 %	0 %	5 %
Egne ønsker	0 %	5 %	10 %	33 %	52 %

Del 5: Vei videre

19. Har du planer / ønsker om videre utdanning?

20. Er det spesielle yrker du er orientert mot?

Tusen takk for din deltakelse!